

România literară

Săptăminal editat de
Uniunea Scriitorilor din
Republica Socialistă România

33

DOUĂ EVOCĂRI DIN
LUPTA REVOLUȚIONARĂ

(Paginile 12-13 și 14-15)

16 AUGUST 1978 : PE AEROPORTUL OTOPENI

PENTRU PROGRES, COLABORARE ȘI PACE ÎN ÎNTREAGA LUME

LA TREI LUNI după vizita în Republica Populară Chineză a tovarășului Nicolae Ceaușescu și a tovarășei Elena Ceaușescu, vizită care a marcat un moment de o deosebită importanță și semnificație în cronica relațiilor româno-chineze — iată că, începând de ieri, vizita în Republica Socialistă România a tovarășului Hua Kuo-fen, președintele Comitetului Central al Partidului Comunist Chinez, premierul Consiliului de Stat al Republicii Populare Chineze, marchează o nouă treaptă în evoluția, continuu ascendentă, a raporturilor frățești dintre cele două țări și popoare, animate de idealul comun al edificării societății socialiste, al construirii unei lumi mai bune și mai drepte pe planeta noastră.

Devenit, prin istorica victorie a revoluției populare, deplin stăpîn pe propriul său destin, marele popor chinez a înfăptuit succese remarcabile în construcția socialistă a uriașei sale țări. În prezent, comunistii, toți oamenii muncii chinezi acționează într-o strînsă unitate, sub conducerea Partidului Comunist Chinez, în frunte cu tovarășul Hua Kuo-fen, pentru concretizarea hotărîrilor Congresului al IX-lea al P.C.C. privind modernizarea industriei și agriculturii, capacității de apărare, a științei și tehnicii, transformarea Chinei, pînă la sfîrșitul acestui secol, într-un stat socialist avansat, modern și puternic. Un rol important și activ are Republica Populară Chineză pe arena internațională, în lupta împotriva imperialismului, colonialismului, a neocolonialismului, a oricăror forme de dominație și

asuprire, pentru cauza libertății și independenței popoarelor, pentru pace și progres în întreaga lume.

Acest spirit și această finalitate marchează tot mai creator evoluția ascendentă a relațiilor româno-chineze. La baza acestor relații stau principiile egalității în drepturi, independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne, respectului și avantajului reciproc, solidarității internaționale și intrajutorării tovarășești. Precum afirma „Știința” de ieri, dialogul româno-chinez la nivel înalt din mai 1978 a pus pregnant în evidență bunele relații dintre partidele, țările și popoarele noastre, puternic impulsionate de vizita efectuată de tovarășul Nicolae Ceaușescu, în anul 1971, în Republica Populară Chineză, de înțelegerile stabilite cu acel prilej cu președintele Mao Tze-dun și premierul Ciu En-lai. Convorbirile avute cu tovarășul Hua Kuo-fen, președintele Comitetului Central al Partidului Comunist Chinez, premierul Consiliului de Stat al Republicii Populare Chineze, și ceilalți conducători de partid și de stat chinezi au dat un puternic impuls extinderii și aprofundării prieteniei și colaborării între partidele și țările noastre, în folosul și spre binele ambelor popoare, al cauzei generale a socialismului și păcii în lume. S-a hotărît să se întărească conlucrarea dintre Partidul Comunist Român și Partidul Comunist Chinez, colaborarea între organele de stat, organizațiile de masă și obștești, să se intensifice cooperarea economică și tehnico-științifică, schimburile de experiență în toate sferile construcției socialiste.

În cadrul convorbirilor de la Pekin a fost reafirmată hotărîrea ambelor părți de a acționa pe mai departe pentru lichidarea politicii imperialiste, a oricăror forme de dominație și dictat, a politicii rasiste și de apartheid. S-a reafirmat, totodată, voința celor două țări de a adînci conlucrarea în soluționarea problemelor complexe care confruntă omenirea, de a-și aduce contribuția la lupta popoarelor pentru libertate și independență națională, pentru dreptul de a fi stăpîni pe destinul lor, de a folosi bogățiile proprii în interesul progresului lor economico-social, de a-și hotărî în deplină libertate calea dezvoltării lor. În această ordine de idei, s-a relevat importanța deosebită pe care ambele țări o acordă lichidării subdezvoltării, instaurării unor rapoorturi echitabile între toate statele lumii. Cele două părți și-au reafirmat sprijinul și solidaritatea cu toate forțele progresiste, democratice, antiimperialiste, cu toate popoarele care luptă pentru transformări revoluționare, sociale și naționale, pentru o lume mai dreaptă și mai bună.

În această lumină, tovarășul Nicolae Ceaușescu și tovarășul Hua Kuo-fen și-au exprimat deosebita satisfacție față de caracterul rodnic al convorbirilor purtate, apreciind că ele deschid perspectiva dezvoltării și mai puternice a relațiilor tradiționale româno-chineze, manifestîndu-și convingerea că, pe baza celor convenite, prietenia revoluționară, solidaritatea militantă și colaborarea fructuoasă dintre partidele, țările și popoarele noastre se vor întări tot mai mult, în interesul construcției socialiste în România și China, al cauzei socialismului în lume, al păcii, cooperării și înțelegerii internaționale.

Entuziastele manifestări de bucurie cu care sutele de mii de bucureșteni au ținut să salute ieri, la aeroportul Otopeni și, apoi, dealungul întregului traseu, străbătut de înaltul oaspete chinez alături de cel mai iubit fiu al poporului român, au confirmat în plus excelențele auspicii de desfășurare a convorbirilor între cei doi conducători de partid și de stat, convorbiri relevînd o nouă și fecundă contribuție atît pentru noua dimensiune a relațiilor româno-chineze, cît și — pe plan internațional, la scara mondială — o semnificație din oele mîi creatoare pentru progresul păcii și colaborării în lumea întreagă.

„România literară”

România literară

DIRECTOR: George Ivascu. Redactor șef adjuncț: G. Dimisianu. Secretar responsabil de redacție: Roger Cămpăneanu.

DIN 7 ÎN 7 ZILE

În slujba cauzei socialismului, idealurilor de progres social, de înțelegere și concurență între popoare

O PRIMĂ consemnare — în ordinea cronologică a agendei noastre „din 7 în 7 zile” — este ședința Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R. din ziua de vineri, 11 august. Comitetul Politic Executiv a dat o înaltă apreciere rezultatelor întâlnirii din 7 august, în Crimeea, dintre tovarășii Nicolae Ceaușescu și L.I. Brejnev. Evidențind cursul ascendent al relațiilor româno-sovietice, rezultatele bune obținute în dezvoltarea colaborării țării noastre de la ultima întâlnire dintre cei doi conducători de partid și de stat, convorbirile au relevat, totodată, marile posibilități de extindere și multiplicare a acestor relații, îndeosebi în domeniul schimburilor economice, al cooperării în producție și în alte sfere de interes comun. Întâlnirea a reconfirmat hotărârea Partidului Comunist Român și Partidului Comunist al Uniunii Sovietetice, României și U.R.S.S., popoarelor române și sovietice de a acționa în continuare în scopul promovării raporturilor prietenești de colaborare pe multiple planuri, în interesul celor două popoare, al cauzei socialismului și păcii în lume. În dezvoltarea continuă a relațiilor româno-sovietice, întâlnirile dintre cei doi conducători de partid și de stat au un rol determinant, reprezintă un factor de puternică impulsivitate și deschid noi și largi perspective colaborării noastre reciproce avantajoase.

Comitetul Politic Executiv a apreciat schimbul util de opinii realizat între conducătorii de partid și de stat ai celor două țări în probleme actuale ale vieții internaționale, ale lărgirii și întăririi cooperării mondiale, în slujba cauzei socialismului, idealurilor de progres social și pace în lume, de înțelegere și concurență între popoare. Comitetul Politic Executiv a apreciat, de asemenea, faptul că în cadrul convorbirilor a fost subliniată însemnătatea deosebită a întăririi unității și colaborării tuturor forțelor democratice, progresiste în lupta pentru respectarea dreptului popoarelor la libertate și independență, împotriva oricărui amestec din afară în treburile lor interne, pentru asigurarea continuității cursului spre destindere, securitate și pace în întreaga lume.

SIMBĂTA, 12 august, tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, și tovarășa Elena Ceaușescu s-au întâlnit, la Predeal, cu tovarășul Luigi Longo, președintele Partidului Comunist Italian, care, împreună cu soția, se află la odihnă în țara noastră. În timpul întâlnirii au fost evocate bunele relații de prietenie și colaborare existente între cele două țări și a fost exprimată dorința de a extinde în continuare aceste raporturi în interesul oamenilor muncii români și italieni, al dezvoltării, pe multiple planuri, a relațiilor tradiționale dintre România și Italia, dintre popoarele celor două țări, al păcii, înțelegerii și cooperării dintre națiuni.

Au fost abordate, de asemenea, unele aspecte ale situației internaționale actuale și ale mișcării comuniste și muncitorești.

LUNI, 14 august, tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, s-a întâlnit cu tovarășul Euladio Garcia Castro, secretar general al Partidului Muncii din Spania, aflat la odihnă în țara noastră, la invitația C.C. al P.C.R. Evocând bunele raporturi dintre cele două țări, în timpul convorbirii s-a subliniat că amplificarea relațiilor dintre P.C.R. și P.M.S. constituie o contribuție la consolidarea legăturilor de prietenie dintre popoarele române și spaniole, la extinderea relațiilor de colaborare dintre cele două țări în domeniile economice, politice, cultural-artistice și tehnicoștiințifice. S-a subliniat, totodată, necesitatea, atât pe plan național cât și pe plan internațional, a dezvoltării colaborării dintre comunisti, socialiști, social-democrați și alte forțe politice progresiste și democratice în lupta pentru pace și progres social, pentru instaurarea unor raporturi noi interstatale, pentru făurirea unei noi ordini economice și politice mondiale.

ÎN CURSUL zilei de luni, președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, a primit delegația Dietei japoneze, condusă de Shoichi Miyake, vicepreședinte al Camerei Reprezentanților, care, la invitația Marii Adunări Naționale, a făcut o vizită în țara noastră.

În cadrul convorbirii a fost apreciată cu satisfacție evoluția pozitivă a relațiilor de colaborare dintre România și Japonia și au fost evidențiate largile posibilități existente în promovarea și dezvoltarea în continuare a unei concurențe fructuoase, reciproc avantajoase între cele două țări. În acest cadru a fost subliniată importanța istorică a vizitei șefului statului român în Japonia, care a deschis perspective unei ample cooperări româno-japoneze în numeroase domenii de activitate, în folosul ambelor popoare, al cauzei păcii și înțelegerii internaționale.

TOT în ziua de 14 august, tovarășul Nicolae Ceaușescu a primit pe Boualen Bessaih, ambasador, trimis special al președintelui Republicii Algeriene Democratice și Populare. Oaspetele a înminat președintele României un mesaj din partea președintelui Houari Boumediene și a transmis un cordial salut de prietenie împreună cu urări de bunăstare și fericire poporului român.

Tur de orizont

LA GENEVA a avut loc, marți, ultima ședință a Conferinței Comitetului pentru Dezarmare. Precum se știe, Comitetul va fi înlocuit printr-un nou mecanism de negocieri în cadrul O.N.U. LA LISABONA, premierul desemnat Alfredo Nobre de Costa continuă eforturile pentru constituirea viitorului guvern. ÎN ORASUL sirian Latakia s-au încheiat marți convorbirile dintre președintele Siriei, Hafez Al Assad, și primul ministru al Libanului, Selim El Hoss. LA TAEF, regele Khalid Ibn Abdul Aziz al Arabiei Saudite a primit pe secretarul general al Ligii Arabe, Mahmud Riad, care întreprinde un turneu prin unele țări arabe.

Cronica

Poeții cinstesc ziua Eliberării

● Uniunea Scriitorilor a organizat în ziua de 15 august 1978, la Clubul Uzinelor „Republica” din Capitală un festival literar dedicat zilei de 23 August, marea sărbătoare a poporului român. Au

participat: Nichita Stănescu, Liviu Bratoloveanu, Adrian Cernescu, Traian Iancu, Damian Necula, Constantin Nisipeanu, Gheorghe Pitul, Ion Larian Postolache, Ion Potopin și Dan Tărchilă.

Întâlniri cu cititorii

București

● Ada Orleanu, la Tabăra de vară de la Sovata (în cadrul unei sezători literare la care au participat 150 de pionieri din Sibiu, Medias și Ludus); Teodor Vărgolici, George Munteanu, Aurelia Rusu, la librăria „M. Sadoveanu” din Capitală; Dumitru Almaș și Ion Zamfirescu, la sala din str. Băteștii nr. 14 (colocviul „Spiritul revoluționar al culturii noastre”); Barbu Berceanu, Const. Stihiu-Bos, Maria Crisan, Florica Dumitrescu, Florin Haralamb, Lidia Lăvendal, Simona Nistor, Petre Paulescu, Ion Potopin, Petre Strihan, Pan Vizirescu, la Biblioteca „M. Sadoveanu” din București; Felicia Marinca, Viorica Nania, Octav Sargetiu, la Muzeul Mogoșoia și Casa de cultură a Ministerului Afacerilor Externe. Ioan G. Pană, Ioan C. Ștefan, Mircea Suciu, Cornelii Teodorescu, la întreprinderea de industrie locală Fundulea, județul Ilfov, (în cadrul festivalului de poezie patriotică „Slăvim mărețea sărbătoare”).

Cluj-Napoca

● Negoiță Irimie și Teohar Mihalache, la Galeriele de artă din orașul Bistrița.

Iași

● Ioanid Romanescu, Cornelii Sturzu, Horia Zillieru, la Biblioteca județeană Vaslui și Casa de cultură din Negrești.

Timișoara

● Anghel Dumbrăveanu, la vernisajul expoziției de grafică „Vasile Pinte”, (sala de festivități a I.A.M.); Lucian Alexiu, Eugen Dorcescu, George Drumur, la tabăra de creație literară din comuna Tomesti, unde au participat următorii reprezentanți ai cenaucilor din județul Timiș: Dănuț Diaconescu, Deșaneca Stoca, Ion Deacu, Marian Drumur, Doina Spineanu, Tiberiu Arăzan, Cornel Otescu, Alexandru Doroghi, Remus Giorgioni.

● Lucian Bureriu, Eugen Dorcescu, Al. Jebeleanu, Ivo Muncocan, Aurel Turcus, Ion Velican, Vasile Versavia la Inspectoratul M.A.I. Timișoara, la căminele culturale din Moldova Veche și Socol, județul Caras-Severin și Svinita, județul Mehedinți; Anavi Adam, Lucian Alexiu, Graur János, Kiss András, Mandics György, Mária Pongrácz, Szuszanna Lieker, Márton Ferenc, Bálint-Izsák László, Vasile Versavia (în cadrul festivalului literar prezentat de cenaucul „Ady Endre”, în emisiunea postului de radio Timișoara).

Colocviu de folclor contemporan

● Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Vilcea, cu sprijinul Institutului de cercetări etnologice și dialectologice, a organizat prima ediție a unei manifestări culturale care urmează să se desfășoare în fiecare an: „Colocviul de folclor contemporan”. Având ca temă „Dinamica folclorului contemporan”, ediția inaugurală a cuprins atât un program de cercetări științifice în comuna Boisoara și în satele Bumbuești și Gorujani, unde au participat specialiști și literați din toată țara, cât și o etapă de valorificare a rezultatelor acestor cercetări. În cea de a doua parte a colocviului a fost organizată o sesiune de comunicări și s-a deschis un atelier metodice de folclor în stațiunea Călimănești.

LECTOR

În spiritul colaborării reciproce

● Ne-au vizitat țara, la invitația conducerii Uniunii Scriitorilor, criticii Serge Fauchereau din Franța, poetul Manfred Winkler din Israel și prozatorul Ibil Schreibman din U.R.S.S.

● Au fost primiți la Uniunea Scriitorilor: Albert Bontridder, președintele PEN-Clubului din Belgia, editorul Peter Goldammer din R.D. Ger-

mană, o delegație de scriitori din Siria formată din Jalal Farouk Al Sharif, membru al Biroului executiv al Uniunii Scriitorilor din Siria, și dr. Moufid Abdul Karim.

La primiri au participat scriitorii: Laurențiu Fulga, Maria Banus, Israel Bercevi, Ov. S. Crohmăniceanu, Domokos Geza, Radu Lunan, H. Radian, Franz Storch.

Ce pregătesc editurile

● La Editura Cartea Românească urmează să apară, în următoarele săptămâni, volumul Permanențe românești de Al. Piru, constituit din patru studii de sinteză cu caracter monografic, privind opera unor importanți scriitori clasici și contemporani: I. Hellade Rădulescu, C. Negruzzi, Liviu Rebreanu și G. Călinescu. La aceeași editură se află sub tipar volumul Opinii literare de Gabriel Dimisianu, care cuprinde studii și eseuri consacrate unor scriitori români contemporani (Nichita Stănescu, Geo Dumitrescu, Marin Preda, Augustin Buzura, Adrian Păunescu, Ana Blandiana, Marin Sorescu etc.). Dintre volumele de versuri, menționăm: Arheologia nopții de Arthur Porumboiu, Temelele lui Orpheu de Radu Cărneac, Corabia lui Sebastian de A. E. Baconsky, Copac înflorit de Irina Mavrodin. Vor mai vedea lumina tiparului volumul de aforisme Soliloquiul de Paul Emanuel, romanele Cronica nisipurilor de Rodica Iulian, Confesiuni paralele de Const. Olăreanu. Începutul verii astronomice de Apostol Gurău.

● În Editura Minerva vor apărea Basmele românilor de Lazăr Șăineanu (o recitare a clasicei lucrări despre proza populară românească); ediția bilingvă Poemele lumii de Lucian Blaga (versiune română-franceză cu o prefață de Romul Munteanu), iar în ceea ce privește valorificarea moștenirii literare, Istoria lui Ștefan cel Mare de N. Iorga (care se publică pentru prima dată în colecția „Biblioteca pentru toți”), Ioan Vodă cel Cumplit de B. P. Hasdeu, Vlaicu Vodă de Al. Davila (ediția a doua), cu posfața de Marian Popa, Letopisețul Țării Moldovei de Grigore Ureche. De asemenea, cel de-al șaselea volum

din Opere de Lucian Blaga care cuprinde scrierea autobiografică Hronicul și cîntecul vîrștelor, — și romanul La Medeleni de Ionel Teodorescu, în două volume. Din literatura universală sint prevăzute: apariția romanului în două volume Noua stradă Grubb de George Gissing, scriitor precursor al naturalismului în Anglia („Biblioteca pentru toți”), Oberon de Cristoph Martin Wieland — traducere din germană de Laura Dragomirescu și Aurel Covaci („Biblioteca pentru toți”); mai urmează să vadă lumina tiparului în acest trimestru: volumul I din Opere de Titu Maiorescu. Poezii de B. Fundoianu și Versuri de Aron Cotruș.

● Dintre viitoarele apariții ale Editurii Univers: În arsita nopții de John Ball; Limanul de Iuri Bondarev; Cocosul roșu zboară spre cer de Miodrag Bulatović. Povestiri muzicale de Jaroslav Iwaszkiewicz. Femei îndrăgostite de D. H. Lawrence; Copiii lui Sanchez de Oscar Lewis; Cîntece cu patru picioare de Lajos Mesterhazi; Lăzăr — oglinda de la hotărul cetii de André Malraux; Memoriile de B. Pasternak. V. Kaverin și M. Slonimski: de asemenea, două traduceri din literatura monzolo — Nuvela mongolă contemporană și Anotimpuri mongole, poezii traduse de Victor Tulbure și Raluca Tulbure. Din domeniul criticii, teoriei și istoriei literare sint programate pentru acest trimestru: Preliminarii la o istorie a literaturii portugheze de Roxana Emimescu, Studii de teoria artei de G. V. Plehanov și cunoscuta publicație „Cahiers roumains d'études littéraires”. Acestora li se adaugă: Tinărul și balena albă, roman de Vladimir Parol. Cuzetări de Pascal și Introducere la semiologia literaturii de Maria Carпов.

Concursul de debut al Editurii „Albatros”

● În urma trierii manuscriselor prezentate la Concursul de debut în poezie pentru anul 1978, juriul, alcătuit din: Mircea Sintimbreanu, directorul Editurii, președinte, Constanta Buzea, Ștefan Augustin Doinaș, Domnica Fillimon, șefa secției de poezie, Gabriela Negreanu, lector, și Laurențiu Ulici, au hotărât decernarea premiilor de debut următorilor: Radu Drăgan („Tirania verbului”); Augustin Iza („Lamura”); Eugen Suciu („Bucuria anonimului”). Au fost menționați, de asemenea, fiind propuși pentru publicare cu selecții sau cicluri în „Caietul debutanților” ediția

1978, următorii concurenți: Nicolae Alexandru, Mihai Bancu, Marcel Bărgan, Octavian Bilcescu, Eugen Chirovici, Traian T. Coșovel, Șerban Codrin, Florin Iaru, Claudiu Ilie, Florina Jlanu, Alex. Vințescu, Teodor Purice, Liviu Ion Stoiciu, Mihai Sainian și Ion Vădan.

Editura anunță că pentru „Concursul de debut în poezie” pe anul 1979, manuscrisele se primesc, sub motto, cu indicarea identității și adresei în plic închis, pînă la data de 30 martie 1979, pe adresa „Editura Albatros”, piața Ștefiei nr. 1, București, cu mențiunea „Pentru concurs”.

● Aurel Rău — GRECIA, CALĂTORIE ÎNCOMPLETĂ. Un periplu turistic în Grecia îl prilejuește poetului această carte interesantă de însemnări de călătorie și meditații asupra civilizației elenice. (Editura Albatros, 242 p., 10,50 lei, 21 000 ex.).

● CARTEA CONVORBIRILOR LITERARE. Volumul — al II-lea jeșit sub îngrijirea lui Pavel Florea, inițial apărut în 1975 —, însumează numerele revistei Societății Junimea apărute de la 1 martie 1868 la 1 martie 1869, într-o „reproducere cit mai cuprinzătoare”. Veritabilul act de cultură ce-l constituie aducerea în contemporaneitate a prestigioasei publicații se cere continuat cu o încă mai sporită operativitate. (Editura Junimea, XVI+496 p., 33 lei, 2 327 ex.).

● Traian Coșovel — DOBROGEA DE AUR. Suita lirică a cunoscutului reporter, răspîndită, ani și ani, în coloanele ziarelor și revistelor, revine, acum unitară, în atenția cititorului, rod firesc al pasiunii și dăruirii scriitorului față de tinutul de „aur” și oamenii lui, constructorii ai socialismului. (Editura Eminescu, 414 p., 14 lei, 7 000 ex.).

● Vasile Băran — DIAMANTUL VIU. În noul său roman autorul imaginează spectaculoasa evadare a ostatecului Vlah, fecior de volevod muntean din cetatea Erigöz a Anatolei medievale și înscăunarea sa ca domn al Țării Românești. Din cadrul istoric descris precum și din datele furnizate de roman se sugerează că eroul cărții este Vlad Tepeș. (Editura Cartea Românească, 208 pagini, 6,50 lei, 18 370 ex.).

● Aurel Șorobetea — PRIVIRE DE PE CETĂȚUIE. Un ghid avizat și sentimental al Clujului, scris de un poet care a preferat exclamației lirice, documentația riguroasă și poetizările, fastuoasa poezie a victii unui mare oraș, scrutată în înfățișarea ei actuală și în succesiunea timpului istoric. (Editura Dacia, 224 p., 5,50 lei, 6000+105 ex.).

● Valeriu Pricină — ALCĂȚUIRE DE CHIP. Prezent în Caietul debutanților 1975 al Editurii Albatros cu ciclul Să ne bucurăm de patrie, tinărul poet publică primul său volum. Redăm versurile din Imi pare că înțeleg: „Am aprins o fereastră. Flacăra tremurândă a camerei / Imi va ajunge la unghii. / Peste ortacul inimii se surpă o galerie / și eu îl simt cum lovește să-și facă loc spre lună... / Imi pare că înțeleg — undeva, prin vecini, / curge o stea uitată deschisă”. (Editura Eminescu, 70 p., 4,25 lei, 650 ex.).

● Laurențiu Cernec — AMINTIRI INVENTATE. Schițe satirico-umoristice. (Editura Albatros, 230 p., 3,50 lei, 24 000 ex.).

● Ana Ioniță — POFȚII LA SERBARE! Cinci piese pentru teatrul de păpuși destinate celor mai mici spectatori. (Editura Litera, 154 p., 20 lei, 1 035 ex.).

● Joaot Martorell, Marti Joan de Galba — TIRANTE EL BLANCO. Cunoscutul epos cavaleresc. — „o comoară de desfătări și o mină de aur pentru clipele de răgaz”. „cea mai bună carte din lume”. cum o considera Cervantes — este tradus de Oana Bunsioceanu, semnatară, totodată, a selecției și notelor. Prefața și tabelul cronologic sînt întocmite de Andrei Ionescu. (Editura Mincruva, LX+260+310 p., 10 lei, 50 100 ex.).

Consecvența romanului

AVEAM vreo zece ani, când mi-a căzut în mină un manual de istorie pentru clasele inferioare de liceu. Era ilustrat ca o carte de povești, desene în peniță, litografii, reproduceri celebre, regi, războaie, diplomați, prințese, Napoleon încruntat la Fontainebleau, olandezii tirind pe străzi cu mare veselie legată în funii statuia ducelui de Alba, Ana Bolleyn pe eșafod etc. Între altele, și o caricatură de epocă, un soi de alegorie în care atentatul de la Sarajevo era fitilul ce aprindea butoiul cu pulbere din Balcani călărit de marile puteri, niște grași cu mustați uriașe, cizme, săbii și pistoale. Două războaie mari și o mulțime de altele mai mici rostogolesc de atunci încoace polobocul cu pricina dintr-o parte în alta a globului. Există un maestru de ceremonii care are grijă să întrețină neîntrerupt singeroasa sărbătoare? Veteranii nu ajung încă buni și cei mai tineri se plictisesc de moarte tot ascultând poveștile lor din război, nu reușesc să înțeleagă mai nimic, unchiu, săracu, o ține p-a lui, dar noi ce vină avem oare!? S-ar putea ca și unii și alții să aibă dreptate. Și cine nu știe că fiecare generație are dreptul ei la viață, nu? Și punctele ei de vedere. Și datorită să uite și să vină cu ceva mai bun sau măcar cu altceva. Și mai ce?... Pe când mă nașteam eu, lumea se trecea. Se alerga, după puteri, spre anul de vîrf al burgheziei, cum se spune. Undeva pe aproape se întilneau riul de lapte cu riul de miere. Peste tot scroafe cu un milion de fițe care abia așteptau să fie supte, nu una dar două, chiar și trei pentru fiecare purcel sătul. Război? Nu se poate! Strategii la cafeana, pe stradă, în corespondența particulară, în bucătărie, în salon, în tren, în pat, în cabinetele ministeriale, în redacțiile ziarelor. Mai toți demonstau de ce nu va fi război. Fiindcă. Dacă în loc să umblu în patru labe și să behăi pe vremea aceea, aș fi vorbit și aș fi purtat și eu costum la două rînduri și pălărie moale, mai mult ca sigur aș fi fost printre experții de acest fel. Am citit mai tîrziu cărți, am văzut filme, mi s-a povestit. Ciudat însă, mulți dintre cei pe care i-am ascultat vorbeau ca despre un coșmar, o aventură absurdă petrecută dacă nu altora, atunci în delirul unei boli grave, bine că a trecut. Ei, care trăiseră direct violența și brutalitatea cea mai umilitoare...

ASA CĂ martorii cei mai importanți rămîn tot cărțile. Ceea ce este scris. Acolo evenimentele și experiența comună filtrate printr-un spirit lucid pot deveni probe definitive ale istoriei. Mă gîndesc la roman, adică înainte de orice la o istorie a sufletului și rezistenței omului, a salvării și transformării lui. Cum ne scriem cărțile? Reflexe ale evenimentelor și cotidianului, pot ele influența și schimba la rîndul lor? Avem ambiții, vanități, aspirații. Cît și cum știm să renunțăm? Pînă unde glumim? Mici procese ale glandelor, sonde nu prea adînci, răfuieli personale (dar nici aici radicali!), cîte o carte cu cheițe, cîte un articol pleziș, birfa de vacanță pe plajă mai cu seamă cînd apa e rece și te perpeleşti pe nisip la șeptică... Dar la urma urmei e amuzant și odihnitor s-o faci din cînd în cînd pe lupul moralist. Importante sînt cărțile și se pot cita cel puțin treizeci de titluri remarcabile în anii din urmă, la care se adaugă vreo cîteva mai vechi. Nu e mult dar nici puțin. Eu sînt un optimist de profesie. Îndrăznesc să cred că o acțiune mai energică de popularizare a romanului românesc peste hotare merită din plin orice investiție.

DAR mă întorc la sensul și datele cărții. Ca mai todeauna, viața este cel puțin cu un pas înaintea literaturii. Teoretizăm binișor. Cam mulți articleri care dau sfaturi. Sînt convins însă că mai importante sînt lucrurile care îi aprobe pe scriitori, decît cele care îi împart după interese și simpatii.

Voința de afirmare a României în lume este mai vie ca oricînd. Ea coincide cu dezvoltarea extraordinară a țării în ultimul deceniu. Lumea însă, globul atît de mare și atît de mic în același timp, nu prea mai seamănă cu ce era în urmă cu șapte sau opt decenii. În mai puțin de un secol, s-au produs schimbări pentru care istoriei vechi nu i-au ajuns patru mii de ani. Încă acum o sută de ani, încă acum cincizeci, distanțele erau foarte mari, vitezele mici, comunicarea greoaie, izolarea posibilă. Punctele fierbinți de pe glob nu intrau atît de ușor în rezonanță. Era înainte de descoperirea reacției în lanț, înainte de proliferarea monstruoasă a celulei orga-

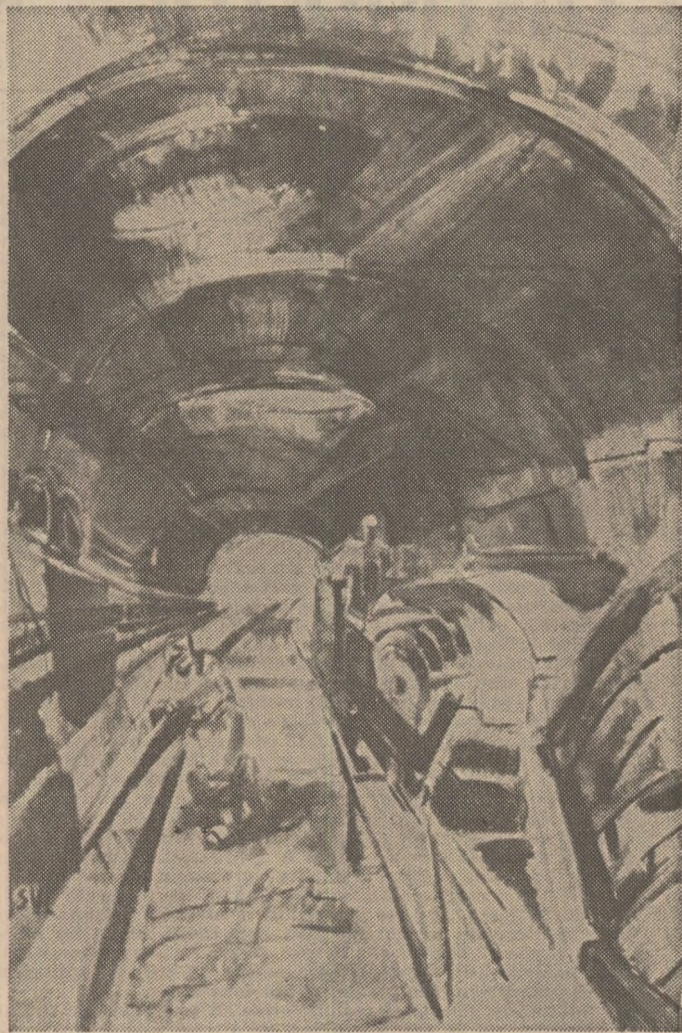
nice, era înainte de explozia spectaculoasă a cancerului și bombeii atomice. O lume blitz, o lume a instantaneului pare a lua naștere sub ochii noștri. Totul este posibil să se petreacă în același timp. Jules Verne nu a imaginat niciodată două degete care, aflate la antipodi, să apese în aceeași clipă două butoane, poate de aceeași culoare, și în aceeași clipă giganticele fuzee să-și ia zborul, în aceeași clipă trecînd unul pe lîngă altul să se salute cu eleganță și considerație, chiar așa, după vechiul protocol marinăresc, căpitanii în alb, musul în gabie, etc., și în aceeași clipă cele două emisfere să se surpe în două mari pilni fumegînde...

LUMEA este departe de echilibrul ideal. Mereu, speranța este tot inteligența umană. Aceeași inteligență care, forțînd peste tot limitele, găsește altele noi, același tip de energie superioară care, tinzînd spre o viziune „instantanee” a universului sufocă spațiul și timpul și face din viteză mama tuturor bolilor. Oricum, imaginea butolului cu pulbere care ar putea sări în aer în cine știe ce peninsulă sau golf, în timp ce la cîteva sute de kilometri se visează în liniște și pace este demult depășită. Acele timpuri naive cînd în caricatură oamenii arătau ca niște homunculi cu căpățînile uriașe! Se poate spune deci că lumea începe să încapă pe un vîrf de ac. Avem nevoie unii de alții și, în același timp, avem nevoie să rămînem noi înșine.

Așa cum spune președintele Nicolae Ceaușescu în Expunerea de joi, 3 august: „...asistăm în ultima vreme la o ascuțire a contradicțiilor în viața internațională, la o intensificare a tendințelor de reîmpărțire a zonelor de influență, de întărire a dominației în diferite părți ale lumii...”. Urmează analiza, cunoscută acum, lucidă și tensionată a vieții internaționale actuale, a relațiilor care intercondiționează viața noastră pe planetă. Un text care prospectează dintr-odată în minte starea politică a Măpamondului. Așa sînd lucrurile, întrebarea se pune direct: este literatura, și anume literatura română, îndeajuns de prezentă și eficientă? Reușește ea lisecția atîtor stări contradictorii? Propune soluții? Meditează cu mijloacele ei specifice la fel de profund cum face documentul politic mai sus amintit?... Cred că se poate răspunde: literatura română face mari eforturi de înaintare. Este, de pildă, unanim acceptat, se pare, că romanul se află într-o stare bună. Această stare trebuie să-l țină, cum se spune, cît mai mult. Experiența romanului românesc contemporan cunoaște un drum dificil și este de presupus că acum, la capătul unui efort demn de luat în seamă, nimeni nu are de gînd să se oprească. Este nevoie de alergători de cursă lungă. Consecvenți, răbdători. Iată secretul. Șansa literaturii va fi cu atît mai mare cu cît se va răspunde efortului prin încredere. Oricît ar costa o carte bună, ea nu este niciodată prea scumpă. Există un destul de larg front al romanului în care intră mai toate generațiile de autori: D. R. Popescu, Fănuș Neagu, Sorin Titel, Radu Tudoran, Ștefan Bănuțescu, Marin Preda, Constantin Țoiu, Eugen Barbu, Radu Petrescu, M. H. Simionescu, Paul Georgescu, Augustin Buzura, Eugen Uricariu, Norman Manea, Mircea Ciobanu, Nicolae Breban, Laurențiu Fulga, Al. Simion, A. D. Munteanu, Virgil Duda, Titus Popovici, Romulus Guga, Dinu Săraru, Alexandru Sever, Ion Lăncrănjan, Platon Pardău. Aduag cărțile lui Ivăsiuc, un luptător adevărat, pierdere de neînlocuit. Nu este vorba de lista, ierarhia, scara pe care vanitatea o rîvnește, bunul simț o respinge și istoria literară o scurtează mult, o fixează în cele din urmă, nici ea definitiv. N-am folosit nici măcar ordinea alfabetică. Am consemnat doar colegial o parte importantă a liniei de înaintare, dacă se poate spune așa, a romanului. Singura ordine aici este a memoriei mele într-o zi de vară. Și, firește, un anume instinct de breaslă.

Divers, problematic, bine scris, lucid, realist, imaginativ, foarte actual, în ciuda poate a unui exces de tehnică, detașîndu-se de pitoresc, ordonînd amănuntele care numai unor mici furioși întîrziți li se pot părea nesemnificative, din ce în ce mai lipsit de prejudecăți și descurcîndu-se deocamdată bine în spațiul sublim și primejdios dintre tragic și comic — romanul românesc de azi îi trebuie înainte de orice consecvență. Drumul spre conștiința publică îi va fi astfel asigurat.

George Bălăiță

WANDA SACHELARIU VLADIMIRESCU: Șantier „metro”

(Din expoziția de artă plastică „Magistralele socialismului”, ediția a II-a, deschisă marți, 15 august, la Muzeul de artă — pictura — și la Sala Dalles — grafica și sculptura)

Fagus silvatica

Verticală și fără litigii terestre, guvernează tulpina de fag. În coroană, parcă vrînd să răscumpere lumea, o frunză ne-necat e-n gîlceavă cu frunza vecină ca un vis urmărit de-un gelos alter-ego. Frontiere subțiri de răcoare se mută din văzduh în văzduh, controlează ninsoarea. De uitarea de sine a sevei profită o ferigă cu sporii cît oul de mierlă, de odihnă — un aspru refuz al odihnei. O răbdare geologică, zilnic păstrată în odăjdii ingenue, susură ca o stropitoare a timpului. Nici o luxură în această biserică fragedă, numai primitiva nevoie de-a fi într-un foșnet echilibru lumesc de vifornițe sacre.

Intr-un astfel de trunchi mi-aș spori semnătura.

Ștefan Aug. Doinaș

CONTRIBUȚII ROMÂNEȘTI LA CURENTE

CU ACEASTĂ TEMA a avut loc o dezbateră organizată de Secția de teoria și istoria artei din cadrul Academiei de Științe Sociale și Politice, la sfârșitul lunii iunie. Discuția a fost deschisă de două scurte referate, susținute de Alexandru Dușu și Răzvan Theodorescu, și s-a concentrat asupra unor aspecte considerate majore de către organizatori, precum contribuția română la Barocul și Luminile europene, natura contactelor culturale cu ariile învecinate, transformările tematice și tehnice din limbajul figurativ și din scris — modele tradiționale și inovatoare —, „folclorizarea” elementului cult în secolul 18, caracterul general al perioadei: postbizantină sau premodernă? Evident, alte aspecte au fost introduse tacit în discuția care a pornit de la aceste repere pentru a îmbrățișa, apoi, varietatea culturii românești din două secole de reevaluări și prefaceri. Interesul primordial a fost, însă, de a favoriza confruntarea punctelor de vedere ale specialiștilor în literatură și artă plastică, în vederea unei elucidări conjugate a acestei etape din istoria culturii noastre; abordând aspecte noi sau reconsiderând opere cunoscute din unghiul cercetării pluri- și interdisciplinare, discuția s-a dovedit de un real folos marcând convergențe de opinii și punind în lumină zone ce se mai cer investigate. Din asemenea confruntări este de așteptat că va rezulta o istorie a culturii române, lucrare de sinteză a cărei utilitate nu mai trebuie demonstrată.

Desfășurată sub conducerea prof. Zoe Dumitrescu-Bușulenga, dezbateră aceasta, organizată cu concursul tovarășului Octavian Barbosa, a fost deosebit de rodnică. S-a vorbit despre Barocul român și Luminile care au prevestit, mai ales la Școala ardeleană, lupta națională a romantismului (Edgar Papu); despre apariția concepției moderne la intelectuali români din secolul 17 și „folclorizarea” culturii din secolul 18, după cum indică substratul politic și ideologic al înfloririi artei zugrăvirii icoanelor pe sticlă (Virgil Cândea); despre unitatea culturii românești, consolidată de circulația intensă a cărților și a meșterilor dintr-o provincie într-alta, ca și despre prezența elementelor baroce, de proveniență orientală, preluate de români de la surse, și care nu au modificat structurile, în continuare clasice (Vasile Drăguț); despre caracterul original al picturii din secolul 18 care nu mai poate fi desemnată ca „postbizantină”, dar care mai trebuie cercetată pentru a umple lacune supărătoare, cum este absența unui repertoriu de teme (Theodora Voinescu); despre reînnoirea spre „Europa” a culturii române în secolul 17, despre elementele baroce din poezia română, de o mare varietate, și despre cultul profund al patriei ce răzbate din opera cărturarilor români (Dan Horia Mazilu); despre mărturia muzicii care a evoluat în acest răstimp și nu s-a separat după nivele culturale (Elena Zoltoviceanu); despre condițiile în care se desfășura „actul creației” în aceste secole și substratul orientat care a favorizat apariția barocului (Mihai Moraru); despre prestigiul „modelului” bizantin, încă prezent în cultura română din secolul 18, după cum indică opera lui Gheorghe Șineai (Nicolae Șerban Tanașoca); despre rezistența istoricilor români ai culturii în fața barocului, inspirată de convingerea că întreaga cultură română a avut un predominant caracter „clasic” (Dan Ionescu).

Multe alte chestiuni semnificative au fost enunțate sau analizate în cadrul schimbului viu de opinii prilejuit de o temă atât de generoasă. Discuțiile vor fi redată într-un număr viitor al publicației „Synthesis” care și-a propus să încurajeze tocmai aceste dialoguri pluri- și interdisciplinare.

A.D.

Jupin Dumitrache Drăgănescu cu „Bă lăceanca, iubită soție” (1841, portrete de la Drăgănești-Ilfov)

Sub semnul văzului

DEN CINCI simțiri ce are omul, anume vederea, audzul, mirosul, gustul și pipăitul, mai adevăratu de toate simțiri laște vederea... vederea singură den toate așdă în-adevăr gindul nostru și ce să vede cu ochii, nu încapă să hie îndoială în cunostință.”

Cuvintele acestea din Letopisețul Țării Moldovei, scrise către ultimul pătrar al celui de al XVII-lea secol de vornicul Miron Costin, marele și eruditul boier școlit la iezuitii Poloniei, amestecat și jertfit în luptele pătimașe din jurul scaunului de la Iași, ca un erou de tragedie din oligarhicul și barocul veac pe care moartea sa îl încheia, sint cuvinte ce ilustrează o mentalitate întreagă și o întreagă epocă ce face trecerea de la medieval la modern.

Căci proclamarea priorității văzului — dincolo de livrescul cutărei sau cutărei sursă literare și filosofice — izvorăște, cred, dintr-o mutație estetică profundă pe care secolul lui Costin ca și cel următor — în mare vorbind, epoca dintre 1600 și 1800 — o înregistrau, ca naștere a unei noi sensibilități vizuale, paralelă cu apariția unei noi sensibilități literare ce nu mai era a evului mediu. Este ceea ce am socotit mai demult că s-ar putea denumi triumful plasticității și al tactilului asupra picturalității medievale de tradiție bizantină, tradus într-o permanentă înclinare a secolelor XVII și XVIII, în materie de artă, către reliefurile accentuate și opulente al detaliului cioplit în piatră și în lemn, brodat în ceaprazării din fir de aur, de argint și de mătase, modelat în stucul unor icoane și fresce sau în cel al unor decorații de case voievodale, cizelat, în fine, în metalul prețios al odoarelor liturgice și al bijuteriilor.

Era, acest triumf al tactilului, evident din icoana populară maramureșană până la palatul brâncovenesc, dar mai ales în lăcașurile Moldovei de după 1750 — cu pilaștri, cu panouri adincite de forme mișcate, cu ornate polilobate, cu nișe în acoladă, cu sculpturi decorative —, ridicate într-o lume românească foarte impregnată de spiritul baroc, ce gusta exact în acea vreme traduceri din Gracián, din Voiture și Fénelon, răspunsul dat, în orizontul vizualului, unor alte și mai adinci prefaceri dintr-o civilizație căreia, pe planul ideologiei, al mentalului colectiv, al psihologiei, al sensibilității îi putem găsi nu puține trăsături moderne, fie ele chiar înveșmântate în haină medievală încă.

Problema „modernității” secolelor XVII și XVIII la Carpați și la Dunăre — o modernitate nu opusă tranșant evului mediu, ci născută din el, — ar putea pă-

rea un truism, pusă pentru o epocă a umanismului românesc ilustrată de atîția cărturari munteni, moldoveni și transilvăneni, a triumfului limbii „vernaculară”, a civismului militant, dacă o anume inerție și o certă comoditate a prejudecăților și a „drumului bătut”, nu ar trage desperate semnale de alarmă atunci cînd, tot mai des, specialiștii încearcă să găsească, cumpănit și prudent, pentru fenomenul artistic românesc al epocii, consonanțe stilistice cu restul Europei sau materializări românești ale unor tendințe culturale vădite în tot restul continentului.

Va fi îndeajuns a reaminti, în sensul acesta chiar, că individualizarea netă și permanentă a cititorului și a artistului după 1600 în cele trei țări române — individualizare ca gust, ca mesaj estetic sau social —, corespunzînd unui fenomen european prea bine știut pentru a mai insista asupra-i, are pînă în detalii interesante corespondențe la noi, pe plan artistic și sociologic, cu restul civilizației europene (un caz particular al individualizării de acest tip ar fi, la sfîrșitul secolului al XVII-lea și la începutul celui următor, fenomenul arhitecturii rezidențiale voievodale și boierești, în chiar epoca grandioaselor sau minorelor, dar tot mereu fastuoaselor, rezidențe franceze și germane dinainte și de după 1700); nu mai puțin, nu este de prisos, să reamintim că se poate vorbi în chip circumstanțiat astăzi despre un fenomen al mecenatismului, al patronajului românesc în materie de artă, prelungind — cu alte finalități și cu alte instrumente de propagandă vizuală — pe acela al Basarabilor și Mușatinilor din secolele XIV, XV și XVI, fenomen întretînut de o serie întreagă de cititori — „oameni noi”, a căror tipologie am schițat-o recent, de la un Ieremia Movilă și un Vasile Lupu, la un Constantin Brâncoveanu și un Nicolae Mavrocordat, de la Anastasie Crimca și Udriște Năsturel la boierii Cantacuzini, cu toții cochetînd cu o anumită dorință de legătură cu tradiția medievală — din onomastică pînă la detaliul arhitectonic —, cu toții atenți la genealogii și la pretenții heraldice, deschiși spre cultură și mai ales spre fast, spre fastul orbitor al costumului și al podobei cititorilor, mergînd chiar pînă la aplecare constantă spre o anumită cromatică în care aurul și roșul, azurul și verdele erau culorile „de majestate” preferate, ca altădată, în lumea cea bogată a Flandrei și a Burgundiei, a Orientului turco-persan sau, mai aproape, în Italia barocului și a patriciatului parvenit de la Roma sau de la Veneția.

DAR fastul abia amintit — care este al veșmintului „de aparat” și al bijuteriei minuscule, al paramentelor de biserică cititorice și al interioarelor de palate, al ceremoniilor de curte — nu era altceva decît materializarea aceluși gust pentru concret, pentru tactil, pentru plasticitate, pe care îl socoteam o trăsătură majoră a secolelor XVII și XVIII în cultura artistică românească și pe care îndeosebi în Moldova, mai „aristocratică”, mai devreme deschisă spre barocul și spre neoclasicul occidental, îl putem constata încă în prima jumătate de veac de după 1600 — în timpul lui Vasile Lupu, cu siguranță cel mai fastuos domn român al epocii —, dar și mai tirziu, în tendința permanentă spre „aparat” a portretului aulic moldovenesc, în gustul apusean al unor patroni de cultură, laici și mitropoliți, pînă către 1800 și chiar dincolo de această dată, în întreaga atmosferă a Iașului de început de secol XIX; mai legată, se pare, de canonul medieval autohton — în arhitectura unui Matei Basarab sau în cronicile boierești —, Țara Românească avea să știe și ea fastul scripitor al domniei unui Constantin Brâncoveanu, dar aci o anumită realitate socială și o anumită stare de spirit, deosebite față de Moldova, au dus — și acesta este fenomenul cel mai interesant, în sfera vizualului, la sud de Carpați — la o longevitate peste măsură și mai ales, printr-un statornic contact cu mediile populare, la o „folclorizare” a stilului de artă născut pe șantierul unor citorii brâncovenesti și cantacuzinești din preajma lui 1700, la vigoasă și pitorească pictură murală și de icoane, arhitectură și sculptură în lemn și în piatră ce constituie arta țărănească de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și din primele decenii ale celui de al XIX-lea, artă a „stării a treia” ce prefăta momentul Tudor Vladimirescu, în Gorj, în Vilcea și în Buzău, în tîrgurile muntene și oltene de felul celor de la Horezu, Drăgășani sau Pietroșița, corespondențe plastice remarcabile, în volume, în cromatică și în iconografie, pline de pitoresc, de tîlc și de ironie, ale cărților populare mult gustate acum, ale folclorului paremiologic și muzical din timpul unui Anton Pann (o chestiune specială, pe care nu o dezbaterem aici, este și explozia de creație țărănească din Transilvania și Banatul supuse Habsburgilor, acolo unde Blaga vedea, pe bună dreptate, o „artă țărănească barocă” ce ar merita un studiu adincit).

S-ar putea vorbi pentru secolele XVII și XVIII — și îndeosebi pentru ținuturile românești extracarpatice — de obli-

gatorii corelării cu fenomene stilistice ale Europei centrale și de răsărit? Iată o chestiune ce rămîne încă deschisă după ce a stîrnit în ultimul timp, în cercul din păcate încă prea închis al istoricilor de artă români, nu puține controverse. În ceea ce mă privește am socotit cu alte prilejuri că pentru veacul al XVII-lea și pentru Moldova, cel puțin, nimic nu se împotrivesc deslușirii unor elemente de manierism în cel dintîi deceniu de după 1600, în contextul est-central european al unui fenomen aulic cu epicentru în Praga rudolfină, dar la care participau din plin — în vecinătatea nemijlocită a imperiului otoman din care veneau variate sugestii, mergînd de la cromatică la ornamentală —, prin modă, prin arhitectură, prin bijuterii și prin portret lumea magnaților Poloniei și Ungariei și, nu mai puțin, cea a Moldovei Movileștilor (unde, prin broderia funerară a lui Ieremia Vodă din 1606 sau prin lăcașul monastic de la Dragomirna din 1609, se poate detecta un anumit gust pentru rafinatele excesive, pentru eleganță, pentru prețiozitate, pentru stilizare, pentru exotisme, pentru un anumit contrast între bogăția decorativă și austeritatea medievală amintitoare de tensiuni asemănătoare din artele europene în jur de 1600, mergînd — iertemî-se apropierea ce vrea să fie în primul rînd o semnalară de paralelisme culturale — din arhitectura Spaniei lui Filip al II-lea pînă în pictura franceză pătrunsă de jansenism și pînă în portretele pictate ale „sarmatismului” polonez); după cum, din nou, în aceeași Moldovă, către 1640, cu cel puțin un deceniu înaintea pătrunderii elementelor de baroc apusean propriu-zis, mi s-a părut a nu fi excesivă afirmarea unui baroc local pe care l-am numit, convențional, „baroc postbizantin” — ilustrat de fațadele exuberante ale Trei Ierarhilor din Iași și de portretele brodate ale membrilor familiei lui Vasile Lupu, cel cu prenume de basileu bizantin —, un baroc autohton al unor forme altoite pe structuri „clasice” tradiționale, adunînd laolaltă modalități ale repertoriului decorativ din Balcani, din Islam și din Occident, caracterizat, ca pretutindeni în arta barocă, prin profuziunea materialului pus în operă și prin fuziunea de tehnici artistice.

Dar corelări de acest fel, atente la evoluția destinului artei vechi românești — ca și alte ce s-ar putea adăuga în cîntărirea fenomenului artistic de la noi de după 1600 — nu pot deveni decît argumente pentru concluzia ce ni s-a impus: istoria civilizației noastre din secolele XVII—XVIII, prefăcîndu-se a celei din secolul trecut, a momentului romantic și clasic prin excelență al culturii noastre moderne, a fost, în resorturile sale adinci, istoria unui impetuos început de modernitate.

Răzvan Theodorescu

ȘI STILURI DIN CULTURA EUROPEANĂ

„Modelul” român

PROBLEMA pe care o abordăm astăzi a fost așezată pe noi fundații de o serie întreagă de studii recente aparute. În primul rând, cele care au deplasat punctul de greutate de pe procesul de elaborare al cărților și imprimării lor de către cârturari cu barba albă ce păreau „viul parastas al altor vremi”, pe receptarea cărții. Mă refer la studiile despre circulația „cărții vechi românești” semnate de Octavian Șchiav, Gabriel Cocora, Florian Dudaș și mulți alții care ne-au arătat cum a pătruns cartea în sale și ce rol a jucat în colectivități ce ne-au fost înfățișate, mai înainte, ca lumi scufundate în viziuni imobile; mă refer la studiile despre prenumerații ale soților Velculescu sau George Em. Marica, privind secolul 19, dar instructive prin luminile aruncate asupra mediilor culturale, foarte diverse, interesate în carte. În al doilea rând, trebuie subliniată importanța studiilor despre teoria literară din secolele anterioare romantismului și care au pus în lumină rolul dominant al retoricii (am în vedere contribuțiile lui Vasile Florescu sau Aurel Sasu). În sfârșit, a apărut un nou mod de a înțelege relațiile dintre cultură și existență, artă și societate, activitate intelectuală și practică, care îngăduie delimitarea modului specific de exprimare culturală a unei societăți, identificarea structurii scrise care ne duce la structuri mentale specifice; de unde variațiile în conceptele de literatură, artă plastică, filosofie. Este o cale deschisă de studii de istoria mentalităților care prind tot mai mult teren.

De pe aceste noi fundații putem aborda problema locului ocupat de cultura noastră în civilizația europeană din secolele 17 și 18, altfel decât a făcut-o Nicolae Iorga, de exemplu. Pornind de la structura culturii scrise spre structurile mentale, care-și dezvoltă acțiunea atunci când urmărim raporturile dintre nivelele temporale și pe cele dintre nivelele culturale, putem întâlni câteva atitudini intelectuale fundamentale care să ne permită să demarcăm aportul român la curentele și stilurile europene din perioada în discuție. Schema pe care o prezentăm, însoțită de argumente, la rindul lor schematic formulate, nu poate epuiza problema, ci doar marca o serie de latitudini ale ei ce ni se pare că nu pot fi neglijate.

Există o serie de afirmații făcute de cârturarii români din această perioadă care ne dezvoltă modul în care clasificau ei scrierile, în funcție de nevoile la care acestea erau chemate să răspundă: cartea era menită să păstreze în memorie și să răspundă în rindul ascultătorilor înțelepciunii; să consemneze faptele de mare semnificație; să descrie întâmplări neobișnuite, „aventuri” demne de a fi citite la festivitățile la care se îmbina jocul cu munca, interpretarea vieții cu răstălmăcirea ei. Cărțile erau, asadar, de înțelepciune, de istorie, de delectare. Ele s-au grupat pe două cercuri ce urmau mișcarea concentrică a cunoașterii: pe cercul interior erau păstrate scrierile vorbind despre principii, adică „inceputuri”, în timp ce pe cercul exterior se înscriseră

cărțile care dezvoltău contactul principiilor cu realitatea. În acest mod, scrierea urmărea mișcarea minții care se ocupa de cele „dinăuntru” și de cele „din afară”, fără să le confunde. Este de observat că numai de curând s-a pierdut această distincție, judecând după moda feminină care recomandă rochia „pijama” pe stradă. Fiecare literatură cuprindea scrieri aflate pe cercul interior și pe cel exterior. De exemplu, literatură istorică înscrisă pe cercul interior cronografele, iar pe cel exterior *Alexandria*; cărțile de înțelepciune cuprindeau, pe cercul interior, culegerile de maxime, de îndrumări date de persoane de mare autoritate, întrucât erau modele de umanitate, iar pe cel exterior *Varlaam și Ioasaf* sau *Sindipa*; literatura de delectare păstra pe cercul interior versurile rostite cu prilejul festivităților, la început cu un caracter ritual, iar pe cercul exterior *Istoria etiopică* a lui Heliodor. Pe măsură ce interesul față de realitatea socială și politică a devenit tot mai puternic, cărțile de pe cercul interior și-au schimbat conținutul, iar cele de pe cercul exterior au fost refulate spre nivelul popular și taxate drept „cărți populare”. Am sugerat, cu alt prilej, că legătura dintre cele două cercuri poate fi urmărită și în relația dintre pictura interioară și cea exterioară de pe monumentele noastre. Atât categoriile de cărți, cit și registrele picturale s-au preschimbă în cele două secole despre care vorbim.

DACĂ urmărim raporturile dintre nivelele temporale — dintre „durata lungă” și exigențele de moment — constatăm că o primă diversificare a categoriilor de cărți a avut loc în vremea umanismului când a fost transformată literatura istorică și când elemente baroce au pătruns în poezie și în proza de delectare, în *Istoria etiopică*, o tentativă de roman (or, este cunoscut rolul romanului în restructurarea literaturii europene din acest răstimp, mai înainte dominată de tragedie și epopee). A doua diversificare a avut loc în epoca iluminismului, când literatura de înțelepciune a fost preschimbată de pătrunderea spiritului rațional filosofic, cultivat, mai ales, de Școala ardeleană. A treia diversificare a avut loc sub impactul „mutației” romantice și a provocat o ecloziune spectaculoasă a beletristicii. Dar până la această mutație, categoriile de cărți nu s-au separat net și datorită faptului că au fost dirijate de normele retoricii. Este ceea ce se întâmplă și în cultura franceză din secolul 17, unde faptul este clar statuat: după cum spune Le Moyné, istoria și poezia sint, laolaltă, chemate să se conformeze la normele elocvenței, deși prima este bine „să se abțină de la unele locuțiuni și figuri cu aceeași grijă cu care o femeie onestă se abține de la ceea ce îi interzice modestia și pudorea”. Elementele baroce au apărut în poezie și în proză sub impulsul elocvenței, într-o perioadă de Contrareformă ortodoxă; după cum sugera Mihai Moraru (în RTIL, 1/1978), ar trebui comparate aceste elemente cu cele dintr-o altă

cultură latină aflată într-un puternic contact cu civilizația orientală, cea spaniolă. Raportul dintre „durata lungă” și transformările provocate de deplasări în mentalitate indică faptul că în centrul acestor perioade de două secole se află o „vîrstă clasică” a culturii noastre, similară clasicismului francez sau britanic, mai puțin barocul austriac sau italian.

Dacă urmărim raporturile dintre nivelele culturale constatăm că este comunicat tot timpul între ele, datorită faptului că nivelul aulic nu este închis între limite fixate de drepturi de sine, tocmai în această perioadă cunoscînd o puternică ascensiune socială o serie de „oameni noi”, ca Movileștii sau Vasile Lupu, după cum arăta Răzvan Theodorescu într-un articol din SCIA, 1977. Nivelul sătesc a predominat, după cum ne face să înțelegem muzica, dansul, festivitățile de la curte, de un caracter rural. Elementul popular este puternic în scrieri, unde legendele sint înglobate în literatura istorică (cum a demonstrat Cătălina Velculescu în RTIL 1/1978), forme ale narațiunii populare pătrund în compilațiile de cronici, datorate, în mare parte, unor cârturari proveniți din mediul rural. În loc ca literatura aulică să se dezvolte viguros și să sufocă cultura populară, cum s-a întâmplat în Franța, unde monarhia absolutistă a desfășurat micile unități de viață pentru a lega pe toți „supușii” de voința monarhului de drept divin, destrămînd cultura populară, la noi asistăm la o scleroză treptată a vechiului regim care reduce rolul curții princiare și favorizează „folclorizarea” culturii scrise. Comparația cu modelul francez, în plină expansiune în această perioadă, ne permite să vedem mai bine trăsăturile originale ale modelului român, care ilustrează o modalitate de trecere de la o cultură de „vechi regim” la una modernă, ca atare mai familiară oamenilor de azi.

CEEA ce ni se pare evident este că în modelul român au predominat valorile intelectuale: imaginația a cules din lumea sensibilă elementele care consolidau autoritatea inteligenței, dar asumîndu-și treptat, un rol tot mai mare și obligînd inteligența să fină seama de chipul cel felurit al lumii văzute, materiale. Dar raporturile nu s-au inversat pînă în epoca romantismului. Predominarea valorilor intelectuale a favorizat o viziune „unifiantă” asupra lumii și omului; diversificarea preocupărilor intelectuale nu a dus la separarea domeniilor organizate de gândire. Desigur, a contribuit la acest fenomen și baza niciodată prea amplă pe care s-a desfășurat acțiunea culturală, hrănită de investiții economice care, datorită exploatarei externe, nu au cunoscut proporțiile investițiilor, chiar desfășurate în timp, din care au ieșit Luvrul, catedrala din Köln sau Cambridge. Modelul cultural român a fost, ca urmare, un model de „concentrare” și nu de expansiune, ca cel francez sau britanic; întrucît a îmbinat, într-un mod specific, tradiția cu inovația, păstrînd vii principii de viață perene, ca și

Ornament floral, sculptat pe o coloană (Văcărești, secol XVIII)

nivelul aulic cu cel sătesc, adăugînd spiritului politic al umanistilor și iluministilor atașamentul față de pămîntul strămoșilor și respectul față de muncă, modelul a avut un caracter original și a atras pe cei formați sub prestigiul Bizanțului, dar lipsiți de inițiativa culturală a românilor. Model în Sud-Estul european, cultura română a jucat un rol european și prin conexiunile intelectuale pe care le-a operat între Centrul continentului și Levant, sinteza sugerînd un model nou, cel care a început să se contureze în „Europa națiunilor”.

Am putea conchide că în secolele 17—18 asistăm la un proces de modernizare treptată a structurii culturii scrise. De aceea nu credem că este indicat să vorbim despre o perioadă „postbizantină”, de vreme ce depărtarea de modelul bizantin a sporit de la un deceniu la altul, mai ales după afirmarea umanismului român; nici despre o perioadă „premodernă”, pentru că termenul este inexpressiv. Putem vorbi despre o perioadă umanistă care inserează cultura română în perioada umanistă europeană, aceea care începe cu Renașterea și se încheie cu Lumiile. Studiul pluri- și interdisciplinar ne poate conduce spre constatări temeinice; în special, credem că ar trebui acordată o atenție prioritară conceptelor și imaginilor dominante în scris și limbajul figurativ, pentru a observa mai bine modul în care s-a preschimbă mentalitatea. Colaborarea dintre istoricii literari și istoricii de artă se dovedește o necesitate stringentă.

Alexandru Dușu

Acoperămîntul lespzii funerare a lui Ieremia Movilă (1606, Sucevița)

Către sintezele necesare

OASTFEL de discuție purtată de specialiști de primă mărime asupra unor întrebări de superioară utilitate pentru cultura românească se cade a fi nu doar înregistrată în portofolii de reviste ori de anale academice, ci relatără în spiritul ei pe cele mai importante probleme care ne privesc. Tehnica aceas a a dezbaterilor pluri- și interdisciplinare dă roade prețioase, căci confruntă puncte de vedere multiple și nu rarori divergente, din care se înalță deodată lumini neobișnuite, extrem de favorabile sintezelor necesare. Ascultînd referatele și intervențiile specialiștilor în istorie, istorie literară, istorie a artelor, istorie a muzicii, a comparatiștilor și a gânditorilor care dezbăteau barocul și luminile în tinuturile românești, luînd seama de argumentele lor sprijinite pe o largă bogăție de detalii semnificative, am prins câteva fire din cele mai importante care se duceau spre chestiunile permanente privitoare la specificitatea culturii noastre, izvorite dintr-un pămînt și o lume a sintezelor.

Vorbînd, bunăoară, despre racordarea posibilă a barocului românesc (cu toate variantele lui) la barocul european, specialiștii apăsau fie pe consonanțele evidente mai cu seamă în ordinea vizualului unde predomină plasticitatea și tactilul într-un fel analog cu cel occidental, fie pe relația barocului nostru cu cel oriental preluat de la surse. Unii puneau în valoare perma-

nența modelului bizantin, alții vorbeau despre rezistența istoricilor culturii la conceptul de baroc. Dar mai toți au căzut de acord cu ideea generală că, în chip permanent, în cultura românească stratele sint baroce, dar rămîn puse pe vechile scheme clasice în special în arhitectură.

Și ne-am întors la un gând mai vechi al filosofilor culturii noastre care vedeau în folclor nu numai temelia clasicității etice și morfologice românești, ci și frîna binefăcătoare ce domină matricea noastră stilistică. Ne-am amintit, de pildă, de o izbitoare aspirație spre clasicitate la toți cei ce sint aparent departe de norma clasică. La Eminescu, romanticul cel mai caracteristic, setea de clasicitate era explicit spusă în operele maturității. La Argezi sau la Blaga începuturile respectiv simboliste și expresioniste au fost în așa măsură temperate, încît creațiile ultime au făcut loc unor viziuni de seninătate solară, ritmate interior în sobrele măsuri ale clasicității (*Cîntare omului, Mirabila sămînță*).

Iar Brăncuși a oferit cea mai izbitoare paradigmă a clasicității în totil și la zenitul modernismului.

În general istoricii culturii au arătat alternanța etapelor de forme deschise cu cele de forme închise, adică (păstrîndu-ne în terminologia lui Eugenio d'Ors) alternanța formelor clasice cu cele baroce. Și Tudor Vianu a realizat la noi în chip remarcabil o exemplificare analogă în spirit.

Dar ni se pare că în cultura românească, dincolo de această succesiune, bipolaritate a clasic-baroc, clasic-romantic (sau oricum am vrea să denumim al doilea termen de contrast) există în simultaneitate, într-un fel foarte original care ne dă posibilitatea de receptare rapidă, de dialog chiar poate mimetic uneori, de sincronizare promptă cu datele culturii europene și mondiale, dar ne readeuce de îndată la propria noastră matcă, făcîndu-ne să raportăm influențele dobîndite la propriul nostru fond, într-un chip cu adevărat catalitic.

Și să nu vedem oare aici, în această dublă ipostază a spiritului culturii românești, moștenirea dublei noastre origini în care s-au topit romanitatea ca expresie a unui mit cultural și dacismul ca expresie a unui mit arhaic? În felul acesta frîna ar fi de explicat ca factorul temperator în morfologia structurilor, venind dinspre secțiunea de aur și divina proporție, dinspre *mensura, computare, kibernis*, dinspre o cultură mediteraneană care s-a tradus în măsură și cumpătare pe plan etic.

De aceea barocul din toate provinciile românești arată, sub diversitatea podcabelor de orice soi, calmele, echilibratele structuri clasicizante ale unei etnii care și-a ritmat devenirea în strictele pendulări egale dintre deal-vale, vale-deal, ca-n ritmul ondulat al unei doine.

Zoe Dumitrescu-Bușulenga

Mihai Beniuc

Eu sînt față de voi...

Eu sînt față de voi ca un părinte.
Ce rost mai are să mai zic : Nainte !
Există oare drumul îndărăt ?
Noi ne găsim în timp departe hăt.
Iar fiii nu sînt obligați s-asculte
Doar cite-au fost cîndva și să exulte,
Chiar dacă noi, presbiți, vedem departe,
O leacă poate dincolo de moarte.
Voi nu aveți privirile mioape,
Ci asaltați prezentul de aproape.
Fapt după fapt, cu noi așezăminte,
Cu flamura partidului nainte,
Acestei ere, cum n-a mai fost altă,
Să-i cucerim și culmea, cea mai 'naltă,
Abstract cum i se spune comunism,
Dar plină de atita umanism,
De sete de dreptate, omenie,
Cum zicem noi pe veche Rumânie.
Noi arătăm cu mîna către creste,
Dar să le-atingeți, scopul vostru este,
Copiii noștri dragi, copiii țării,
Infruntători, cuceritori ai zării
Ce amenință, dar și ne promite
Infăptuiri de vis doar cucerite,
Subt flamurile noastre ce-n avînt
Se vor dreptății pildă pe pămînt
Și oricărei nelegiuire zid,
Luptînd sub călăuza marelui partid.

Nu pot să uit...

Nu pot să uit aceste vechi paragini
Acoperite-acum de-așezăminte
Și dacă scriu mai rar de ele-n pagini
E că și eu descind în oseminte.

Nu vreau nici steag, nici muzică de fală
Nici împrejur discurs după discurs,
N-avui în viață cale triumfală,
În grota neagră intru ca un urs
Ce simte anotimpul cu răcoare
Sporită zilnic și cu ploi de ghiață, —
Din peștera ce nu cunoaște soare
Eu n-am de gînd să mai apar în viață.

Și de-aș avea ? Județul de apoi
Să-l îplinească iarăși, bunăoară,
Aceia, înșii, cițiva, unul-doi,
Ce și cit am fost viu mă judecară.

Rămîne pururi neatînsă vatra
De foc ce-a fost aprînsă de străbuni,
Trec apele, dar neclintită-i peatra...
— Și peatră dură, tu să mă răzbuni !

Hotar a fost...

Hotar a fost în epocă și-n scris
Cu singe pentru viitoare ere
Azi poate-i doar istorie și vis
Dar cînte, Doamne, cită i se cere !

August e două-și-trei. Dar cine poate
Să numere eroii toți și cine
Va număra mormintele, pe toate,
Știute, neștiute, și străine.

Noi ce-am văzut momentul glorios
Sîntem tot mai puțini și ne vom stînge.
Vor spune alții ce n-a fost și-a fost
Și adevăru-n 'ncet se va prelinge.

De ce mă vreți...

De ce mă vreți mai dac decît roman,
De ce mă vreți roman și nu un dac
Eu sînt muntean născut din bolovan
Și nu mă vreau decît un biet român sărac,
Decît pe-acest pămînt așa bătrîn
Să fiu pe drept român și deci stăpîn.

Nu ne luați așa ca după carte,
Eu știu că dreptul nu-i înscris în lut
Cu zăcăminte de eroi și moarte
Și nu ținem prea mult la alt trecut —
Acesta e : întreaga noastră țară
Din oseminte-și are primăvară.

Murim și reînviem, dar iarăși noi,
Ce-i drept cu idealuri, alte, noi,
Iar milenar destinul nu ni-l schimbă
Cum s-a vădit în secolii, nici o limbă, —
Aceiași rămînem și veșnic noi
Și tot mai noi ca timpurile noi.

Desen de Miha Vulcănescu

Memoria ți-o port...

Memoria ți-o port ca un hamal
Ori încotro mă duc și zi și noapte
Și parcă te-am furat ca fructe coapte
Din rai ori din străfundul infernal.
Furiș te duc așa ca pe-o comoară,
Și pentru mine nu ești o povară.
Te duc pe-un drum ce duce nu știu unde
Prin codrii-n care-abia de poți pătrunde
Sînt hoț și tare vreau să te ascund
Și nici nu știu : tu ești ? Același sunt
Ce caută pe-acest pămînt birlog,
Dar nu găsesc, oriunde caut, loc.
Scumpetea mea, sîntem de-a pururi una,
Cum soarele-i pe cer, cum este luna,
Și strig să vii cînd pare că-ntîrzi,
Mi-i greu să cred că nu ești între vii,
Nu mai suport așa singurătate —
Mă simt ca o fantomă-ntr-o cetate.

O stea-n declin...

O stea-n declin răsare înc-odată,
Apune doar și iarăși se arată
Ca operele-acelui autor
Ce chiar de moare, ele tot nu mor.

Ai strălucit și ai să strălucești
Chiar dacă nori te-acopăr cît mai ești,
Vei stră'uci, căci norii-s o-ntimplare
Cu totul trecătoare doar în zare.

Contează privitorii care vin
Ce astre ispitesc un cer senin —
Acolo ești, ei au să te găsească
În luminozitatea ta cerească.

Iar dacă nu, vin alte microscopie
Din fără margini zări să te dezgroape.

Îmi risipii...

Îmi risipii tot auru-n filoane,
Prin peșteri subterane și cotloane,
Lăsîndu-l ca să doarmă zăcămînt
Ori pulbere-n nisip, pe sub pămînt,
Să se prelingă-n leneșele riuri
Ce țara-ncing-o, sclipitoare briuri.

Mă scormonesc băieșii-acum din stînci
În bezna galeriilor adînci,
Ori mă pisează-n șteampuri aurarii
Să mă încuie-n seifuri cămătarii,
Lingouri grele și monezi sonore,
Ca niște-nmormintate aurore.

Și ce-aș mai vrea pe piepturile albe
Săltînd să sune-n sclipitoare salbe
Pe piepturile june de fecioare
La horele din sat, la nunți în soare
Oh, aurul, acesta-al meu, oh, aurul
Cu care-și umflă pintecul balaurul !

ZEMLENYI CSABA : Compoziție (Din expoziția „Magistralele socialismului”)

Rolul social al scriitorului

EXCEPTIONALA Expunere a tovarășului Nicolae Ceaușescu, din 3 august, ia în dezbateri, într-un spirit ofensiv de cutezanță revoluționară, nu numai problemele generale ale vieții politice contemporane, dar și problemele artei și literaturii. Ridicându-se împotriva celor care contestă rolul și locul artei și culturii în viața socială, precum și răspunderea acestora în fața societății, a celor care predică un mandarinat artistic perimat, o creație spirituală ce s-ar situa deasupra societății, secretarul general al partidului spune limpede: „Este necesar nu să se opună creația literar-artistică masei largi populare, ci să se înțeleagă faptul că aceasta nu se poate dezvolta decât în strânsă legătură cu dezvoltarea forțelor de producție, servind poporul, lupta revoluționară și progresistă”. Cuvintele tovarășului Nicolae Ceaușescu, aprecierile date creației literare, funcțiile ce i le atribuie, izvorăsc, în mod organic, dintr-o profundă cunoaștere a fenomenului artistic, constituindu-se într-o adevărată sinteză a însăși istoriei literaturii și artei românești, profund angajate în destinul Patriei. Putine literaturi au fost atât de solicitate în marile bătălii ale afirmării naționale, în prima linie a luptei, putine au devenit instrumente atât de eficiente în această luptă. Estetismul, ca mișcare literară, este aproape neglijabil la noi, se manifestă rar, tirziu, fără relief și putere de influențare a direcțiilor originare ale literaturii. Teza autonomiei esteticii, pe care o întilnim, pentru întâia dată, la Maiorescu, în a doua jumătate a veacului trecut nu era decât un mod de a combate grafomania și de a reda literaturii demnitatea și forța ei interioară, amenințate de mediocritatea agresivă. Nu e, de aceea, întimplător, că la lumina tezelor maioreșiene au înflorit marile poezii naționale, prin Alecsandri, Eminescu, Goga, strălucita creație dramatică a lui Caragiale, viguroasa proză socială a lui Slavici, Dănilu Zamfirescu, mai tirziu a lui Brătescu-Voinesti și Sadoveanu. Maiorescu nu numai că n-a deviat direcția națională și socială pentru care literatura română se decisese, de la începuturile ei, dar, dimpotrivă, i-a dat un impuls nou, regenerator. Nu e, de aceea, întimplător, că tocmai curentele de vădită direcție națională, semănătorismul mai ales, și-au revendicat în Maiorescu, în special prin studiul *Literatura română și străinătatea*, adevăratul lor magistr. Și nu e, de asemenea, întimplător, că Maiorescu a consacrat, prin autoritatea Academiei române, trel scriitori de orientare programatic națională: Octavian Goga, Brătescu-Voinesti și Mihail Sadoveanu, prin rapoartele sale elogioase.

Dar, rulină înapoi cu două secole filmul literaturii române, în prima ei epocă de afirmare, constatăm, de la început că scriitorul este un desăvârșit om al cetății, cronicar al vremii sale și înfăptuitor al ei, ca oștean vrednic. Așa ne-au rămas în minte și-n inimi imaginile lui Ureche, ale fraților Miron și Nicolae Costin, ale spătarului Ioan Neculce, și ale altora. Și este, oare, întimplător că literatura, cultura noastră, înregistrează faptul, unic în Europa, ca unul dintre domniitorii ei (e vorba, desigur, de Dimitrie Cantemir) să fie, în același timp, unul din marii ei cîșitori de cultură? Sau, de asemenea, că înainte de Cantemir, un alt vrednic domnitor, Neagoe Basarab, se numără printre marii filosofi și moralisti ai veacului al șaisprezecelea? Au mai fost, desigur, în istoria Europei cazuri similare: Frederic al II-lea al Prusiei scria poezii, Napoleon al III-lea a lăsat *Memorii*, Paderewski, presedinte al statului polonez, era și un excelent pianist și se mai pot cita și alte exemple. Dar nici unul nu este atât de probant, în ideea legăturii organice dintre creatorul de valori spirituale și omul social, ca exemplele furnizate de cultura română. Iar tradiția instaurată de cronicarii oșteni și de domniitorii creatori de cultură nu numai că n-a dispărut în timpurile moderne, dar s-a afirmat cu aceeași elocvență. Zăbovim, cum e de bănuț, în cazul temel, la momentul revoluționar, de redesteptare națională, al

patruzeci și optului. Acest moment, cu consecințe extraordinare pentru dezvoltarea culturii române, are consecințe similare în afirmarea statului național legat. Cele două laturi sînt inseparabil legate, formînd o unitate desăvîrșită, tocmai pentru faptul că făuritorii lor aveau dubla calitate, aceea de scriitori și de oameni politici. Exemple semnificative nu lipsesc, desigur, și din alte literaturi și se pot evoca rolul lui Petöfi în Ungaria, cel al lui Mickiewicz în Polonia, al lui Lamartine în Franța și chiar în alte spații de cultură, exemplul lui Ciulian în literatura și viața publică chineză. Antichitatea greacă sau latină, apoi Renașterea, actualizare a valorilor artistice și morale ale antichității, ne-ar putea furniza, de asemenea, pilde concludente privitoare la contopirea, organică, dintre omul de artă și omul cetății, iar istoria modernă este, și ea, plină de fapte convingătoare. Este cunoscut, de pildă, faptul că un Voltaire exercita o mare influență spirituală pe toate planurile vieții și nu numai în Franța ci și în întreaga Europă și ne amintim că un Frederic al Prusiei ori Ecaterina a II-a a Rusiei se simțeau onorați a-l avea în anturajul lor și a întreține corespondență cu el. Primul adversar al Franței, era atât de fascinat de personalitatea lui Voltaire, încît, scriind literatură „à tiroir” folosea limba franceză. Goethe, se știe, a fost nu numai genialul scriitor, dar a jucat și un rol politic de prim rang nu numai în cetatea Weimarului ci în întreaga Germanie, ceea ce l-a făcut pe Napoleon Bonaparte, cuceritorul Germaniei, să vadă în el o adevărată sinteză a ceea ce poate fi un om adevărat, spunîndu-i, admirativ, vorbele rămase memorabile: „Domnule Goethe, sinteți un om”. Lev Tolstoi dobindise în Rusia, prin operele sale răscolitoare, un urias prestigiu public. Lenin, se știe, era un pasionat cititor de literatură, asupra căreia s-a și referit în citeva articole de o mare adîncime, iar raporturile sale cu Gorki, în ciuda unor inerențe diferite de opinii, firești într-o epocă atât de dramatică, erau cordiale și de o nedesmintită stimă reciprocă. Cînd generalul De Gaulle, el însuși un eminent om de cultură și scriitor cum o dovedesc din plin *Memoriile*, a devenit presedinte al Republicii franceze, unul din cei mai apropiați colaboratori, căruia i s-a încredințat ministerul educației a fost André Malraux, celebrul autor al *Condiției umane* și cunoscutul luptător din Spania și din rezistența franceză. Exemplificările s-ar putea înmulți enorm. În schimb, cazurile contrare sînt rare și, mai ales, nesemnificative.

REVENIND, însă, pe teritoriul românesc, atât de grăitor în ilustrarea temel ce ne-am propus-o, exemplul patruzecioptismului nostru este, credem, inegalabil în semnificații tocmai prin amploarea și unitatea sa. Toți marii revoluționari ai acestei epoci, care au devenit făuritori ai istoriei românești, sînt în același timp făuritori de cultură românească. Mihail Kogălniceanu, sfătuitor apropiat al lui Alexandru Ioan Cuza, figură majoră a vieții publice românești timp de cîteva decenii, a întemeiat curentul național al *Daciei literare*. *Introducția* sa la revista, din 1840, rămîne un adevărat program ideologic și estetic pentru romantismul românesc. Încercările sale literare, în special cele două romane începute: *Tainele inimii* și *Iuzii pierdute* probează un indiscutabil talent. Iar discursurile sale, pînă astăzi model de concizie, logică și persuasiune afectivă pot fi revendicate, în egală măsură, de istoricii care se ocupă de viața politică și de cercetătorii literaturii. Prietenul său, Vasile Alecsandri, este, fără îndoială, un cititor al literaturii române moderne. Creator fundamental în poezie, proză, dramaturgie, memorialistică, eseistică, el a fost, în același timp, în primul plan al vieții politico-sociale și unul din principalii colaboratori ai lui Alexandru Ioan Cuza. Cum se știe, Alecsandri avea mari șanse să devină domnitor al Principatelor dar, spirit supraviețuitor și distins, om

DIADEMA

Dacă aș fi fost cel dintîi om căruia i-a fost dat să vadă lumea, nu cred că aș fi fost cuprins de o mai mare uimire. Totul în jurul meu se înfățișa ca o succesiune de miracole, și nu mai conțineam să mă bucur, să mă minunez și să fiu fericit.

Era într-o dimineață de vară, în cel dintîi ceas de după răsăritul soarelui. Străbăteam o vie de șes, nu tocmai ortodoxă, din ale cărei rînduri se iveau, ici și colo, pomi roditori, cireși, peri și pruni, și nu lipseau nici nucii. O potecă largă, aproape o aleie, o străbătea de la un capăt la altul, așternînd la picioarele mele un covor de iarbă mirific, pe care parcă nu mai pășise nimeni niciodată.

Ceea ce dădea priveliștii acea incântătoare prospețime virginală era baia de rouă în care — sub razele vrăjite ale lunii ce se pregătea să apună, rușinată parcă de beția la care supusese lumea cit o avusese în stăpînire —, fusese scaldată peste noapte. Nu era frunză a viei sau a copacilor, nu era floare sau tufiș de coacăze, și nu era fir de iarbă de care să nu se fi prins roua. Sub razele soarelui, sclipeau mii și mii de diamante, un tezaur de neînchipuit.

Și cum înaintam în lungul aleii, înviorat de aerul dimineții, respirînd parcă și prin pupile, care încorporau în mine toată acea splendoare și bogăție, am zărit în față, pe covorul de iarbă, ceva ce părea rodul muncii și fanteziei unui bijutier. Acolo, boabele de rouă nu mai erau împrăștiate la întimplare, ci urmau un desen, luînd înfățișarea unei incredibile diademe.

Mi-am continuat drumul, privind-o în extaz, fericit că nu dispare, că nu-l o nălucire, sigur că am să ajung la ea, că am să o văd de aproape.

Și am ajuns. Acea divină imagine, acea minuțioasă organizare, într-o diademă demnă de fruntea unei regine, a boabelor de rouă se datora depunerii acestora pe fiecare fulg, pe fiecare pană a unei păsări — ce se arăta a fi fost gingașă și minunată — pe care, peste noapte, o devorase cine știe ce jivină.

Luna apunea, parcă vinovată, dar soarele se ridica pe cer, nepăsător și triumfal.

Am plecat mai departe, bolnav.

Geo Bogza

politic lucid și patriot desăvîrșit, el a apreciat că prietenul său, colonelul Cuza, îndeplinește în mai mare măsură condițiile ce incumbau înaltei demnități. Dar contribuția „bardului de la Mircești” la consolidarea poziției lui Cuza, prin îndeplinirea, cu strălucire, a unor misiuni diplomatice de mare dificultate, nu mai un om cu finețea, tactul și orizontul lui Alecsandri le putea duce la bun sfîrșit. Iar mai tirziu, după plecarea lui Cuza, datorită prestigiului european dobindit prin publicarea, în Franța, a *Baladelor populare românești* (încă din 1854) iar în 1877 prin obținerea, la Montpellier, a marelui premiu al latinității, în calitate de ambasador al României la Paris (în vreme ce prietenul său, Ion Ghica, îndeplinea aceeași misiune la Londra) Alecsandri a adus imense servicii țării sale, contribuînd la popularizarea Principatelor în cercurile diplomatice europene. În acest sens *Memoriile* sale sînt profund revelatoare. Cît despre „adevăratul martir” al revoluției, cum l-a numit Iorga pe Bălcescu, viața lui este un sublim exemplu de sacrificiu pe altarul, deopotrivă sfînt, al Patriei și al culturii naționale. Rareori istoria popoarelor a ivit un exemplar uman atât de pur, care convertise pînă la fuziunea totală cauza eliberării și suveranității, a afirmării Patriei în propria sa cauză. Mare istoric și scriitor, în același timp, căpetenie a revoluției muntene, Bălcescu rămîne o adevărată figură emblematică a spiritualității românești. Redescoperirea pleneră a personalității sale în deceniile socialismului reprezintă o dovadă peremptorie că nu mai ideologia revoluționară este aptă să redca tezaurul de valori spirituale adevăratele lui dimensiuni. Orice cunoscător al istoriei și culturii românești va fi surprins să constate că în epoca oabruzecioptistă toți marii oameni politici au fost și oameni de literă, că revoluția de la 1848, operă a masei populare, ca orice revoluție autentică, este în același timp opera scriitorimii vremii. Astfel că în afața lui Kogălniceanu, Alecsandri, Bălcescu, deja menționați, consemnăm, aproape automat, pe Eliade Rădulescu, Bolliac, Bolintineanu, Alecu Russo, frații Catina, Grigore Alexandrescu, spre a enumera pe cei mai cunoscuți. Constatăm că, de fapt, n-a fost scriitor de notorietate care să nu fi fost înregimentat în scopurile naționale și revoluționare, iar rolul lor, ca propagandiști și ca luptători, n-a fost cu nimic mai prejos, dimpotrivă, decât al unor oameni politici de profesie cum au fost frații Brătianu, generalul Magheru, C. A. Rosetti (care, cum se știe, a scris și poezii), frații Golescu, s.a. Și, dacă ne putem închipui revoluția nasoptistă fără aceștia din urmă, este imposibil s-o concepem fără Kogălniceanu, Alecsandri, Bălcescu sau Eliade Rădulescu. Și explicația poate fi lesne înțeleasă: naturile, afective prin definiție, ale artiștilor, se exaltă și se entuziasmează mai amply, vibrează mai intens în fața ideilor generoase și nobile ale evenimentelor de răs-cruce, avînd o puternică legătură sufletească cu masele populare ale căror tribuni sau profeti se simt chemați a fi.

Căci rădăcina, de totdeauna, a marilor creatori a fost în popor. În aspirțiile și idealurile poporului. Așa s-a întimplat că scriitorul român n-a apucat, în general, pe căile sterile ale subiectivismului, n-a înțeles să-și facă din solitudinea orgoliosă un ideal, ci, dimpotrivă, s-a angajat, cu toată ființa, energia și talentul său în fronturile de luptă ale propriei națiuni. Iar atunci cînd unii reprezentanți ai breslei au putut să pară claustrati în propriul univers ori au respins „oferta socială”, faptele trebuie raportate la anumite vremuri, cînd respingerea ofertei echivala cu respingerea unei anume politici și echivala, în același timp, cu situarea pe platforma democratică și populară. De aceea nu întimplător vremurile ce se instaurează după 23 August 1944 solidarizează, în jurul idealurilor socialismului, toți marii creatori din epocă: Mihail Sadoveanu, T. Arghezi, Gala Galaction, Camil Petrescu, G. Călinescu, Tudor Vianu, Al. Philippide, Zaharia Stancu, Geo Bogza, s.a. Evident, n-au lipsit, la început, îndoiele și rezervele, în cazul unora prelungite nu o dată din cauza unor erori ce s-au perpetuat pînă spre 1965, dar convingerile socialiste ale creatorilor artei s-au consolidat temeinic pe măsură ce ne apropiem de zilele noastre. Apeluți, însuflețitori, din 1944 al marelui scriitor care a fost Mihail Sadoveanu, a cistigat, în cele din urmă, întregul mare detașament al creatorilor de valori spirituale: „Cărturarii de pretutindeni din această țară, uniți-vă! Puneți-vă în slujba poporului. În voi mi-e nădejdea, între voi sînt sigur că se găsesc inimi devotate și lipsite de viclenie! Mă adresez tuturor acelor care cred că-si iubesc neamul, tuturor celor ce s-au socotit și se socotesc democrați... Cu tot sufletul nostru rivnim ca acest neam, vrednic prin suferință și nobil prin însușirile lui blînde, să se ridice, să treacă puncta veacurilor și să ajungă a-si da tributul lui la progresul necontenit al umanității.” Iar statul socialist a acordat, la rîndul său, demnitatea socială ce se cuvenea marilor creatori, Sadoveanu, Galaction, Cocos au făcut parte din primul parlament democrat, iar mai tirziu au binemeritat această distincție Arghezi, Călinescu, Zaharia Stancu, Nagy István s.a. Cîteva renegați, recrutați dealtmînteri dintre mediocrități, care-si ponegresc în afară, patria mamă în schimbul pumnului de argint, nu pot decât să ofere orilei de comparație, de la sine edificatoare, față de statutul social și moral al făptuitorilor României de azi, ai „miracolului românesc” de care se vorbește în toată lumea de bunăcredință, și la afirmarea căruia scriitorii participă, cu toate forțele lor, într-un spirit de admirabilă solidaritate și emotonant devotament. Acest front unit al scriitorimii române de astăzi, din toate generațiile, în slujba socialismului, cu condeiul inspirat și cu fața cetățenească de fiecare zi este, fără îndoială, unul din argumentele cele mai puternice ale izbînziil noului drum al României.

Pompiliu Marcea

„Arta de a începe romanul românesc“

(II)

„E regne du romantisme — scria Thibaudet — est aussi le regne du roman; on fait son roman comme en classicisme on fait sa tragédie“.

Și, totuși, incapabili să separe proza de lirism, marii romantici nu sînt romancieri: imaginația lor este lirică nu romanescă. Există, în schimb, în Franța Imperiului și a Restaurăției, genul romanului popular: sentimental sau negru. Îl regăsim spre finele epocii romantice, abia schimbat la față, dar lesne de recunoscut, în forma romanului feuilleton, a scrierilor de aventuri și mistere, sociale și umilitare, ce se traduc și la noi, ale lui Dumas-père, Sue, Feval. Putem numi, aici și *Mizerabilii* lui Hugo. Acest roman popular reprezintă iniția surșă a romanului nostru: intriga, personajele și schemele lui trec intacte în adap-tările și romanele originale de după 1855. O a doua sursă sînt „fiziologiile“ balzaciene și în genere proza de observare a moravurilor din care va lua ființă, în plină epocă romantică, romanul modern (Stendhal, George Sand, Dickens, Thackeray). E interesant că „fiziologia“ e cea care atrage pe Kogălniceanu, Ghica, Alecsandri, Negruzzi, la primele încercări de roman: să fi recunoscut ei în ea un vîlstar al *Caracterelor* labruyeriene? „Fiziologia“, cel puțin așa cum o înțeleg scriitorii pașoptiști, se află la jumătatea drumului între moralismul abstract și studiul social realist; se preocupă, ce-i drept, mai mult de morav decît de moral, dar studiază încă aprioric omul. Socialul, istoricul apar ca decor: nu explică deocamdată tipologia, care este fără evoluție internă. Lipsa de evoluție internă indică una din limitările acestui realism incipient, ca și ale prozei romantice, unde transformarea psihologică obișnuită e saltul. Auerbach nota în legătură cu Stendhal: „Dar cu toate că avem întotdeauna particularități direct observate, și nu exemple de structuri tipice generale ca la Montesquieu, acestea nu sînt aproape niciodată interpretate în mod genético-istoric, ci servesc psihologiei populare moralist-anecdotică; am putea vorbi de moralism local“. Este și cauza „fiziologiilor“.

Aceste două surse nu acționează, firește, absolut distinct. Romanul românesc (să-l numim așa) și romanul de moravuri există deobicei amestecate. Romanul popular e un document social destul de important iar romanescul reprezintă un element esențial la Balzac (nu visa el să scrie *1001 de nopți* ale Occidentului?), la George Sand, la Dickens. Cea mai bună dovadă o constituie formele de roman ce se răspindesc, din aceste focare, la noi. Istoricii literari le-au grupat în fel și chip, utilizînd însă prea multe criterii de odată. Ca să simplific, voi vorbi, pentru epoca 1845—1865, doar de un roman românesc, pe modelul aceluia popular din Occident, dar trăgînd foloase și din romanele serioase ale epocii. În orice caz imaginația joacă neconținutul primului rol. Există un românesc al intrigii și unul al psihologiei: loviturile de teatru, răsturnările de situații, neverosimilul le întîlnim deopotrivă în romanele sentimentale, adică în psihologie, și în romanele senzaționale, de aventuri, adică în intrigă. Și, în plus, ceea ce romanul senzațional oferă în planul acțiunii, al faptelor — emoția celor mai teribile fantezii — oferă romanul sentimental în planul erotic — o încredere naivă în puterea transformatoare a sentimentului, cavalierism, demonism, cinism. Nimic din ce se află în unul nu e lipsit de echivalent în al doilea. Sentimental și senzațional, senzaționalul e întors în sentimentalitate. Acest caracter al romanului nostru de la început merge însă mîna în mîna cu interesul pentru zugrăvirea socialului. E un punct asupra căruia trebuie insistat. Ceea ce s-a numit roman de mistere e în realitate un adevărat roman social. G. Călinescu l-a definit prin patru note: „exaltarea poporului, intenția reformei sociale, realismul uneori grotesc și tipologia antitetice“.

Misterele din București al lui Ioan M. Bujoreanu ilustrează perfect definiția. Dinu Pillat pe de altă parte (*Mozaic istorico-literară*) a stăruit pe latura senzațională: crime, atrocități, travestiri, surprize. **Misterele Bucureștilor** al lui George Barozzi e din această categorie. În fond, e vorba de extremele aceluiași gen, nu de genuri diferite.

Romanescul (senzaționalul, misterul) e haina potrivită pentru ca o anume problematică serioasă să fie acceptată de publicul vremii. Kogălniceanu o știa foarte bine cînd, în *Tainele inimii*, se prevala de exemplul lui Sue („cînd vestitul Eugène Sue au vroit a interesa clasele bogate în favorul claselor muncitoare, el n-au făcut o carte de moral, ci s-au slujit de un roman“) ca să explice că moraliștii plicticoși nu mai au căutare. De aceea aproape nu este roman în epocă în care studiul realității (sociale sau psihologice) să nu capete turnură romanescă. Chiar și Balzac e romanțios și neverosimil. „Misterele“ sociale nu sînt descoperirea lui Sue: *Comedia umană* e plină de

ele. S-ar putea spune că fuga aceasta după senzații tari degradează gustul. Schița de moravuri a lui Kogălniceanu era mai pură decît **Misterele căsătoriei** al lui Aricescu. Însă abia ultimul se află pe linia romanului modern, care va fi un gen hibrid și popular, nu unul clasic. Ioan M. Bujoreanu urmărește trei acțiuni diferite în **Misterele din București**, recurînd la artificii tehnice spre a le lega. Acțiunea romanului lui Barozzi e inextricabilă. **Hoții și Hașiul** al lui Al. Pelimon, cu toate naivitățile și stingăciile, aduce o lume foarte puțin obișnuită pentru romanul nostru multă vreme: subsolurile sociale ale marelui oraș. Iată că în secolul XIX romanul nostru e citadin și bucureștean. Va deveni rural (cînd lui Lovinescu marea problemă) prin ardeleani în special. Bucureștii lui Pelimon, Bujoreanu și Barozzi e o ciudată metropolă abia ieșită din ruralitate. Caracteristică e întîlnirea aspectelor urbane cu cele sătești. Lumca de negustori, cafe, bărbieri, mică burghezie, hoți, prostituate o anunță pe aceea a lui G. M. Zamfirescu și Eugen Barbu. Tilharii din romanul lui Pelimon sînt organizați mai bine decît cei din *Groapa*, pe bresle, să zic așa, ca mafiații americani și au în frunte un Al. Capone. George Barozzi crează la noi genul negru, satanic, de roman, cu urmări în proza fantastică modernă.

Latura documentară e mai slabă, meritul venînd din intrigă, veritabilă mașinărie, din bizar și straniu. Nici unul din aceste romane (la care le putem adăuga pe ale lui Bolintineanu, Pantazi Ghica, V. A. Urechia) nu depășește un nivel mijlociu: dar ele sînt prima formă a genului la noi și merită atenție. Sînt înfiorătoare scrisse: dar chiar și lipsa stilului e semnificativă. Povestirea și nvela s-au bazat, de la început, pe efectul de stil: Negruzzi, Odobescu sînt stilisți. Romanul se dovedește refractar stilului sau, mai exact, își forțează un stil al lipsei de stil. S-ar părea că stilul în accepția de expresie îngrijită dispăre odată cu speciile nobile. Nici un singur romancier cu secolul XIX (cu excepția lui N. Filimon și a lui Bolintineanu, dar acesta tratat ca autor de memoriale de călătorie) nu figurează în *Arta prozatorilor români* a lui Tudor Vianu. Figurează în schimb toți autorii de epistole, amintiri, eseuri, jurnale de călătorie. Capitolul despre N. Filimon începe așa: „Trebuie s-o spunem din capul locului: N. Filimon este un scriitor mult mai puțin artist decît Costache Negruzzi“. Arta și romanul nu fac casă bună. Ca să fie artistic, romanul trebuie să se apropie de povestire.

E cazul *Serilor de toamnă* la țara ale lui Al. Cantacuzino, cartea excepțională prin maturitatea stilului ei, despre care însă ezit a spune că, dacă ar fi fost încheiată, ar fi devenit cu adevărat un roman. Totul în ea relevă o structură de povestitor, din familia lui Sadoveanu. Începutul e odobescian iar ritmul lent, rezultat din repetiții bogate artistice și din cadente savante, nu este procedeu de roman, cum nu este formula de adresare către cititor, reminiscență mai degrabă a istoricilor orale: „Trăit-ați vreedată la țară? Fără îndoială că sinteți moldoveni și, cine zice moldovan, zice și pămîntean. Știți dar că la vreme de toamnă, cînd umbra se lățește, cînd frunzele cad pe pămînt și nu mai cîntă păsărele de dragoste sub desimea înflorită a luncilor, cînd cîmpul s-au dezbrăcat de rodurile toate și toloaca geme sub fierul plugului, cînd țarina s-au slobozit și vîntul bate mai rece de la munte; și știți, zic, sau poate nu știți că atunci se naște în sufletul omului o dulce tristeță, care aduce toată a sa ființă într-o nespuză armonie cu melancolică înfățișare a naturii“. Efectul vine aici din întirzieri abile ale istoricului, așa de sadoveniene în esență, adevărate ritualuri: „Dacă vroești, ț-o spune toate de la început; aprinde-ți dar ciubucul; să pun și eu două lemne în foc și pe urmă voi începe halima mea din vremea trecută...“. Serile de toamnă sînt nopțile arabe. Stilul crează opacitate, subiectul real fiind însăși limba, prin turnura ei aforistică și populară. La Kogălniceanu, cînd imită pe Balzac, un portret este perfect transparent, urmărind o eficacitate caracterologică, socială, morală: „Cei dinții trei era: un advocat ce-și făcuse studiile la facultatea dritului de Paris, numit N. Măcărescu, băiat bun, prieten nefățarnic, legat îndatoririlor sale“ etc. Aici portretul are o eficacitate pur stilistică, metaforică, nefuncțională: „Ioana era frumoasă ca luceafărul cînd începe a răsări, era oacheșă și bălănică; părul îi ședea creț pe temple, ca spictele griului pe clăie; era rumenă și albă, dreaptă ca nulaoa de alun și avea inimă de copil, duh de femeie și minte de bărbat“. În sfîrșit, dacă relatarea merge drept la țintă în tot romanul de aventuri, mizînd pe eveniment și folosind descrierea doar drept cadru, în *Serile de toamnă*, povestitorul ocolește, întreg farmecul venînd din aceste ochiri de apă nemișcată ce întreprind succesiunea faptelor: „Se așază oas-

petul la masă, mama și noi aduceam bucatele; vinul curgea ca din leică într-un poloboc, din pahar în gura străinului: tata bea după obicei. După ce sfîrșiră de mîncat, amîndoi frații strîngeau strachinile și paharele și mama aducea de spălat la oaspeți, purtînd pe umăr un stergător cusut cu flori la capete, că așa cerea obiceiul de atunci; femeia slujia cu copiii pe străinul ce venia în casă și oaspețul mulțumia și era mulțumit“.

ÎN TRE povestire și roman a fost mereu la noi această barieră: a stilului artistic. Una din excepțiile remarcabile fiind *Craii de Curtea Veche* al lui Mateiu Caragiale, trebuie spus că el este anticipat în chip uimitor de un roman (neterminat și neîscălit) din 1861—1862 intitulat *Don Juanii de București*, care trebuie semnalat aici în special pentru scrisoarea către editor de care autorul l-a însoțit, și care ne dă idee de progresele înțelegerii genului la noi de la inițiile eboșe la *Ciocoi* lui Filimon. Cine e autorul? S-a crezut un timp că Ion Ghica, apoi romanul a fost atribuit fratelui său mai mic, Pantazi, în fine, a ieșit din familie și a revenit lui Radu Ionescu, autorul mai cunoscut al *Principiilor criticii*. Analogia dintre *Don Juanii de București* și *Craii de Curtea Veche* a făcut-o întii M. Zăciu, într-un studiu din 1957 și au reluat-o tacit Al. Piru și I. Negoiescu. Un pasaj din capitolul introductiv al romanului (*Ce este Don Juan?*) indică de altfel limpede intenția autorului de a descrie în cartea sa Don Juanii caricaturali, adevărați craii mateicaragialești: „Am stăruit asupra acestui tip al lui Don Juan spre a nu se amesteca razele sale, strălucirea sa, amorul său, cu umbrele, cu desfrînarea unor ființe cari nu lubesc nimic în viață, decît numai pe dinșii poate, cari caută plăcerea, oriunde și prin orice mijloace...; cari caută în orgie și în desfrînare moartea uritului ce-i usucă...“.

Don Juanii lui Radu Ionescu, în număr de trei, merg în formație la tripoii lui Forian, precum Craii la „adevărații Arnoteni“: „Mindri, veseli și săritori, Colan, cel arătos, cu degetul cel mare atrînat de tăietura giletei de la umăr și capul în sus, mișcîndu-l la dreapta și la stînga, Paloti, cu gherocul închis la piept și cu miștile în buzunarele de la spate, Gogor, cu pălăria cam într-o parte și adusă înainte, cu gherocul dat în lături la piept și cu amîndouă degetele cele mari bătate în tăietura giletei de la subțioară, intrară cite trei, unul după altul, vorbind, cîntînd, rîzînd la Forian, unde mai multe persoane era strînse în împregiurul unei mese. Nimic nu era mai pitoresc, mai bizar și mai original decît grupa formată d-aceste persoane, cu deosebitul lor poșituri, costume, figuri și mișcări“. Pirgu, Pașadia și Pantazi... Minuția notației e la fel de frapant mateicaragialească, prin stilul descrierii, pictural și rafinat, ca după un tablou al Bucureștilor de altădată sau, ca mai jos, al aspectului snob vestimentar: „Un ris zgomotos urmă aceste cuvinte pe care le zicea, cînd repede, cînd încet, un tinăr de douăzeci și opt de ani, răsturnat pe un pat, într-o poziție leneșă, îmbrăcat într-un costum bizar; un pantalon larg de flanelă albastră, cu bande de șnur galben zig-zag, cizme de casă de saftian aurii, căptușite înăuntru cu blană albă de iepure, și cu carimbii înconjurăți pe dinafară de trei degete cu atlas roșu, o cămașă de flanelă roșie strînsă la git cu o legătură largă de mătase albă cu funde foarte mari; în cap o căciulă scoțiană, tivită cu două panglice negre, subțiri la spate, și de jur-împrejur cu o bandă cadrilată, alb și roșu; pe spate avea un șal scoțian de lînă cu cadrilature largi, de diferite culori: albastru, verde și roșu cu abundență“.

Extraordinară este, în fine, scrisoarea către redactor cu care Radu Ionescu însoțește publicarea romanului în „Independența“. Este probabil lucrul cel mai serios scris despre roman la noi înainte de Dui-liu Zamfirescu și ea arată că, pe la 1861, genul se impusese în conștiința critică sau, cu alte cuvinte, se „canonizase“. Deși simplele imitații după autori obscuri continuau, Radu Ionescu se referă, el, la *Comedia umană* ca la o „operă mare, colosală, în care o societate întreagă, mare, întinsă, complexă, se mișcă, trăiește, se luptă cu toate vicirile și virtuțile sale, cu toate nenumerabilele sale tipuri și caractere, cu toate măririile și mizeriile civilizatei moderne“. El crede că la noi nu sînt oapte condițiile pentru o astfel de operă (să se observe că Ibrăileanu, Ralea și Călinescu vor spune același lucru despre Proust șizeci sau șaptezeci de ani mai tîrziu), dar că romancierul român poate scrie „romanele d-obiicuri“ în felul lui Thackeray ori Dickens (citați acum iniția oară). Explică apoi importanța romanului „în timpurile noastre“, raportîndu-l la mitologie și la epopee, și observînd transformarea personajului aproape în termenii de azi ai lui Frye din *Anatomia criticii*: „Ceea ce era simplu la in-

ceputul societăților, astăzi s-a complicat prin civilizație; viața nu mai este supusă unei fatalități neimpăcate, care o condamnă la cele mai crude suferințe, sau norocului puternic care o străluce prin fapte fabuloase. Oamenii nu se mai fac lesne eroi; eroii nu mai trec lesne între zei și zeii nu mai locuiesc Olimpul... Copilul, legănat și uimit prin farmecul viselor, s-a făcut bărbat și caută realitatea și viața pozitivă“. În aceste condiții, romanul e definit foarte modern: „poate lua toate formele, ne poate spune tot, ne poate descrie tot“. Nu lipsește o sugestie de clasificare tematică: „Unul caută dezvoltarea vieții în studiul faptelor istorice, altul în analiza inimii omenești, cel din urmă în observarea obiceiurilor“. Ce ar trebui să studieze romanul nostru, se întrebă în încheiere Radu Ionescu. Răspunsul este uimitor: „Oricine a observat, cit de puțin, viața noastră materială, a fost fără îndoială izbit de un mare contrast, care există în puține societăți moderne. Acest contrast leze din luxul, gusturile, viața unei societăți civilizate, în fața mizeriei, înapoiării, greutăților unei societăți primitive... Ce rezultă din acest mare contrast? O societate care se înșeală singură, silîndu-se a se arăta în aparență ceea ce nu este în realitate; o stare ciudată, neînțeleasă, originală, în care găsim un amestec de civilizație și barbarie, dar care nu este nici civilizație, nici barbarie, și în care nu vedem nici binele și răul civilizației, nici virtuțile și instinctele sălbatice ale barbariei. Voim a ieși din această stare din urmă, și sîntem încă legați de dînsa; voim a intra deodată în civilizație și nu sîntem pregătiți pentru această stare“. Originalitatea, romanul nostru o poate trage din zugrăvirea acestor contraste, între luxuria ce se răsfață în unele straturi sociale și mizeria altora. Nimeni n-a înfățișat pînă la Radu Ionescu (și nici, mult timp, după el) un program sociologic mai profund pentru romanul nostru în curs de a se face și în care, oarecum ca și în societate, persista contrastul dintre o conștiință literară foarte înaltă și o producție curentă de romane fără nici o valoare.

ACEASTĂ conștiință, îndeobște ignorată de istoricii literari, ne furnizează spre sfîrșitul anului 1865 un document extraordinar, în care nu mai e vorba de ce trebuie să zugrăvească romanul, ci de mijloacele tehnice de care dispune. Într-un roman încă nerețipărit, ce poartă două titluri, *Catastihul amorului* și *La gura sobei*, semnalat de D. Bălaeț chiar în „România literară“, autorul (neidentificat deocamdată) își inițiază al doilea capitol *Arta de a începe un roman*. Este un ghid, în toată puterea cuvîntului, consacrat „celor douăsprezece stiluri principale“ de a începe un roman. Autorul lui (care joacă rolul unui vizitator inoportun în dialog cu gazda) observă cu ironie că, dacă avem astfel de „conductoare“ pentru comerț, geometrie, și chiar și pentru navigarea pe Dunăre, „numai profesiunea de romancier a rămas virgină de orice indicatoare“. „Și cu toate acestea, n-ar avea ea oare tot atîta nevoie ca oricare alta?“. Idee de poezică modernă, la care se și obiștează numai decît în cel mai tradițional spirit: „Mă ierți, domnule, nu mă putui opri de a observa inoportunului meu, dar romancierul caută să se inspire din propriile sale fonduri, iar nu de o regulă banală“. Răspunsul ar putea fi pus în seama oricărui poetician contemporan: „În adevăr, domnule... Se vede că n-ai studiat, ca mine, în curs de mai mulți ani, operele care compun colecțiunea romancierilor contemporani... Ei bine! Eu am executat această lucrare; din ea a rezultat pentru mine certitudinea că cineva poate nota, clasa, înregistra, toate preocupările cu cari s-au servit scriitorii stilului. Aceste proceduri fiind notate, nu-mi rămîne decît a deduce din ele niște reguli formulate metodicește și însoțite de exemple spre a fi susținute“. Ceea ce urmează este probabil primul tratat despre „începuturi“ în roman din istoria retoricii. Ce onoare pentru tinărul gen, să fie studiat la fel bunăoară ca discursurile, mult mai vechi și mai celebre! Stilurile identificate de misteriosul poetician de acum un secol, cu exemplele de rigoare, reprezintă un destul de bun inventar al tehnicilor românești utilizate de primii noștri romancieri: stilul burghez (documentat cu Bolintineanu, Aricescu și alții), stilul istoric (nuvelele odobesciene), stilul geografic (din *Tainele inimii*), stilul brusc (în care începe propriu-zis romanul lui Radu Ionescu, după eseurile introductive despre Don Juanii și societatea lor), stilul fantastic (al romanelor de mistere și aventuri) etc. Cu acest inventar savant-ironic se încheie ciclul deschis de cele dintîi traduceri și adaptări: romanul nostru, creație a gustului burghez de la 1830—1840 și a modelelor apusene, apnea inferioră, în luptă cu speciile oficiale ieșite din tradiția iluministă și clasicistă, își dovedește relativ rapidă „canonizare“, încă în faza abundenței de prelucrări și traduceri. Capitolul al doilea din *Catastihul amorului* de la 1865 e, în definitiv, prima lui codificare.

Nicolae Manolescu

Romanul-cronică

MIȘCAREA romanului actual înregistrează sub diferite forme și încercarea descifrării mecanismelor istoriei secolului XX, a sensurilor politice ale evenimentelor imediat premergătoare celei de-a doua conflagrații mondiale. Meditația are avantajul unei perspective suficient limpezite prin apariția unor culegeri de documente, studii, memorialistică, pagini de jurnale intime și antologii din presa militantă a epocii (reamintim în acest sens atât *Viața ca o pradă* a lui Marin Preda, cât și *Cum-păna cuvintului*, antologia realizată de G. Ivașcu și Antoaneta Tănăsescu, două interesante radiografii în conștiința tragică a momentului). Tentația frescei epice, a romanului-cronică ne apare așadar pe deplin justificată și decalajul temporal nu trebuie să ne mire: față de respectabilele eșecuri ale unor încercări anterioare, dominate de un schematism al viziunii, noua etapă beneficiază de multiple clarificări ideologice, capabile să extragă adevărurile esențiale și să le exprime în spiritul obiectiv al documentului.

Francisc Păcurariu ne-a dat deja în *Labirintul* (1974) o creație puternică ce avansa convingător posibilitățile unei optici mature, nu străină de o experiență autobiografică, dar nici de reflectia moralistului și filosofului. Succesul pe deplin meritat al romanului său l-a îndemnat probabil să reia analiza spectrală a perioadei, împingând sondajul în straturile mai adânci, în căutarea unor răspunsuri la terifiantul spectacol al holocaustului. *Timpul și furtunile** ne întoarce deci privirile spre acel prolog ale dezastrului, înscris între ocuparea Cehoslovaciei de către Hitler și odiosul „diktat” de la Viena (august 1940), prin care România cădea la rândul ei jertfă politicii expansionismului nazist. Tensiunea momentului nu se degajă numai din sentimentul general că „timpurile erau tulburi și evenimentele incurcate” — cum afirmă unul dintre personaje, reluând parcă un adagiu cronicăresc — ci mai ales din generalizarea senzației dereglării și derivei istorice, datorată erorilor politice, trădărilor, lașităților, compromisurilor. Romanclerul extinde investigația epică la toate nivelele societății românești, angajând o dezbateră polemică a posteriori cu principalii exponenți ai grupărilor răspunzătoare pentru dezastru. Documentul și ficțiunea tind astfel să fuzioneze, figuri ale istoriei reale (N. Iorga, fostul rege Carol al II-lea, Urdăreanu, Fabricius, emisarul ultimativ al lui Hitler etc.) apar în roluri episodice, alături de altele, abia travestite, ușor recognoscibile sub masca numelor schimbate: pontiful politic ardelean Octavian Șiclovan, contele Gabriel

*Francisc Păcurariu, *Timpul și furtunile*, Ed. Eminescu, 1978.

Beldi, Zaharia Băncilă, profesorul-profet al mișcării de dreapta Ghiță Vecerde etc., prozatorului reuindu-i în mod particular asemenea portrete complexe, inspirate din galeria vieții publice. E drept, nici ceilalți eroi nu sînt fără posibile raportări la modele autentice (industriașul Hagricristea, Valeriu Boicu, vlădica Romulus Boicu, prințul Costel Ghika ș.a.) dar planul ficțional își revendică aici deplina libertate de mișcare a romancierului. Acesta evoluează între analiza balzaciană a unor destine — „romanul” lui Romulus Bunea fiind poate cel mai izbutit — și anvergura senzațională: abilele fire feșute de industriașul Hagricristea, sfîrșitul lui Bunea și al junelui prinț, asasinarea lui Armand Călinescu, rețeaua comunistă ilegală ce-și preciza conturile acțiunilor în uzine, în armată, în cercurile intelectuale, dezvăluirea culiselor Palatului, camarilei, virfurilor financiare etc.

JOCUL duplă e una din trăsăturile faunei acesteia, hărțuită între presiunea evenimentelor și voracitatea ei funciară, incapabilă să vadă dincolo de interesele egoiste ale clanului. Evoluția lumii intelectuale nu e mai puțin simpatomă: istoria e pentru unii o școală aspră a lucidității și asumării luptei (ziaristul de stînga Onisifor Suciu, doctorița Lucia Marcu), pentru alții dureașă trezire dintr-o vinovată autoiluzionare (pictorul Canta), nevoie a opțiunilor decisive, nu întotdeauna străine însă de pericolul veleitarismului, tentațiilor puterii (Cerneț, Sterian). Liniar, destinul lui Onisifor Suciu, care părăsește ostentativ redacția unui ziar clujean în momentul alunecării spre fascism a patronului său, căutându-și un nou rost în Capitală, înscris în economia cărții rolul de liant între diversele medii, fiind și conștiința înregistra-tore și port-voce a autorului în desfășurarea accelerată a faptelor epice. Alături de el, astronomul Dimitriu, torturat de condiția unui cezarpetrescian „om de prisos”, își găsește un posibil drum de radicalizare politică, printre oamenii simpli, decizi să-și asume lupta pe față împotriva fascismului.

Zona aceasta, a începuturilor conspirativității, apare deocamdată numai în planul secund, lăsându-ne să bănuim relieful ei viitor într-un alt panou al ciclului romanesc. Deocamdată autorul insistă cu mai multă forță epică asupra tribulațiilor sferelor politice oficiale și a celor ce gravitează în preajmă, mutațiile psihologice fiind surprinse aici cu destulă subtilitate, începînd cu diplomatul Marcu și pînă la foarte izbutite personaje episodice, de coloratură, izbucnind cu neașteptată vioiciune din pasta romanului: ziaristul Iancu Segal, scriitorul boem Széplaki, industriașul Nussbaum, marele proprietar sibian

Rothleder, Eugenia Hagricristea (o Porția ardeleană ajunsă în „orașul prăbușirilor”).

E curios cum Francisc Păcurariu, excepțional cunoscător al modalităților moderne ale romanului (și în primul rînd, ale celui latino-american), el însuși experimentator într-o precedentă operă (*Ultima călătorie a lui Ulise*, 1976) al unei interesante formule, rămîne cantonat de această dată în structurile tradiționale ale genului. Și cînd spun acest lucru, mă gîndesc la rezistența (sau presiunea?) încă apreciabilă ce o exercită în continuare normele practicate de Liviu Rebreanu, Cezar Petrescu sau — pentru destinul lumii citadine transilvane de după 1918, Ion Agârbiceanu (cel din *Vremuri și oameni*, *Vinturile*, *valurile*, *Domnișoara Ana*, *Prăpastia* etc.). Uneori, surprinderea aceluiași realități pare să-și revendice o retorică specifică, detectabilă în spaima obscură în fața Capitalei (amestec „de patimi, de josnicie, de viclenie, de voință neimblinzită de putere, de luptă pentru afirmarea cu orice preț pentru îngrășarea celorlalți, pentru plăceri și pentru beția bezmetică a orgoliului...”); sau în tentația de a îngroșa sentimental portretele, de a nu-și putea reprima ispita cite unui comentariu discursiv, în stilistica lui fiind prezent mai mult autorul decît protagonistul: „Oamenii au văzut, dincolo și dincoace de Carpați, că în timp ce unii se țirau prin tranșeele pline de glod, mîncăți de păduchi, ca să moară în rețelele de sîrmă ghimpată, în dansul dement al exploziilor sau sfîrșiteci de baionetă, de pumnale, de oribile cuțitoale de măcelar, alții se îmbogățeau acasă din singele lor, în huzur și petrecere. Nimic nu-i mai putea face să accepte că o ursită nefastă le-a hărăzit necazul și sărăcia, iar altora le-a rînduit cu dărnice bogăție și fericire. Lumea devenise mai clară, mecanismele ei secrete mai evidente, resorturile ei intime mai deslușite. Văzîndu-le și înțelegîndu-le, oamenii au scuturat lanțurile din sufletele lor, resemnarea și fatalismul, inerția și umilința. Ochii sticleau de poftă de viață și mușchii se încordau gata de luptă. Țara întreagă era un urlaș ghem de energii dezlănțuite, ciocnindu-se cu violență sau numai în tălnă, sub înfățișări ascunse, violente, dar producînd zguduiri adînci, prăbușiri de falii geologice misterioase, de unde peste un timp vor izbucni mari și teribile cutremure, cataclisme neașteptate”. (p. 52).

Cine vorbește aici? Autorul sau Onisifor Suciu? Tentația moralistă, în manieră pamfletară, jurnalistică, declamatorie e — într-un fel — moștenire slaviciană, regăsimibilă și mulți ardeleni, și pe care Liviu Rebreanu a luptat acerb s-o suprimă. O variantă analog reto-

rică pentru finalul *Răscoalei*, se știe, a fost înlocuită fericit cu scena aparent anodină a personajelor regăsite în Gara de Nord, încheind bucla epică în consens cu o concepție filosofico-estetică proprie marelui romancier.

Timpul și furtunile pare totuși să ne întoarcă, sub raport stilistic, la un stadiu depășit de autorul însuși în *Labirintul*; de aici nuanța ruralistă („grăi”, „feleșag”, „se stropși”, „suduie”, „școlit”) în contrast cu barbarismul șocant („obstinație de om beat”, „gîndire impulsivă”, „deveni reduta”, „intruziunea unor străini” etc.) sau imaginile discutabile: ochii „adînciți în găvanele vilcede-întunecate”, și caricarea pînă la neverosimil a unui dialog între politicianul Boicu și fratele lui, episcopul.

DINCOLO de acest aspect, țînd și de o anumită grabă a redactării (ori nepăsare pentru rostire), ultima carte a lui Francisc Păcurariu se citește cu interesul firesc al documentului conținut și al descoperirii unei tipologii diverse, conturată din linii sigure, devorată de pasiuni proprii unui moment ce nu era încă decît preludivul tragediei. Discuțiile din atelierul pictorului Canta, frămîntarea conștiințelor, presentimentul sfîrșitului apropiat, turnura senzațională a unor existențe, scenele de masă (adunarea de la Cluj, din august '40) vădesc încă o dată fibra epică autentică. Prezența unor personaje din *Labirintul*, și mai ales apariția, în final, al lui Sabin Popa, decis să se întoarcă în Ardealul de Nord și să-și consume acolo, sub ocupația horthystă, vocația eroică, arată limpede intenția unei ample arhitecturi de frescă.

În fapt, *Timpul și furtunile* sfîrșește acolo unde începuse acțiunea din *Labirintul*, deschizînd un ciclu romanesc a cărui continuare avem toate motivele s-o așteptăm cu legitim interes.

Mircea Zăciu

FILOSOFIE ȘI CULTURĂ

„Nașterea tragediei”

● **IN DIALOGUL** cu valorile culturii antice, pe lângă (sau, mai bine zis, în opoziție cu) optica clasicizantă, paradisiacă a lui Winkelman, Lessing, Goethe, a apărut și s-a dezvoltat încă din Renaștere o **atitudine critică** în care conștiința de sine a Renașterii, în sensul unei **continuități pozitive** a culturii antice, nu e lipsită de **spirit critic**, care merge pînă la contestări dintre cele mai radicale la unii umanisti germani și englezi. Dar chiar pe pămîntul Italiei, unde această **conștiință culturală** coincide parțial cu însăși **conștiința redemptivă națională**, acest spirit nu lipsește. La cei mai înaintați umanisti — mai ales în perioada de maturitate și apogeu a Renașterii — acest spirit critic este îndreptat împotriva unor atitudini exagerate și unilaterale față de antichitate. Este vorba mai întîi de o critică **filologică** a textelor, dar, cu timpul, se formează și o critică **ideologică** în raport cu **idealul de umanitate** al vechii **civilizații greco-romane**. I. Burckhardt scria că Pico della Mirandola „este singurul care a avut curajul să apere pe față și cu toată energia stilința și adevărul împotriva preturii unilaterale a antichității clasice. El prețuiește după valoarea lor intrinsecă nu numai pe Averroes și pe cercetătorii evrei, dar chiar și pe scolasticii Evului Mediu”.

Chiar dacă o asemenea lărgime de spirit au dovedit-o mai puțini, Pico n-a fost

totuși singular iar cele două optici asupra antichității au generat două orientări fundamentale în cultura europeană în ceea ce privește modul de înțelegere și valorificare a valorilor civilizației antice — orientări ce și-au găsit mai tirziu intruchipări pregnante, profund semnificative în **clasicism și romantism**.

Cea de-a doua orientare a fost reprezentată de Jacob Burckhardt — ale cărui prelegeri de la Universitatea din Basel despre civilizația greacă antică, apărute apoi în lucrarea postumă *Istoria culturii grecești*, erau urmărite cu entuziasm de tînrul profesor al aceleiași universități, coleg și prieten, Fr. Nietzsche și reluate de V. Hugo în *Legenda secolelor*, de Mihail Eminescu în *Memento Mori*. Toți aceștia au pus în relief elementele dizolvante ale civilizației grecești, contrastînd puternic cu tabloul lui Winkelman — de desăvîrșire, de echilibru și perfecțiune suverană. Tabloul ce ni se prezintă este departe de cel **idilic** al unei comunități trăind într-o stare de beatitudine și fericire. Este o viziune nouă, romantică ce are meritul de a fi pus în lumină convulsiile și antinomile, tensiunile și zăbaterile unei civilizații care, prin împlinirile, contradicțiile și tendințele sale, se află la baza întregii culturi europene. Cel care a ridicat noua viziune spirituală la nivelul unei **teorii estetice** cu nebanuite valențe în planul istoriei și **teoriei cultu-**

rii a fost Fr. Nietzsche. În *Nașterea tragediei* el a formulat cele două principii artistice — **apolinic și dionisiac** (după cit se pare, termenii ca atare apar pentru prima dată la Hölderlin) care s-au dovedit extrem de rodnice și dincolo de sfera artei.

După lectura hermeneutică a *Nașterii tragediei* pe care ne-a oferit-o G. Liiceanu, după aprecierile lui Ludwig Grünberg cu privire la radicalismul poziției lui Nietzsche în *Axiologia și condiția umană* (în capitolul intitulat semnificativ *Poli ai gândirii axiologice — Nietzsche și Marx*), după o excelentă teză de doctorat a Gabrielei Coltescu despre *Nietzsche și problemele crizei culturii moderne*, V.E. Mașek are meritul de a ne oferi cea dintîi analiză materialist-dialectică de sinteză asupra lui Nietzsche — *Friedrich Nietzsche și afirmarea umanului prin artă* — un microstudiu ce precede textul integral al *Nașterii tragediei*, apărută pentru prima dată în limba română.

„*Nașterea tragediei* semnifică, totodată, prima fază în corectarea imaginii despre om a Occidentului, cea mai radical innoitoare viziune a unei antropologii în care omul este plasat sub semnul posibilității, puncte peste prăpastia dintre neant și împlinire. Sub raport hermeneutic, *Nașterea tragediei* reprezintă și cea mai revoluționară cotitură în interpretarea artei și a spiritualității eline” (V. E. Mașek,

în *De la Apollo la Faust*, p. 171). Împotriva filistinismului culturii burgheze, a compromisiului și degradării artei, a coborîrii și aplatizării valorilor culturale în sens utilitar și hedonist, Nietzsche aduce o patetică pledoarie pentru înălțarea spirituală și virtuțile formative ale artei — momentul creator suprem al culturii. Numai că arta și cultura pe care le are în vedere Nietzsche nu mai sînt acele realități olimpice ideale la care se refereau Winkelman și Lessing, guvernate de un singur principiu, ci o realitate umană contradictorie, bintuită de furtuni, amenințată de primejdiile în care forțele binelui și frumosului se confruntă mereu cu forțele răului și întinericului. Dacă **apolinicul** este un principiu de echilibru și armonie, exprimînd seducătoarea aparență a lumilor de vis, premisă necesară a artelor plastice și a poeziei epice, **dionisiacul** semnifică viața în manifestările ei libere, în continutul ei ineputabil. În **plan estetic**, spiritul dionisiac este mai ales **spiritul muzicii** cu ineputabilele sale tonuri iraționale de care sufletul grec, sub influența religiilor mistice și sensuale ale Orientului, era plin. În *tragedia greacă*, Nietzsche sesizează o **muzică patetică**, o punere în scenă terifiantă, o **operă de artă integrală**, marea operă ideală, sau opera wagneriană avant la lettre. Nu lipsește în această tragedie **spiritul apolinic** al formelor armonioase, al luminii intelectuale și al normei juste, dar inițiatorul dramei și unicul său erou sub diverse măști este Dionysos — zeul misterelor vieții și ale morții și ale eternelor renașteri, tragedia s-a născut din oceanul agitat, pasional al muzicii, din reconcilierea mereu pusă în cauză a celor două principii, din conflictul lor perpetuu.

Alexandru Tănase

Mijloace și scop

NU m-am înșelat, deci, asupra foarte dotatului Gheorghe Schwartz, al cărui debut (cu romanul **Mar-torul**) s-a întâmplat să-l consemnez în urmă cu cîțiva ani. Cu acest sentiment — amestec de ușurare și mică vanitate critică — am citit, după o culegere de nuvele și „povești fantastice” mai puțin convingătoare (**Ucenicul vrăjitor**, 1976), a treia carte a tinărului prozator, romanul **Pietrele***). Înregistrarea de care vorbeam este și mai vădită în această ultimă narațiune, în care autorul, desfăcut din prolixitatea și descătușat din crisparea primului volum, renunțând în același timp la răceala de laborator experimental din al doilea, pare mai sigur de el și mai liber în mișcări ca oricînd, perfect adaptat prozei pe care o scrie. Să sperăm că **Pietrele** vor constitui temelia unei cariere literare pe măsura calităților neobisnuite ale autorului. Căci pînă în momentul de față Gheorghe Schwartz nu este ceea ce se cheamă un scriitor pe deplin „afirmat”, priza la critică e încă relativ slabă. În al său **Dicționar de literatură română contemporană** Marian Popa îi consacră doar cîteva rînduri, și nu cu mult mai multe, în **Scriitori tineri contemporani**, Mircea Iorgulescu, care găsește chiar prilejul să fie ironic.

Ar putea explica această nejustificată reținere a criticii însăși dotarea bogată, polivalentă a autorului. Panoplia de mijloace de care dispune și plinătatea resurselor pot da impresie de incoerență; iar foarte largă disponibilitate a prozatorului conferă scrisului său o anumită nehotărîre. Gheorghe Schwartz stie să facă de toate: e un factotum în domeniul prozei. Chiar într-o narațiune mai disciplinată cum este aceea din **Pietrele** uimește diversitatea direcțiilor și a procedeeilor. Teme adînc consolidate în tradiția prozei românești, precum provincia sau arivismul, coexistă cu cea mai modernă tratare a timpului. (Cele două părți ale romanului sînt separate numai de o noapte și totodată de un interval de... 56 de ani: din 1869, în **Partea întâi**, narațiunea se mută, în **Partea a doua**, cu aceeași echipă de personaje purtînd cam aceeași vîrstă și suferînd abia observabile modificări — din ciubărul băilor sale zilnice avocatul Jager trece în cadă iar căpitanul Marginean devine maior — tocmai în 1925, mod

* Gheorghe Schwartz, **Pietrele**, Editura Eminescu, 1978.

de a sugera printre altele, stabilitatea provinciei, acțiunea romanului petrecîndu-se de la un capăt la altul în Lugoj.)

Caractere puternice, desenate în stil clasic (negustorul de lemne Lazăr, croindu-și tenace drumul parvenirii, un „dur” care-și tiranizează nevasta și își schilodește cumnatul și asociatul lovindu-l profesor, și în aparență nu prea tare, în timpul unei „explicații”, cu linia peste genunchi; îmbogățitul de război Luca, Amarilli și Veta, amanta și respectiv soția lui Lazăr) și apariții pitorești (Copirșeu — înghinerul bogat decăzut la starea de cerșetor) se ciocnesc la tot pasul de personaje bizare, comportîndu-se nefiresc (doctorul Fitacek, suferînd de insomnii cronice și de un fel de nevroză a spațiului domestic închis, pe care-l evită cit poate de mult rătăcind noaptea de noaptea pe străzi, Vancu cel Roșu, convins că pe întineric lucrurile își pierd consistența și intrînd în consecință în propria locuință — așa cel puțin i se pare lui Fitacek — „direct prin pereți”, doamna Gorunescu, deja centenară în 1869, decedînd și resuscitînd succesiv de nenumărate ori, și pe care o reintîlnim în 1925 continuîndu-și jocul de-a moartea dar în fond nemuritoare — euează chiar și încercarea de a o asasina!).

Timpul elastic, capricios, a cărui curgere se produce pe mai multe canale, cu viteze variabile, ca la Virginia Woolf, autoarea lui **Orlando**, conferă o umbră neliniștitoare tuturor personajelor. Ce e cu acest Lazăr, de pildă, la fel de energic în 1925 ca în 1869, neîmbătrînit cu o cută măcar într-un răstimp de 56 de ani? Activul Stein își amintea la tot pasul, în perioadă dintre cele două războaie mondiale, de pasaportul Eftimie Murgu, pe care l-a văzut adunîndu-și tărani la Lugoj. Căpitan în 1869, Marginean — cărula i-au trebuit 56 de ani pentru a fi avansat maior — se va sinucide la începutul celui de al doilea război mondial! Socoteala anilor, în cazul personajelor lui Gheorghe Schwartz, cu care facem cunoștință în toamna lui 1869 pentru a le vedea apoi vorbind despre fotbal și despre primele zboruri cu avionul peste ocean, mergînd la cinematograful și folosînd telefonul, provoacă năuciri matusalemice. Realismul „cuminte”, cu caractere energice, dialog firesc și atmosferă de epocă, al scriitorului alunecă neîncetat în fantastic (cartea „cu însușiri miraculoase” care-l plasa pe cel care o răsfoia „în miezul evenimentelor

descrișe”) și în absurd (metamorfozarea lui Vavancu, care se ocupă de tăbăcirea fratelui său, un militar de carieră, calitate în care moare pe front în primul război mondial).

Platitudinea provinciei, pe care trecerea lui Brahms printr-un Lugoj în care în aparență „nu se poate întîmpla niciodată nimic” o scoate și mai mult în evidență, și care respiră în iluzii neîmplinite și proiecte fanteziste (Veta plănuieste mereu un divorț eliberator, iar cuplul Raica-Stein, mereu agitat, aproape gogolian, visează la o intensă navigație internațională pe Timis și Bega) explodează în amănunte pitorești și ciudățenii (acuitatea auditivă a Vetei e supranaturală, iar abilitatea cu care căpitanul maior Marginean reușește să nu piardă și să nu cîștige nimic, seară de seară, la jocul de cărți ne duce cu gîndul dincolo de simpla trișerie). Narațiunea liniștit evocatoare se întovărășește cu o serie de procedee ce țin de tehnica de „ultimă oră” (semnalăm folosirea predilectă, în toate volumele, a viitorului ipotetic), „prezentul” e intersecțat de retrospectii care ne duc cu trei sute de ani înapoi și devansat pînă la sfîrșitul celui de al doilea război mondial, prin paranteze și note de subsol, umorul care ne instalează mai confortabil în fotoliul de lectură tip secolului XIX se împletește cu ironia ce tinde să destrame pinza ficțiunii, aura de nostalgie patriarhală a orașului de altădată servește drept ecran pentru proiecția fantastică (echipajul anacronic pe care-l urmărește Lazăr), de cosmar (Strada Invalizilor) sau grotescă (înmormîntarea lui Copirșeu, cînd un tren intră în dric, spulberîndu-l), realitatea se întrepîtrunde cu visul (**Partea întâi** a romanului poate fi eventual considerată ca un vis al Vetei, pe care la începutul **Părții a doua** o găsim bolnavă, trezîndu-se dintr-un somn greu).

Dincolo de „deșteptăciunea” prozatorului citit, cu lecturi la zi, care stie să se folosească abil de procedeele mai noi ale narației — sau ale anti-narației („deșteptăciune” pe care autorul nici nu se gîndește să și-o ascundă) impresionează la Gheorghe Schwartz, în mai mare măsură decît la alți colegi de generație practicînd aproximativ aceeași formulă, talentul. O narațiune substanțială, cu multiple fațete, cursivă, plăcută la lectură, fluentă, înmagazinînd acea cantitate de experiență de viață care face din scriitor un „aboateștiutor”, colorată, caldă, vie palpită în re-

țeaua ingeniozităților tehnice, parțial asimilată. O narațiune pe care însă autorul pare intrucivă înclinat să nu o ia cu totul în serios. Înfișat sub forma unor „însemnări”, redactate, după vechi manuscrise de familie, de un lușojan cu o lungă ascendență (de care e firește foarte mîndru), pe nume Viorel Onea, romanul este „citit” în întregime unui prieten, înghinerul Sergiu Ionascu. Acesta, deși o suportă cu răbdare, punctează lectura cu mormăieli de nemulțumire, ce constituie un fel de tic al personajului. În aceste mormăieli, alcătulînd o suspectă bandă sonoră a secvențelor narațiunii, putem distinge (să fie doar o părere?) risul amuzant al autorului. Ca și la Sorin Titel, scriitor de verificat talent, bănăteam și el, și la Gheorghe Schwartz se pune problema raportului dintre modernitate și joc. Peste o anumită limită excesul de tehnică devine, în detrimentul a ceea ce scriitorul are să comunice, exhibiție pură. În mijlocul arsenalului de procedee și al posibilităților de care dispune Gheorghe Schwartz pare (mai pare încă) puțin dezorientat. „Ce să fac acum?” — se întreabă un personaj al autorului, ucenicul vrăjitor din povestirea cu același titlu. **Mijloace există pentru orice; lipsește numai scopul. Deocamdată**. Sîntem convinși că un prozator atît de înzestrat ca Gheorghe Schwartz va ști să-i găsească pe deplin „scopul”. Progresul vizibil pe care îl înregistrează în romanul de care ne-am ocupat ne îndreptătește cel puțin să credem acest lucru.

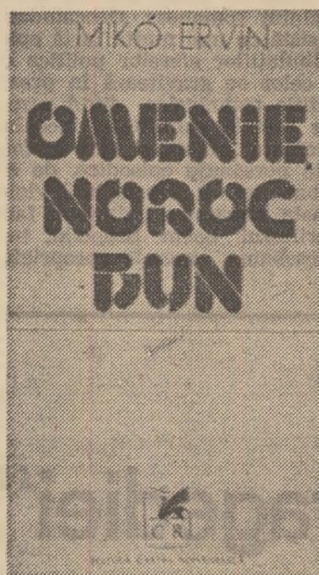
Valeriu Cristea

Cu ochii poetului

ESTE mai mult un „roman” care explorează temele actualității vieții sociale, artistice și științifice, fără să cadă în reportaj senzational sau confesiune invadată de lirism parazită, ci își asumă din perspectiva reporterului modern ideile destinului României de azi, durată unei istorii contemporane care și-a fixat vîrstele în ultimele decenii, care a cunoscut profunde metamorfoze morale și politice. E un dialog fecund, al participării și al patriotismului ardent, al solidarității și al frăției, al dragostei sincere și totale pentru realitățile patriei socialiste. „Romanul” lui Mikó Ervin crește pe un fond al alianței directe cu realitatea românească: scriitorul privește lumea de azi cu ochii poetului care își cunoaște istoria, care i-a trăit evenimentele, cu o mare deschidere spre valorile sale fundamentale și inepuizabile. Este lumea românească de totdeauna care-și dezvăluie istoria dramatică, pe care Mikó Ervin o descoperă în peregrinările sale prin țară, neobosit interpret al realităților de astăzi, veșnic îndrăgostit de transformările sociale și morale care se produc, veșnic disponibil pentru a rememora mituri și a prelungi semnificația lor, de a reactualiza cu obiectivitate condițiile tragice ale istoriei, de a fixa cu entuziasm o geografie a unei lumi în perpetuă înnoire, fie că e vorba de locuri sau de personalități ale cul-

turii românești ca Sadoveanu și Enescu. Scriitorul are vocația identificării a ceea ce vorbește în limbajul adevărului și al totalității despre România de ieri și de azi.

Ca să ne înfățișeze viața românească, complexitatea ei, Mikó Ervin recurge la o modalitate foarte eficientă: **interviul**. Și, astfel, scriitorul are posibilitatea de a întreba, de a cunoaște direct ideile lui Vida Geza despre Spania revoluționară sau despre sculptură; de a lua cunoștință cu scriitorii ca Agârbiceanu sau Sadoveanu, cu oameni de știință ca marele istoric Constantin Daicoviciu sau Octavian Fodor, Ana Aslan sau Ștefan Peterfi, cărora le definește cu dragoste personalitatea. Trebuie să recunoaștem că Mikó Ervin știe să pună întrebări, să provoace întrebări, să intuiească adevărurile fundamentale. Reporterul are darul de a scoate dintr-un interviu o lecție de viață, un model al destinului cînd vine vorba de nume de excepție ale spiritualității românești. Trebuie să recunoaștem că Mikó Ervin este o magistrală lecție de eroism etic, de voință și de conștiință a unui om de cultură de o impresionantă modestie, care „a trăit și a muncit ca și cînd ar fi avut zece vieți”. De asemenea, o discație de strictă specialitate cu ministrul Mihail Florescu despre chimie și rolul ei hotărîtor în dezvoltarea industriei noastre, despre experiența din anii petrecuți în Rezistența franceză, nu va ocoli însă întrebările privind noile și înzestratele generații care vor lua locul „bătrînilor”. O preocupare de prim ordin a cărții este punerea în

lumină a relațiilor frățești dintre naționalități pe întreg cuprinsul patriei noastre, „victorie strălucită a politicii partidului”, cum se arată în interviul luat tovarășul Iosif Uglar. „Eu, din copilărie, spune acesta, am crescut în familie, printre mineri, în spiritul frăției. La Bala-Mare am trăit frățește, am muncit, am muncit și luptat împreună, muncitori români, maghiari, germani și de alte naționalități”.

Ideea perspectivei, a ceea ce va fi mîine, este o idee care revine ca o obsesie în anchetele de reporter ale lui Mikó Ervin. Este un teritoriu pe care scriitorul îl explorează cu succes, și unde realitatea îi deschide fără dificultate ferestrele spre o lume care își are de pe acum conștiința realizării de sine. **Omenie, noroc bun!** e cartea de o remarcabilă ținută morală și intelectuală a unui scriitor de azi care știe să vadă, să trăiască, și să ne înfățișeze prezentul, dar și să ne vorbească de mîine cu o luciditate de poet.

Zaharia Sângerzan

Revista revistelor

„Transilvania”, nr. 7

■ ÎN zilele de 5 și 6 august a.c. la Săliștea a avut loc o mare întîlnire a fiilor satului, veniți aici din toate părțile țării și din îndepărtate colțuri ale lumii. Sărbătorii acestei renumite localități, pe care Iorga o numea „mărgăritarul românesc al Ardealului”, îi dedică revista **Transilvania** ultimul său număr; prin articole, studii, evocări, eseuri, reportaje, mărturii se realizează un amplu portret, deopotrivă istoric și contemporan, al Săliștei, localitatea de origine a șapte academicieni români (Dionisie Romano, Ioan Lupaș, Onisifor Ghibu, Axente Baclu, Ion Pavel, D.D. Roșca, Andrei Oțetea). Menționăm, în acest sens, textele semnate de Mircea Tomuș (**Eșantion de viață românească**), Toma Lupaș (**De la „Magna Villa Valachichalis” la Săliștea de azi și mîine**), „reperce istorice” aparținînd lui Nicolae Lupu, Dumitru Popa, Thomas Năgler, Nicolae Nistor, Paul Abrudan, însemnările emoționante ale poezilor Ioan Alexandru și Ion Mircea, „mărturia” lui Georg Scherg, evocările închinete unor străluciți „filii ai satului”, grupajul de comentarii despre opera lui D.D. Roșca (autori: Dumitru Ghișe și Marin Panait), studiul consacrat de Ilie Moise ritualurilor și ceremonialurilor de trecere specifice comunității tradiționale săliștene. Un număr sărbătoresc, gîndit însă și realizat cu seriozitate și aplicație.

r.e.d.

* Mikó Ervin, **Omenie, noroc bun!** Editura Cartea Românească, 1978

Polemica și interpretare

DEȘI e autorul a două micromonografii despre Hasdeu și, respectiv, Ibrăileanu, istoricul literar ieșean Mihai Drăgan se simte la largul său în registre polemice. A dovedit-o în anii debutului, cu articolele adunate în culegerea **Aproximații critice** și, în 1973, cu aceea, cu titlu semnificativ, **Reacții critice**. Ultima sa carte*) îi verifică apetiturile polemice, fortificate însă acum ceva mai bine cu adjuvante analitice. Și aceasta e evident în favoarea autorului, pentru că îl înalță polemicile la o altitudine mai consolidată de la stadiul de mai ieri, cam agresiv și siccitor. Agresivitatea (dar e posibilă polemică fără această trăsătură?) se menține și acum. Dar mai strategic difuzată în text, anuțată în preliminarii, atent distilată, și apoi, după lungi (poate prea lungi) ocoluri, reluată concludiv. Se consolidează astfel momentul depășirii pamfletului pentru o instalare în etapa polemică de idei. E o realizare a lui Mihai Drăgan care ne bucură.

Sumarul volumului pe care îl comentăm e mai tot cînd nu explicit, cel puțin implicit polemic. De fapt, sumarul, foarte restrîns, are înscrise două capitole, unul despre Maiorescu și celălalt despre Ibrăileanu. Atenția principală e acordată lui Maiorescu, studiul despre fondatorul Junimii ocupînd aici două treimi din spațiul cărții. Ideea de la care pornește autorul e că astăzi ar apăsa asupra criticii maioresciene nefondată apreciere de a fi fost una culturală. De aceea e și pare necesar un act de reparație pentru a-i restitui calitatea genuină de critică estetică. După părerea noastră, premisa de la care pornește Mihai Drăgan e bineșor exagerată. Chestiunea a fost soluționată încă din 1937 de Pompiliu Constantinescu și, în 1940, de Lovinescu, reluată fiind apoi în termeni limpezi de mai toți cercetătorii mai noi. Junimea, prin Maiorescu, a urmărit în fond de la 1867 încolo să asaneze peisajul literar al vremii, să-l instaleze pe pilonii fermi ai esteticului, creînd prin aceasta o nouă fizionomie întregii culturi românești. Pare paradoxal dar nu e deloc: Maiorescu, partizanul decis al antisincretismului în planul esteticului, nu a izolat niciodată literatura de ansamblul cultural în care se integra și a izbutit performanța de a îndeplini această înaltă

misiune cu ajutorul unor bine alese principii de estetică generală, mereu altele în funcție de etapă și împrejurări. Dacă a sa critică literară a fost culturală sau numai estetică e lipsit de importanță. Și aceasta pentru că azi opera lui Maiorescu își are locul definitiv așezat în istoria noastră literară, critica, estetica sa implicită sînt unanim recunoscute pentru extraordinara lor importanță iar posteritatea o realitate de nimeni contestată. Așa stînd lucrurile, intenția polemică a acestui studiu al lui Mihai Drăgan este excesivă.

Dar dincolo de aceasta, investigația efectuată pentru demonstrarea punctului de vedere e realmente utilă și fructuoasă. Autorul e un foarte bun cunoscător al operei lui Maiorescu și a celorlalți junimiști de marcă, un ascuțit spirit disociativ, știind mereu să așeze accentele la locul lor. Pînă la urmă, cititorul se alege cu un întins, laborios și inteligent studiu despre opera lui Maiorescu. Ceea ce, încontestabil, e o realizare demnă de stimă. Pentru multe fapte și interpretări noi nu se aduc. E cu finețe analizată poezia maioresciană, e precizat caracterul antisincretic al esteticii sale, e discutată, cu bune argumente, complicata problemă a izvorului herbartian sau hegelian din prima etapă a esteticii lui Maiorescu, autorul înclinînd vădit balanța spre hegelianism. Se studiază lămuritor etapa schopenhaueriană, e lămurit programul critic și modalitatea specifică a exercițiului critic maiorescian, este evidențiat utilul rol componentelor istorice și politice (patriotice) în structurile conceptului estetic din concepția celui ce a fost spiritus rector al Junimii. Cu siguranță că analiza legată de această din urmă chestiune e partea cea mai solidă din amplul studiu al lui Mihai Drăgan, care are meritul de a lumina eficient, prin noi sporuri clarificatoare, o problemă mereu actuală din legatul maiorescian. Analiza e peste tot mereu atentă, probă și învățată, semnalînd o erudiție care e incontestabil un certificat de maturitate științifică și dovada certă a unui critic analist, stăpîn deplin pe obiectul său de studiu. N-am înțeles deloc de ce e necesar să i se deprecieze minimalizant opera lui Gherea pentru a sublinia valorile celei maioresciene, cînd, de fapt, rolul și locul celor doi cititori, în epocă și posteritate, sînt astăzi adevăruri de mult cîștigate. Dar nu uităm că partizanatul e un element important

în recuzita polemistului și autorul nostru a uzat de aceasta pînă la abuz. Nu vom utiliza, în consecință, aceeași armă și, contemplîndu-l efortul cu detașare senină, ne consolăm cu gîndul că importanța operei lui Gherea rămîne întregă, indiferent de năpustirile polemice potrivnice la care e, cînd și cînd, supus. Valorile, oricît de tendențioase ar fi interpretate, durează peste timp.

De o bună acuitate a observației se dovedesc a fi cele trei studii despre Ibrăileanu din cea de a doua secțiune a volumului. Mihai Drăgan e un avizat exeget al operei lui Ibrăileanu (despre care a scris o utilă micromonografie și a alcătuit acum cîțiva ani o ediție) și tot ceea ce comunică, despre cel ce a condus **Viața Românească** e hrănit din examen atent și studiu adîncit. Revenim studiul, **Spre critica totală** și, mai ales, cel intitulat **Critică al valorilor clasice: Eminescu**. Acest din urmă studiu, mai amplu, capătă, prin minuția detaliilor evidențiate și calitatea demersului critic, interes referențial. Polemistul părăsește aici terenul, făcînd loc generos analistului. Și acesta știe să-și conducă sagace investigația spre țelul propus. Să sperăm că această modalitate va fi fructificată în desfășurările viitoare ale istoricului literar ieșean.

Z. Ornea

Viniu Gafița:
„Bibliografie de literatură română pentru copii“
(Editura Ion Creangă, 1978)

■ VINICIU GAFIȚA nu este critic și nici istoric literar de profesie. Este, în schimb, autor și editor de literatură pentru copii. Resimțînd, probabil, lipsa unor repere, fie și bibliografice, în măsură să furnizeze datele necesare completării unui gol, a întocmit acest dicționar de autori, precedat de o „Scurtă privire asupra evoluției literaturii române pentru copii“, care, binevenită, anunță o posibilă istorie a genului.

Conceptul de literatură pentru copii are în vedere un univers specific. Pînă deunăzi specialiștii vorbeau diferențiat de preșcolari, școlari mici și școlari mari. Copilul este, cumva, un termen care în materie de lecturi sugerează demarcații mai atente. În definitiv aceasta va fi fost, posibil, motivul pentru care chiar Viniu Gafița a separat din cîmpul său de investigații aportul literaturii pentru tineret. Așadar ce înseamnă literatură pentru copii, cărei vîrste se datorează ea? Mijloacele literare puse în slujba micilor cititori pot fi eventualuate în evidență așa cum a procedat V. Gafița, dar un plus de rigoare nu strică. Am fi preferat un dicționar organizat într-un fel care să reflecte mai aplicat și mai adecvat diversitatea dialogului pe care îl inițiază varietatea de scrieri menționate de cercetător. Dacă nu este un dicționar biografic (la acest capitol datele sînt minime, cînd nu lipsesc de-a dreptul) el poate deveni cu folos mai mult decît un simplu inventar. Judecînd după unele modele de aiurea, el intră în categoria lucrărilor educative. Și atunci, impletind finalitatea informațională cu cea instructivă, l-am vedea servind ambelor scopuri. Pentru a nu greși va trebui să știm dacă într-un asemenea gen de lucrare literatură pentru copii este tot una cu literatura pentru tineret. Altminteri se vor isca întrebări relative la includerea lui Jean Bart cu **Jurnalul de bord**, a lui G. Călinescu cu **Calina Damnatul**, I. L. Caragiale cu **Abu Hassan**, Al. Odobescu cu **Pseudokinetikos** și Mihail Sadoveanu cu **Baltagul** în categoria scrierilor accesibile pînă la intrarea în pubertate. Dar la 13—14 ani o scriere de rafinament **Baltagul** nu aparține mai degrabă literaturii pentru care o citesc adolescenții? Întrebarea merită pusă și în legătură cu **Pseudokinetikos** sau cu poemul **Călin Nebunul** pe care V. Gafița crede a-l propune copiilor drept prilej de inițiere în poezia eminesciană.

Am nedumeriri și în legătură cu succesiunea pasivă de autori enunțată alfabetic. Ordinea, fie alfabetică fie cronologică, nu exclude o posibilă grupare pe epoci și după tendințe mai importante. Personalități ca Ion Creangă și Petre Ispirescu, reviste cu activitate laborioasă, în fine teatrul radiofonic (unde s-au manifestat în anii noștri Octav Păncu-Iași, Gellu Naum, Al. Mitru, Călin Gruia, ca să citez doar cîțiva autori) au marcat domeniul. Simplitatea, care merge peche cu vîrsta, recomandă un minim de aparat critic. Însă pe specialiști i-ar atrage să găsească în dreptul autorilor prodigioși (V. Alecsandri, Ioan Slavici, Tudor Arghezi, Petre Dulfu, Victor Eftimiu, Ion Pas, Al. Mitru) indicații de natură să le caracterizeze cit de cit activitatea.

În mod evident asemenea deziderate presupun din capul locului prețuire pentru inițiativa lui Viniu Gafița. Dacă ținem seama că începutul a fost făcut, nu va fi greu să găsim în chiar actuala lucrare argumente pentru dezvoltarea, completarea și adîncirea ei. Cuprinsul valoros are darul să deschidă o fereastră spre acel tărîm al producției literare care contribuie masiv și direct la modelarea tinerei generații. Fără nici o îndoială acest prim dicționar este util, și, ca punct de pornire, apariția lui merită toată atenția.

H. Zalis

Starea criticii

(I)

● O descriere cuprinzătoare — s-ar putea spune completă — a operei critice și poetice a lui Vladimir Streinu ne dă Serafim Duceu (**Vladimir Streinu**, Ed. Serisul Românesc). Este vorba de o monografie „ortodoxă“, începînd adică prin a întocmi dosarul vieții scriitorului, în intenția epuzării surselor documentare, și continuînd cu desfășurarea amănunțită a operei, într-un fel analitic-descriptiv, pînă la scoaterea la suprafață a tuturor datelor de personalitate. Fără a se incurca în chestiuni metodologice, autorul acestei monografii respectă tradiția exegetice de tip universitar, ocolînd unghiurile prea personale în interpretarea „obiectului“ de studiu și preferînd acumularea de informații istorico-literare, evitînd angajarea unor puncte de vedere sub regimul spiritului critic pentru a face loc unui depozit de constatări care, cînd nu sînt, în ce-l privește, neutre, stau sub lumină enoemiastică față de opera cercetată. Parcă scuzîndu-și nu atît lipsa de originalitate în compunerea monografiei, cît fragilitatea viziunii critice, Serafim Duceu explică într-un „argument final“ de ce s-a mulțumit cu o „cunoaștere documentară onestă“ a operei lui Vladimir Streinu și nu a încercat o „construcție speculativă“ (care, în paranteză fie spus, e considerată „mai lesnicioasă“ ! !): «Nu am ambiționat, de asemenea, să construim „un destinațor de critică, un Vladimir Streinu

„posibil“ ori un „alt“ Vladimir Streinu. Asta, pentru simplul motiv că investigația noastră este prima și ea trebuie să ducă, în primul rînd, la cunoașterea cit de cit adevărată a criticului prin inconjurarea descriptiv-analitică a operei lui [...]. Știu că asemenea întreprinderi critice nu prea sînt în stîma criticii de azi și de aceea ele sînt întîmpinate cu „acreală“ și cam „de sus“. Tristețile, cite voi veni, vor fi răzbutate însă de bucuriile trăite în preajma autorului **Versificației moderne**, descoperînd un articol neștiut într-o revistă uitată, o matricolă școlară în arhivele argeșene, ori vreo amintire rară păstrată de un prieten sau de un colaborator. Sînt, în fond, bucuriile muncii împlinite». Această indușoară probă de modestie nu schimbă însă cu nimic lucrurile, nedînd mai multă personalitate punctelor de vedere emise de autor și nefăcînd mai puțin onorabil efortul său de documentare. N-avem de-a face deci cu o monografie critică veritabilă, ci cu un documentar monografic.

După un „excurs biografic“ aproape telegrafic, autorul stabilește repede notele specifice criticii lui Vladimir Streinu, mai întîi în cîmpul teoretic, consemnîndu-le cu acel soi de obiectivitate care exclude, de fapt, analiza critică, înlocuînd-o cu fotografia, explicită aceasta, la rîndu-l, prin fraze generale și concludive. («Fie că e vorba de „principiul unic“ ori de „aproximarea prin metaforă“ a misterului operei, fie că militează pentru „critica-creație“ ori pentru evitarea psihologis-

mului, fie că aduce conceptul „dubletelor artistice“, al versului „prozastic“ ori al „esteticii inimii“, respingînd orice metodă în critică, dar optînd pentru aceea a „con-simțirii“ cu opera spre a-i pătrunde tainele — în totul el se dovedește a fi un căutător de drumuri proprii, cu o contribuție din cele mai însemnate la statuarea criticii literare și la ridicarea rangului de demnitate a ei»). Se insistă apoi mult asupra structurii „clasice“ a criticului, dispus a căuta în literatura modernă dovezi de clasicitate și în literatura clasică pe cele ale modernității. Observația este, desigur, întemeiată, dar problema rămîne totuși alta: în ce măsură structura launtrică a criticului și formația sa intelectuală au consunat și s-au condiționat reciproc în chiar actul exercițiului critic. Serafim Duceu răspunde destul de ambiguu și nu atît de „obiectiv“ pe cît ne-am fi așteptat. În inaderența lui Vladimir Streinu, de pildă, la poezia din **Poemele luminii** sau **Pașii profetului**, din **Plumb**, din **Joc secund**, urmat, mai tîrziu, de reconsiderări uneori diametrice, el vede o simplă „evoluție de gust“ nu și o anume tendință spre conformism pe care criticul și-a accentuat-o la maturitate, conformismul, fără îndoială, al unui critic foarte inteligent care știe să sprijine un punct de vedere consacrat prin argumente astfel dispuse încît să dea impresia că și-l însușește pe cale naturală. Autorul monografiei se ocupă îndeaproape de tot ce a scris Vladimir Streinu, de la lucrări de istorie literară (monografii) la articole de critică curentă, îl rezumă opiniile despre poezii, prozatori și critici contemporani, dar, lucru curios, expediază **Versificația modernă**, nu programatic (ar fi fost, iată, un punct de vedere!) ci din motive ceva mai imponderabile, cum ar fi timiditatea în fața chestiunilor de teorie a versului. Rezumînd corect opera critică a lui Vladimir Streinu, Serafim Duceu a omis s-o valorizeze. Acesta e defectul principal al monografiei domniei sale, răsucînd parțial în capitolele ce descriu opera poetică și arta frazeologică a criticului, mai hotărît comentate și judecate.

Laurențiu Ulici

Calendar

- 17.VIII.1925 — a murit Ioan Slavici (n. 18.I.1848).
- 17.VIII.1952 — a murit George Magheru (n. 30.XII.1892).
- 17.VIII.1964 — a murit Mihai Ralea (n. 1.V.1896).
- 17.VIII.1903 — s-a născut Pan M. Vizirescu.
- 17.VIII.1951 — s-a născut Dan Ciachir.
- 18.VIII.1911 — s-a născut Mihail Șerban.
- 18.VIII.1931 — s-a născut Paul Anghel.
- 18.VIII.1935 — s-a născut Ion Georgehe.
- 18.VIII.1950 — a murit Ioan Georgescu (n. 11.III.1906).
- 18.VIII.1957 — a murit George Tutoveanu (n. 20.XI.1872).
- 19.VIII.1914 — s-a născut I. Vînter.
- 20.VIII.1872 — a murit Dimitrie Boilinteanu (n. 1825).
- 20.VIII.1906 — s-a născut Al. Gheorghiu-Pogonești.
- 20.VIII.1917 — s-a născut Hora Lovinescu.
- 20.VIII.1920 — s-a născut Zoe Dumitrescu-Buşulenga.
- 20.VIII.1935 — s-a născut D. E. Popescu.
- 20.VIII.1948 — a murit Lucian Georgiu (n. 1.V.1912).
- 21.VIII.1723 — a murit Dimitrie Cantemir (n. 26.X.1673).
- 21.VIII.1917 — s-a născut Eugen Frunză.

In perioada procesului din 1936

Mircea LERIAN

PROCESUL

(Filimon Sirbu)

— Fragmente —

■ „GRUPUL de uteciști de la Constanța” — cum a fost numit atunci — format din Filimon Sirbu (Lițu), Alexandru Tunschi (Alexandru), Nicolae Bida (Duda), Eugen Giuglea (Genu), Gheorghe Dincă (Cincă), arestat în dimineața zilei de 22 iunie 1941, orele 9,30 pe plaja de la „pescărie”, este „anchetat” — schingiuit, torturat, s.c.l. — apoi trimis spre „judecare” la Curtea Marțială de pe lângă Corpul II Armată, București, aflată în clădirea Liceului Lazăr. „Arestul” — aflat la subsol, într-o mică sală de baie; „cabinetele judecătorilor de instrucție” — în sălile de clasă; „sala de judecată” — în sala de sport. Un simulacru de anchetă la Siguranța din Constanța, un simulacru de „instrucție” la Curtea Marțială, un simulacru de „pro-

ces” și fără nici un fel de probe la „dosar”, pe baza unei simple „bănuiele”, afirmată chiar în documentele Siguranței, se pronunța sentința: Filimon Sirbu, condamnat la moarte, iar ceilalți, la pedepse grele — 15 și 20 de ani muncă silnică.

Reconstituind, pe baza documentelor, a mărturiilor celor ce au fost implicați în „procesul lui Filimon Sirbu”, ascultând chiar și pe unii din anchetatorii de atunci, verificând cu minuțiozitate și confruntând păreri, dramaturgul Mircea Lelian a realizat o piesă de teatru-document a cărui figură centrală este FILIMON SIRBU, un tânăr revoluționar, un luptător antifascist, plin de curaj, și un patriot adevărat.

Publicăm mai jos câteva fragmente.

(Intineric. Pe fundal, proiectat discret, portretul lui Filimon Sirbu. O voce, cu reverberație: „Dragă frate. În scurt, vei afla de mine că sînt la Curtea Marțială a Corpului II Armată, în localul Liceului Lazăr. Cum primești aceste rânduri, vino pină aici cu ceva piine, tutun și franci. E posibil să fim depuși la Jilava. Te vei interesa și cred că mă vei căuta și acolo. Lițu. București, 1 iulie 1941”. Stop reverberația. Pe măsură ce lumina invadează scena, portretul proiectat dispare. „Arestul”).

PLUTONIERUL (asistînd cum caporalul împarte mîncarea în gamele): Curaj, curaj, că nu a venit lupul. Eu sînt „scufița roșie” care v-aduce daruri, nu vedeți? Ce te uii băiețuș așa chioris? Hai? Ce, nu-ți place basmul?

F. SIRBU (lui Alexandru): Alexandre, haideti (gest spre Cincă). Cu el...

ALEXANDRU (lui Cincă): Cincă, măi băiatule, hai să mîncăm (Cincă nu reacționează). Cincă...

PLUTONIERUL: Face greva foamei? Aici nu ține, băiețuș. Auzi? Nu ține cu greve...

F. SIRBU (se apropie, a luat o gamelă): E șocat. De la anchetă (s-a îndepărtat).

PLUTONIERUL: De, drăguților, dacă nu vă vedeți de treabă și vă puneți cu statul. Cu statul, mă? Și cînd? Acum, cînd țara e în război. (Juga vrea să spună ceva).

Gura, gura băiețuș, că nu sîntem la parlamentul de pe vremuri. Am văzut și eu cite ceva prin dosarul vostru. Cine e Sirbu Filimon?

F. SIRBU (dînt-un colț): Eu.

PLUTONIERUL: Am bănuț. Auzi, tu ai uitat că e război și în război armata e a mai tare în țară? Ai făcut armata?

F. SIRBU (calm): Dacă spuneți că v-ați uitat prin dosare atunci știți că am făcut și armata, că abia de două luni jumătate am fost desconcentrat.

PLUTONIERUL: Cine știe ce poamă ai fost și-n armată și ca să scape de tine te-au trimis la vatră, acum cînd e nevoie de trupă pentru front. Ți-a dat și livret?

F. SIRBU (calm și desgușt): Mi-au dat. Și ce-i cu asta?

PLUTONIERUL: Soldat neinstruit sau ordonanță?

F. SIRBU (abia reținîndu-se): Sergent t.r.

PLUTONIERUL (surprins): Pe ce ți-au dat, mă, gradele? (Sirbu ridică din umeri). La ce armă?

F. SIRBU: La grăniceri. La Carei, dar acum vreau să mînc. Mi-e foame.

CAPORALUL (plutonierului): V-am spus eu? La Carei, apoi la Hațeg (lui Sirbu). La Hațeg, în compania II-a depozit, la dom căpitan Staicu, așa-i?

F. SIRBU (uimit): Exact. De unde știți?

CAPORALUL (plutonierului): Sergentul t.r. Sirbu Filimon, citat pe ordin de zi, pe armată și decorat cu „Coroana României”...

PLUTONIERUL (derutat): Așa e, mă?

F. SIRBU: Așa o fi.

PLUTONIERUL: Atunci cum mama dracului ai ajuns aici?

F. SIRBU: Se mai schimbă roata...

PLUTONIERUL: Roata vieții se învîrtește țac-pac-țac... Pină acum a fost „țac” acum „pac”. Vezi ce bine e să ai grijă de roată? Dacă se învîrtește prea tare, ajungi din erou cu decorație și ordin de zi pe armată la curtea marțială pentru înaltă trădare. Adică de la „țac” la „pac”...

(Toti au înlemnit. Filimon Sirbu se apropie de plutonier.)

F. SIRBU: La „înaltă trădare” ne-au încadrat?

PLUTONIERUL: Acolo, băiețuș. Și trădarea în timp de război, dacă e prea înaltă sau nu prea înaltă, tot te ridică pină în dreptul glonțului...

CINCĂ (a scăpat gamela din mînă): Și pe noi?

ALEXANDRU (lui Cincă): Nu, pe noi ne-a încadrat la furt de găini...

DUDA: Lasă gluma, Alexandre...

JUGA: Să ne dea voie să ne punem avocați...

CINCĂ (innebunit): Vreau un avocat, dom plutonier... Vă rog să mă ajutați, dacă o să găsiți unul...

F. SIRBU: Calm, băieți. Nu vă pierdeți firea. O încadrare la un articol din lege, găsit de Siguranță, nu înseamnă mare lucru. (Caporalului). Am avea nevoie de niște apă, camarade.

PLUTONIERUL (a înțeles): Adu-le, mă, o marmidă cu apă. (Sentinelei). Tu mai stai pe sală să nu vină vreun șef să ne vadă că ne-am întins la taclale... (caporalul și sentinela au ieșit).

F. SIRBU: Ascultă, domnule plutonier, am vrut să rămînem între noi...

PLUTONIERUL (zimbînd): M-am prins...

CINCĂ (și-a scos ceasul de mînă): Dom plutonier, n-am decît ceasul ăsta... face mai mult de două mil. Vi-l dau să-mi puneți un avocat... Vindeți-l... Cincă Gh. Adică Gheorghe, așa mă cheamă...

PLUTONIERUL (bagă ceasul în buzunar): Să văd... poate găsec pe unul... Deși un avocat dacă ar încerca să vă apere, linia întîia îl așteaptă...

F. SIRBU (a vrut să protesteze, apoi s-a răzgîndit): Chestiile care ne interesează acum pină nu vine caporalul. Întîi — cine e judecătorul de instrucție?

PLUTONIERUL: Un maior care înghite buline să nu o ia razna. E tra-la-la și dacă se encrvează la balamuc a-

junge. Nu știu ce caută aici și nu se reformează cum i-au zis mai mulți...

F. SIRBU: Doi; dacă avem dreptul la vorbitor și la apărător...

PLUTONIERUL: Nici pomeneală (și dă seama că a luat ceasul). Cu avocatul o mai fi cum o mai fi... Văd eu... Aranjez. Asta se aranjează... Înșă e dosar greu, foarte greu... doamne, ce dosar v-au făcut...

F. SIRBU: Trei; cit credeți să durează instrucția?

PLUTONIERUL: Nu știu. Că e primul dosar cu comuniști de cînd a început războiul. (a venit caporalul cu o marmidă cu apă).

F. SIRBU (simțînd privirile celorlalți asupra sa): Aș fuma. Nu aveți o țigară?

PLUTONIERUL: Nu fumez (caporalului). Lasă marmida și hai să mergem... (caporalul lasă marmida, rămîne în urma plutonierului, scoate o batistă, o scapă, se apleacă și o ridică. Dar a lăsat pe ciment un pachet de „Naționale”. Sirbu a văzut, a lăsat să se închidă ușa, a luat țigările).

F. SIRBU: Ce puțin îi trebuie unui om ca să arate că e om. Țigări (dă la fiecare cite o țigară). Restul le ascundem, să nu le vină ideea unei percheziții...

(Zgomot de chei în ușă. Tinerii tresar. Întră întîia sentinela, apoi plutonierul și în urmă locotenentul-magistrat Nicolescu).

PLUTONIERUL: Drept! (Către lt. Nicolescu). Domnule locotenent-magistrat, grupul de comuniști de la Constanța...

NICOLESU (plătisit, îl intrerupe): Bine, bine, lasă-ne singuri. (Plutonierul și sentinela au ieșit). E cazul să ne cunoaștem. Hm! Pustani. Mă rog. Dacă voi reprezentați pericolul numărul unu... Fleacuri... Am fost numit apărătorul vostru...

CINCĂ (tresare, nu-i vine să creadă): Avocat? Dumneavoastră sinteți avocat?

NICOLESU (ironie reținută greu): Da, băiețuș, avocat. Domnul avocat, acum locotenent-magistrat și locotenentul a primit ordin să vă apere...

CINCĂ (nedumerit): Dar ceasul?... Eu...

F. SIRBU (intervine): Vorbesc eu, Cincă. Te rog.

CINCĂ: Bine. Vorbește.

NICOLESU (înțelege): De la anchetă?

F. SIRBU: Dacă tortura se numește anchetă, spuncți-l anchetă.

NICOLESU: Nu comentăm asta acum.

F. SIRBU: Atunci ce comentăm? Starea vremii? Comunicatele agenției „Donau”? Ce preferați? Sinteți doar în vizită de curtoazie și gazdele respectă capriciile musafirilor.

NICOLESU (l-a privit lung): Am impresia că discut cu acuzatul Filimon Sirbu, nu?

F. SIRBU: Exact.

NICOLESU: Vrei să-mi prezinti și pe ceilalți?

F. SIRBU (un pic derutat de tonul calm, rece, protocolar): El e Cincă Gheorghe... El — Genu Iuga... El — Dudă Nicolae... El — Alexandru Costică...

NICOLESU: Cîți ani ai Costică?

ALEXANDRU: Pe acte sau în suflet?

NICOLESU: „Pe acte”, nu se spune. Cel mult „în acte...”

ALEXANDRU: Așa știu eu să vorbesc. Am 19 ani, „în acte”... Cîți ani am în suflet, nu vă privește pe dumneavoastră...

NICOLESU: Mda! Mulțumesc (lui Sirbu). Imprejurările mă obligă să vorbesc deschis. (Sirbu îl fixează). Am văzut dosarul... E război, știți bine... Și în timp de război justiția se vrea mai operativă... față de procedura civilă... Eu sînt militar acum, sint concentrat...

F. SIRBU: Faceți-ne o favoare și treceți peste introducerea. Ce s-a reținut în sarcina noastră?

NICOLESU (caută să fie calm): Nu a reținut nimeni, numai curtea marțială poate reține o acuzație. Ce se propune spre reținere — aceasta este altceva...

F. SIRBU: Tot nuanță avocațească. Treceți și peste asta... Ați promis că vorbim deschis.

NICOLESU (nu știe cum să o facă): Pentru ei, să zicem că s-ar putea invoca tineretea, lipsa de experiență în viață... Ar fi o probabilitate mai greu de trecut cu vederea... Cu cîțiva ani, vor scăpa...

F. SIRBU (pentru prima oară, ton ridicat): Dar pentru ce? El n-au nici o vină.

NICOLESU (calm): Pentru participare la acțiuni clandestine. Și te invit să nu ridici tonul la mine. Ai nevoie de calm și de nervi tari mai ales dumneata. Știi la ce articol ești încadrat? La art. 1, alineat „a” din decret-lege nr. 296 pe 1941. Știi ce înseamnă asta?

F. SIRBU: Plutonul de execuție?

NICOLESU: Din păcate, asta înseamnă...

F. SIRBU: Vina?

NICOLESU: Crimă de îndemn la acțiune cu caracter de uneltire împotriva ordinii în stat, precum și crimă de constituire în asociații clandestine.

F. SIRBU: Dovezile? Ce dovezi au?

NICOLESU: Acuzat, nu-mi cere mie asta. Nu sînt judecător de instrucție. Eu te întreb pe dumneata ce dovezi ai că nu este așa? Dă-mi argumente că nu e așa...

F. SIRBU: Argumentele nu noi trebuie să le aducem, ci

dumnealor, pentru că dumnealor ne acuză.

NICOLESU: Nu uita că e război (nici el nu e convins că acesta e argument) Război.

F. SIRBU: Și războiul exclude justiția? Dacă e justiție de război credeți că se poate lipsi de argumente?

NICOLESU: Cu experiența dumitale, Filimon Sirbu, puteai să știi că numai naivii mai cred în justiția războiului. Războiul acesta înseamnă tocmai lipsa de justiție. Dar să nu mai vorbim despre asta. Eu gîndesc una și va trebui să fac alta. Dacă nu fac, voi ajunge ori pe linia întîia, ori în situația dumitale. Și asta foarte repede. Mai repede decît crezi. Întrebările pe care le pui dumneata azi, le-ai pus și în 1936. Dar nu eu eram cel întrebant și nu eu răspundeam la ele... De ce te uii așa mirat la mine. Acum cinci ani am asistat la procesul de la Constanța în care erai implicat și dumneata... Erai un grup de antifasciști. Un lot mare... Revăd scena procesului... Erai mai slăbuț... privirea la fel de scăpărătoare ca acum... (pe măsură ce Nicolescu vorbește, scena se întuneacă ușor — lumina rămîne numai pe Filimon Sirbu care a trecut într-o parte. Din întineric, un grup de bărbați — lotul din boxă — încadrează pe F. Sirbu care a rămas în picioare, privind în extremitatea opusă, în întineric, de unde se vor auzi „voci” înregistrate. Nicolescu continuă să vorbească). Auzisem multe despre dumneata. Că erai „permanența” de la sediul Comitetului Antifascist din Constanța, că ai colectat cărți pentru o bibliotecă publică, ziua muncăi la șantierul naval, noaptea scria recenzii și țineai conferințe, că în problema Abisinie ai și început o corespondență cu Titulescu aflat la Geneva, mă rog! Am auzit atunci destule. Te-am auzit și pe dumneata...

VOCE (din întineric): Să trecem la următorul (tare) Sirbu Filimon!

F. SIRBU (din boxă): Prezent.

VOCE: Locul și data nașterii.

F. SIRBU: Comuna Vețel, satul Herepia, județul Hunedoara, la 13 august 1916...

VOCE: Domiciliul actual în Constanța, da?

F. SIRBU: Da.

VOCE: Profesia, strungar, iar porecla „Lițu” sau „Bibliotecarul”?

F. SIRBU: Sint, într-adevăr, strungar. Poreclă însă nu am. Lițu e numele meu, de-acasă. Toți ai mei, de cînd eram mic și pină azi, îmi spun Lițu. „Bibliotecarul” îmi spun tovarășii pentru că sint bibliotecar al Comitetului antifascist din Constanța.

VOCE: Recunoști că aparții unei asociații clandestine?

F. SIRBU: După cite știu eu, și știți și dv., comitetele antifasciste sint legale.

VOCE: În biblioteca voastră și la tine acasă, au fost găsite publicații interzise.

F. SIRBU: Ce publicații?

VOCE: „Manifest”, care apare la Iași, broșuri și cărți comuniste. Citești cărți comuniste?

F. SIRBU: Prea multe întrebări de-odată. „Manifest” e o publicație legală.

VOCE: E interzisă.

F. SIRBU: N-am interzis-o noi. Dar cit a fost legală s-tipărit și dacă s-a tipărit înseamnă că nu putea fi interzisă. Și dacă au fost găsite numere din „Manifest” sint din perioada legală. Aceasta e una. A doua chestiune — cu titlul cărților marxiste. Este adevărat? Dar nu sint singurul din România care a citit sau a testat cărți marxiste. Pot indica și nume dacă doriți (rumoare în boxă). Să se consemneze în procesul verbal de interogatoriu...

VOCE: Grefier notează. Acuzatul recunoaște că citește cărți marxiste și dînd dovadă de înțelegere, vine în sprijinul justiției și mai indică și alte nume (alt ton). După cum vezi, acuzat, am ținut seama de cănta pe care o încerci și, nu-i așa, am consemnat acest fapt pentru că-l consider o rugăminte indirectă adresată instanței, pentru clemență... Acum spune numele persoanelor care mai citesc cărți marxiste (incordare în boxă).

F. SIRBU: Scrie domnule grefier. Tătărăscu Gheorghe Domiciliul nu-l cunosc, dar se poate afla ușor. E, decîndată, președintele consiliului de miniștri (aplauz în boxă).

VOCE (răstîtă): Liniște. Îți bați joc de instanță, acuzat Calomniezi pe șeful guvernului?

F. SIRBU (calm desăvîrșit): Deloc, domnule președinte Informația pe care v-am furnizat-o e publică și trecută prin cenzura guvernului. Ziarul „Zorile” din 16 februarie 1936 a și publicat-o. Cereți colecția și să vă convingeți. Notează și asta, domnule grefier...

VOCE: Nu notezi nimic, (risete în boxă). Liniște. Acum Filimon Sirbu, recunoști că în drum spre tribunal ai cîntat pe stradă, îndemnînd și pe ceilalți să o facă?

F. SIRBU: Recunosc. Am cîntat marsuri antifasciste. Știe toată lumea pentru ce sîntem duși în lanțuri escortați de jandarmi.

VOCE: Acuzat, te poftesc să fii respectuos...

F. SIRBU: Sint foarte respectuos, domnule președinte. Respect atît cît sîntem și noi respectați.

VOCE: Ce înțelegi, acuzat, prin antifascism?

Sergentul t.r. Filimon Sirbu (sprijinit de gîtul calului) la Carei

SIRBU : Exact invers față de ce înțelegeți dv. domnule președinte (aplauze în boxă).

CEA : Liniște. De unde știți ce înțeleg eu ? SIRBU : Simplu, domnule președinte. Dacă ați înțeles ca noi, ați fi aici, cu noi, și v-ar întreba altcineva pe dv. ce e acela antifascism (aplauze în boxă).

CEA : Liniște. Crezi că România este un stat fascist ? SIRBU : Care din politicile noastre de la circa țării poate jura că fascismul mai poate însemna și altceva decît ură, crimă, jaf, teroare, închisori, lagăre, barbarie, moarte, orfani, văduve, invalizi, mizerie și cite și mai cite ? Șeful partidului liberal, fostul șef al domnului Tătăreanu, a sfârșit într-o baltă de sînge pe peronul gării Sinaia, datorită fasciștilor cu cămăși verzi... Apoi, ca în noaptea sfîntului Bartolomeu, pornesc spre București, la devastări. În Italia defilează cămășile negre. În Germania lui Hitler defilează cămășile brune și cenușii. În România defilează cămășile albastre și cămășile verzi. România n-a fost niciodată o țară dezechilibrată mintal, n-a iubit crima și nedreptatea și nu trebuie îngăduit să i se aducă „din import” nici dezechilibrul mintal, nici crima tolerată și nici politica pistolului. Cînd se încearcă un asemenea „import politic”, care dintre români poate sta cu brațele încrucișate ? Și dacă a te opune demenței, bestialității, urii dintre oameni, înseamnă a fi în culpă, atunci, domnule președinte, sînt în culpă. Dar culpa mea și a tovarășilor mei a pornit și pornește din dragoste și respect față de țară, față de România. Condamnați-ne că ne iubim patria și istoria și va condamna pe dv. pentru sentința ce o veți pronunța împotriva noastră. (aplauze în boxă).

CEA (tare) : Acuzat, îți retrag cuvîntul... SIRBU (tot mai tare) : Jos fascismul ! Trăiască România !

„Sala de judecată” — improvizație sinistă : o masă lină, perete, la care se află „completul de judecată” — colonel, un maior, un căpitan ; în dreapta o altă masă, la care se află procurorul — și în stînga, altă masă, la care se află locotenent-colonelul. SIRBU : Domnule președinte, am trăit printre muncitori, sînt muncitor, și știu că nevoia te face uneori să porți și haine petice. Numai că atunci cînd se peticesc, se ține seama ca măcar așa să fie cit mai apropiată de culoarea obiectului peticit, măcar așa dacă nu și petecul. La un petec negru nu se folosește așa albă.

PREȘEDINTELE : Revino la subiect și răspunde la întrebare... SIRBU : Sînt la subiect, domnule președinte. Povestea apărătorului care a primit o misiune urgentă e o poveste neagră cusută cu ață albă. Cerem să ni se acorde dreptul la apărare.

PREȘEDINTELE : Aveți apărător (unui locotenent bătrîn, speriat și el de misiunea ce a căzut pe capul său). Domnule locotenent, spune acuzatului că ești apărătorul din oficiu... ARĂTORUL (nu știe cui să se adreseze) : Da dom'colonel președinte, dar abia acum o oră mi s-a spus (și dă seama de gafă). Dar execut... (către Sirbu). Am să mă uit pe urmă în dosar (altă gafă)... Sincer am încredere în aprecierile instanței... procesele mele erau de credite, eu am fost avocatul unei bănci particulare... SIRBU (zimbînd ironic) : Și cum existau niște polițe și cu noi, cum s-au gîndit că a venit ziua scadenței, v-au numit apărător pe dv. acum cîteva ore. Acum o oră. Jalnică postură, domnule apărător !

ARĂTORUL (să spună și el ceva) : Îmi permiteți onorată instanță, probele care... PREȘEDINTELE : Nu v-am dat cuvîntul, domnule apărător... ARĂTORUL (se așază spășit) : Mă scuzați... SIRBU : Protestez. Avem dreptul la apărare în instanță, acum, nu după terminarea ședinței. Decretul la care v-ați referit, decretul nr. 296/941, nu permite recursul la instanțe superioare și asta poate însemna trimiterea noastră în fața plutonului de execuție, fără judecată, fără o bază juridică...

PROCURORUL : Semnificativ mi se pare și un alt fapt, domnule președinte. Am văzut o mică referință aici... Nesupunere față de ordinele țării pe cînd își îndeplinea serviciul militar, la Carei... PREȘEDINTELE : Atrageți-mi atenția în scris, domnule procuror...

SIRBU : De acord, domnule președinte. Numai că eu sînt cea mai competentă sursă care vă poate furniza datele exacte. Da, recunosc, anul trecut cînd s-a „codat” Ardealul nu m-am supus ordinului de a părăsi pichețul de frontieră de la Carei și eu, sergentul Sirbu Filimon, m-am postat la mitralieră și am deschis focul împotriva celor care încălcău frontierele României. Primul pluton horțist care a încercat să treacă granița a fost seccrat de mine. Dar nu am admis, în conștiința mea, că încalc ordinele țării, dimpotrivă, că mi fac datoria așa cum trebuia să și-o facă toată armata țării — și sînt sigur că și-ar fi făcut-o dacă se dădea ordin — în loc să — ne supunem diktatului

lui Hitler iscălit cu leșnuri de guvernării noastre. Numai că pentru „încălcare ordinelor”, pentru care domnul procuror a ținut să atragă atenția instanței ca un argument al firii mele recalcitrante, pentru nesupunerea mea, am fost citat pe ordin de zi pe armată acum 11 luni, domnule locotenent colonel-magistrat care sînteți procuror aici, am fost citat pe ordin de zi pe armată și am fost decorat cu ordinul „Coroana României”. După cum vedeți, argumentul adus împotriva mea s-a întors în favoarea mea. Și recunosc, mie nu-mi dădea prin cap să-l folosesc aici și acum. Vă mulțumesc pentru idee.

PREȘEDINTELE (iritat) : Nu mă interesează poveștile dumitale. Recunoști că aparții unei organizații clandestine, interzise de lege ?

F. SIRBU : Singurul fapt care-l recunosc este că aparțin României. Aparțin clasei muncitoare pentru că sînt muncitor și eu. Idealurile mele au fost la fel cu idealurile clasei mele și clasa mea nu a putut avea alte idealuri decît idealurile României.

PREȘEDINTELE : Recunoști că ai semnalizat aviației dușmane obiectivele militare din Constanța ?

F. SIRBU : Am mai auzit ineptia asta. Nu vă infurțați, domnule președinte, că așa se numește. Vă întreb eu pe dvs.; aveți la dosar raportul Siguranței din Constanța. Bun. Cereți informații oricărui expert în tehnica electricității. Este imposibil să iluminezi de la uzină, numai anumite clădiri și altele nu. Judecînd după tehnica uzinei electrice din Constanța. Ori se luminează tot orașul, ori nu. Rețele speciale și instalații speciale pentru obiective militare separat de restul orașului nu sînt. Dar să zicem că s-ar putea și asta. Rămîne alt aspect. În raportul Siguranței trebuie să scrie ora la care am fost arestați. La ora 9,30, în dimineața zilei de 22 iunie. Eram pe plajă cînd unul din tineri mi-a spus că a auzit comunicatul la radio. Se transmitea atunci, pe la ora 9. După cîteva minute am fost arestați. Vă întreb, cînd am avut timpul să semnalizăm aviației inamice, cum sponciți dvs? Primul bombardament asupra Constanței a avut loc seara, pe la ora 22, pe cînd mă aflam în beciurile Siguranței. Din beciurile acelea nu poți semnaliza nici trecătorilor de pe stradă, dar mi-te aviației. Povestea asta seamănă leit cu povestea mutării subite a apărătorului nostru. Dar nu mă surprinde. La un simulacru de proces, un simulacru de probe. Bine ar fi să fie și un simulacru de sentință. Ceca ce mă îndoiesc. Și pentru că am aceste îndoieli, mai bine zis, convingeri, nu cred în politica generalului Antonescu, nu cred în justfeța măsurilor sale, nu cred în destinul pe care-l pregătesc țării, înjugînd-o la politica demenței a unui scleratul Adolf Hitler. România a pierdut o parte însemnată din trupul său, a pierdut Transilvania, datorită lui Hitler. Și în loc să i se ceară, măcar acum, cînd se strigă în gura mare că Germania fascistă ne este prietenă, acum să i se ceară înapoi Ardealul, care ni s-a furat, guvernării ireponsabili și fără simțul datoriei față de națiunea română il ling mîinile și tălpile și pe deasupra îi mai dau și tinerii țării să fie uciși pentru un scop care nu are cum fi al României. Insuși generalul Antonescu era să o pătească datorită amicilor domniei sale. Bandlele legionare cu al cui acord au declanșat rebeliunea de astă iarnă, dacă nu cu al Germaniei lui Hitler ?

PREȘEDINTELE : Îți retrag cuvîntul, acuzat...

F. SIRBU (mai tare) : Cuvîntul țării întregi nu-l poate retrage nici o curte marțială și țara întreagă gîndește ca mine. Nu vă recunosc dreptul de a ne judeca fără probe, fără apărare, fără dreptul la martori, fără dreptul de a ne spune părerea...

PREȘEDINTELE : Sentințele, evacuați sala...

F. SIRBU : Cerem probe, cerem apărare, cerem dreptul la martori, cerem...

PREȘEDINTELE (strigă) : Afară. Dați-i mai repede afară din sală.

(În „arest” — tinerii îngrijorați. Filimon Sirbu se plimbă, pentru prima dată vizibil nervos, îi tremură capul — un „tic” ce se observă numai cînd e în tensiune — însă vorbește cu tonul scăzut, să-i îmbărbăteze pe ceilalți)

F. SIRBU : Vouă nu poate să vă facă nimic. Fiți liniștiți. Procesul nu se poate termina acum. Imposibil. N-au consenmat nimic. Interogatoriul a fost numai pentru datele de stare civilă. În rest — cu „recunoști”, „nu recunosc”, nu se poate numi judecată. Or fi ei burgezi, ori fi ei fasciști, criminali, dar forma, măcar forma o vor respecta. Pentru că pentru forme se face toată mascarada asta de proces. Ei nu cu voi au răfuțala, ci cu mine.

ALEXANDRU : Dacă nu-l mutau pe apărătorul ala...

CINCA : Mi-am dat ceasul degeaba...

JUGA : Crezi că ceasul a ajuns în altă parte decît la plutonier ?

DUDA (înțelepciune țărănească) : Ei, și cu un rac tot sărac. Și cu un ceas și fără un ceas, parcă tot nu acolo ajungi ? Dacă o fi să ne achite, ne achită, dacă o fi să ne împuște, ne împușcă. Mi-a spus mie unul odată că leul și șoarecele cînd sînt morți, tot atîtea

parale fac. Vom trăi și vom vedea. Sau vom muri și vom vedea.

ALEXANDRU : Măcar pentru citirea sentinței și tot o să ne ducă sus, în sală...

DUDA : Parcă dacă ți-o citi-o aici, sună altfel ?

JUGA : Dar ce, closetul ăsta e tribunal ?

ALEXANDRU : Pentru ei nu m-ar mira s-o creadă și p-asta.

F. SIRBU : Curaj băieți ! Ne pot scuipa în față, dar să nu-l lăsăm să ne scuipe și în suflet... Și nu tăceți, nu vă inmuiați vocile, nu trebuie să le lăsăm impresia că ne-au învins, că ne este teamă de galoanele lor și că sîntem gata să ne ploconim în fața ordinelor lor... (zgomot de chei în ușa). Am spus eu că nu se termină așa ?

DUDA : Nu se putea...

ALEXANDRU : Ne cheamă sus. Se reîncepe procesul... (Intră COLONELUL — președintele instanței, PROCURORUL și PLUTONIERUL).

PREȘEDINTELE (plutonierului) : Spune-le sentința.

F. SIRBU (surprins dar și revoltat) : Cum, ați și terminat procesul ? Gata, deliberarea ?

PREȘEDINTELE : Grefier, citește. Dar scurt.

PLUTONIERUL : Am înțeles. (tare) Cincă...

CINCA : Prezent.

PLUTONIERUL : 20 de ani muncă silnică.

CINCA (incet) : Mamăă...

PLUTONIERUL : Dudă...

DUDA : Prezent.

PLUTONIERUL : 20 de ani muncă silnică.

DUDA : Mulțumesc, la fel și dumneavoastră...

PREȘEDINTELE (tresare) : Nu fi obraznic...

DUDA : Nu dom'colonel, dar așa am văzut că se zice la domni ca dumneavoastră.

PREȘEDINTELE (plutonierului) : Citește mai departe.

PLUTONIERUL : Alexandru... 15 ani muncă silnică...

ALEXANDRU : Dar eu n-am zis „prezent”. Și apoi, pot să întreb cu ce e el mai vinovat ca mine ? Sau, altfel : cu ce sînt eu mai nevinovat ca el ?

PREȘEDINTELE : Te-am văzut mai pirpiriu, nenorocitule...

ALEXANDRU : Nenorocit...

F. SIRBU (il prinde de braț) : Nu te lăsa provocat, Alexandre (plutonierului) : Hai, continuă domnule grefier...

PLUTONIERUL : Juga, tot 15 ani...

F. SIRBU (nu mai rezistă) : Dacă ați ajuns la mine, gata, acum ! Nu așa ! Nu mai vreau ca la ceilalți. Dacă eu, muncitorul Filimon Sirbu, cu livret de sergent t.r. al armatei române, decorat cu „Coroana României” pentru servicii aduse României, dacă eu am avut „cinstea” și „onoarea” ca ilustra instanța a curții marțiale să-și țină ședința cu pompă și solemnitate într-un closet, atunci, eu muncitorul Filimon Sirbu, eu, sergentul t.r. Filimon Sirbu, vreau să mi se facă tot ceremonialul cerut chiar de legile voastre burgeze. Așa cum scrie în lege. Să mi se citească integral sentința. Să aud ce scrie acolo, ce vină mi se aduce. Nu, nu vă fie teamă, nu o refîn pentru utilizarea ei în cele... în scopuri pentru care a fost destinată încăperca asta... Nu, fiți liniștiți...

PREȘEDINTELE : Acuzat...

F. SIRBU (nu-i mai dă voie să continue, strigă) : Acum vorbesc eu (ton mai liniștit). Domnule plutonier, citește rar, solemn, cu glas tare și mai ales stînd în poziția de drepti. Toată lumea în poziția de drepti. (Colonelul e stupefiat) Și dvs., domnule colonel. Și dvs. domnule procuror. Și dumneata, sentinela. (băieților). Măi băieți, luați și voi poziția de drepti. (privind la ofițeri care nu știu ce atitudine să ia strigă) : Drepti ! (tonul ridicat i-a făcut să „lpească” automat călcîile). Așa. Acum citește domnule grefier. Textul integral...

PREȘEDINTELE (văzînd că plutonierul se uită la el) : Citește-i textul, integral.

PLUTONIERUL : Înțeles ! (citește cu oarecare solemnitate). Curtea marțială a Comandamentului II Teritorial, sentința nr. 22 din 4 iulie 1941...

F. SIRBU (întrerupîndu-l) : ...dată și citită în closetul liceului Lazăr din București...

PLUTONIERUL : Asta nu scrie...

F. SIRBU : Păcat. Ai scutit posteritatea de un amuzament și istoria de un rînd care ar fi cuprins esența politicii regimului generalului Antonescu.

PREȘEDINTELE : Acuzat, lasă-l să continue...

F. SIRBU : Să continue. Dar am vrut să rețineți că pe lîngă alte mari și autentice merite, Liceul Lazăr intră în analele istoriei liceelor din țară și pentru că closetul din subsolul său a avut „onoarea” ca în timpul dictaturii lui Antonescu, în timpul fascismului, să se fi citit în el o sentință. S-o aud. Spune tare, plutonier.

PLUTONIERUL (l-a desmeticit tonul) : Dom' plutonier... (ochii pe hirtie, citește). Condamnă la moarte pentru crimă împotriva statului, conform art. 1 alineat d din Decret-lege nr. 296/941 și la 25 de ani muncă silnică pe muncitorul Filimon Sirbu. Inculpatul va executa pedeapsa cea mai grea (pauză lungă).

F. SIRBU : Și tot n-ai adăugat, măcar de la tine : dată și citită în closetul Liceului Lazăr din București. Puteai măcar acum să ai inspirația asta.

PREȘEDINTELE (procurorului) : A dumitale a fost ideea.

PROCURORUL : Am crezut...

PREȘEDINTELE : O să-mi spui pe urmă ce-ai crezut. (solemn). Ultimul cuvînt al condamnaților. Aveți cuvîntul. Toți. Hai începeți...

ALEXANDRU : Dacă m-ai făcut... Adică, pe ce probe ne-ai condamnat, mă nenorocitule ?

COLONELUL (tresărînd) : Ca să nu-mi rămi dator, lepădătură. Mai vorbim noi. Altul ?

CINCA : Avem dreptul la recurs ?

COLONELUL : Nu. Altul.

JUGA : Am protestat și protestăm că nu ni se aduc probe ale vinovăției noastre.

COLONELUL : Se respinge protestul. Altul.

DUDA : Dacă probele nu se admit, dacă protestele se resping, dacă apărare nu avem, atunci ce judecată e asta ? Nu e mai bine să zică omul : să vă la dracul cu instanța voastră cu tot ? Ba e singurul lucru care ne-a mai rămas.

COLONELUL : Avem de gînd să vă spun să faceți cerere de grațiere, dar obrăznicia voastră m-a făcut să mă răzgîndesc. Sentința rămîne definitivă.

F. SIRBU : E rîndul meu acum (calm). Fascismul a făcut crime și înainte de a ajunge la cîrma țării, așa că dacă acum, cînd guvernează, mai face una, nu mai contează. Crima e însăși esența politicii fasciste. Fără crimă nu poate trăi, crima e oxigenul cu care supra-viețuiește acest monstru pe care l-a născut burghezia în clipa ei de inconștiență... Și monstrul acesta, ajuns în virful țării, l-a dat pînă și pe rege într-o parte, să nu-i împiedice mîinile care începuseră să semene moarte, umilință, jaf, ură, batjocură, crimă — într-un cuvînt, dezastrul. Și, ca acest dezastru să fie complet, a strîns și toată tinerimea României și a băgat-o în tranșee, pentru a face plăcerea unui monstru mai mare, un monstru al cărui nume este Hitler. În slujba monstrilor aceștia, se pătează uniforme de ofițerii români, ale armatei noastre române.

PREȘEDINTELE : Alțeva mai ai de spus ?

F. SIRBU (il privește lung) : Un singur lucru. Un lucru pe care l-am auzit mcreu, la anchetele voastre (tare). Sentință, scoate-l afară (stupefacție generală). Ieșiți afară. (ezitarea ofițerilor îl face să ridice mai tare tonul) Afară (ofițerii ies în grabă, scurtă pauză, apoi calm). Vreau aer. Deschide geamul, Alexandre...

SABIN MOTORA

In ziua de 12 decembrie 1970 a încetat din viață, la vîrsta de 78 de ani, după grele și îndelungate suferințe, ofiterul de rezervă Sabin Motora, patriot devotat, fiu credincios al poporului nostru.

In perioada de crîncenă prigoană și asuprire din anii 1940-1944 Sabin Motora a fost comandantul lagărelor de la Caracal, Vapniarca, Grosulovo. Punindu-și in primejdie viața și libertatea, el a încălcat ordinele autorităților fasciste, salvînd pe deținuții antifasciști de la masacrarea lor de către hitleristi.

Amintirea lui Sabin Motora va rămîne veșnic vie in inimile noastre.

Un grup de foști deținuți antifasciști

Inmormîntarea va avea loc azi, la ora 14, in cimitirul ortodox din Tg. Mureș.

„Steaua Roșie” — Tg. Mureș

ESTE cu totul neobișnuit ca „un grup de foști deținuți antifasciști” să aducă un elogiu, la marginea de mormînt, fostului lor comandant al lagărului de internați politici din perioada, bine denumită, „de crîncenă prigoană și asuprire”. Cred că este unul din puținele cazuri, dacă nu chiar singurul caz in lumea întreagă, ceea ce mă obligă, in calitate de fost internat in cele trei lagăre enumerate in necrologul mureșean, nu numai să mă consider și eu parte a grupului semnat, dar să și evoc de ce amintirea lui „va rămîne veșnic in inimile noastre”.

Deși internat in vremea aceea in lagărul de deținuți antifasciști din Grosulovo, m-am putut deplasa, in primele luni ale anului 1944, de două ori la Ribnița, cu însărcinări din partea comitetului de partid din lagăr. Aveam la mine foi de serviciu și foi de drum pe calea ferată, eliberate de comandantul de lagăr pentru a putea circula aproape in voie pe o rază destul de mare dincolo de sîrmele ghimpate ale lagărului. Cu mine se deplasa, cu titlu de escortă, un sergent din gardă, prieten de-al nostru, a cărui funcție de escortă era, de fapt, una de acoperire a persoanei mele.

Acolo, la Ribnița, orașel pe malul stîng al Nistrului, am luat contact cu comunitățile deținuți in închisoare și puțin a lipsit ca din a doua deplasare să rezulte evadarea unora din cei care in noaptea următoare, noaptea tristă de 18 martie, au fost masacrați in celulele închisorii. Din 52, doar trei au scăpat, acoperiți de cadavrele celorlalți.

Pornisem de la Grosulovo spre Ribnița tocmai in zilele in care armata sovietică rupsese frontul la Uman, iar ofensiva ei viguroasă stîrnise panica și deruta trupelor germane in retragere dezorganizată, haotică peste Bug, panica și deruta autorităților antonesciene.

La Ribnița, in după-amiaza de 16 martie era liniște. Am găsit repede gazda ce-mi fusese indicată, acolo m-a găsit imediat Aniuta, o fată tinăra care avea din partea prietenilor din oraș legătura cu tovarășii din închisoare, m-am înfîlțit și eu cu acești prieteni la care am și dormit, intr-o casă situată la marginea orașelului, dincolo de calea ferată, iar a doua zi dimineața am putut lua, fără nici o greutate, primul contact cu o parte din cei din închisoare. In oraș aproape nimic neobișnuit. Pe la prînz a început să se observe că „ceva se petrece”, apoi, brusc lucrurile s-au precipitat. Orașelul, năpădit de trupe germane, de vlasoviști, de autocamioane, de motociclete căpăta, dintr-un minut in altul, o nouă înfățișare. Gazda a putut afla despre închisoare că acolo se fac rapid bagajele pentru evadarea in țară și că orice contact din

afară cu deținuții a devenit imposibil. Pînă seara nu a mai fost cu puțință să relau legătura nici cu gazda, nici cu Aniuta, nici cu prietenii la care am dormit, căci pe străzile orașelului s-au înmulțit patrulele de tot felul, te izbeal de ele la tot pasul de nu te mai puteai folosi, ceea ce devenise foarte periculos. Sfătuindu-mă cu sergentul, după ce el făcuse o recunoaștere la micile unități militare românești din orașel, aflate și ele in pregătire de retragere, am ajuns împreună la concluzia că singurul lucru sănătos pe care l-am putea face este să părăsim cit mai repede localitatea, să ne îndreptăm spre lagăr, spre Grosulovo.

In gară, in forfota neîntreruptă a trenurilor spre front și dinspre front, doar iscusința și mai ales tupeul sergentului, oțean de pe la Mehedinți, ne-au ajutat să prindem un benzinar care ne-a dus la Slobodca, unde, — fără ca, in harababura ce domnea acolo, cineva să ne întrebe ce e cu noi — am străbătut zona in care nemții începuseră să organizeze o linie de rezistență și am izbutit in cele din urmă, cu autoritatea insuflată de uniformă și de armamentul sergentului, să ne urcăm intr-un tren militar german.

Cînd după multe peripeții am ajuns la Grosulovo, am găsit clădirea lagărului aproape pustie, căci între timp sosise ordinul de evacuare rapidă, cu destinația Tîrgu-Jiu. In lagăr se mai aflau doar vreo douăzeci de internați ucraineni care, potrivit ordinului dat de maiorul Motora plutonierului rămas acolo cu o gardă restrînsă, urmau să fie lăsați liberi, — să plece unde vor, la apropierea trupelor sovietice. Ei însă n-au avut norocul acesta, căci trupele sovietice, inaintînd vertiginos, au făcut un arc înapoiindu-se in altă direcție strategică, timp in care nemții au dat peste acești ucraineni și i-au împușcat, furioși de infringementa suferită pe front.

AM PRINS din urmă convoiul de internați, la Tiraspol. In încăperile largi ale unui fost depozit de nu-știu-ce unde a fost cazat convoiul, mi-am căutat loc de odihnă. Eram obosit și flămînd. Toți erau obosiți și flămînzi. Peste șase sute de oameni, mulți bătrîni, multe femei, mulți semiparalitici din cauza regimului distrugător și a mazăreii toxice cu care, sub oblăduirea bestiei de căpitan Burădescu, s-au hrănit in primele luni ale lagărului Vapniarca. Extenuați și supraextenuați de lungul marș din cursul zilei, moțiau pe dușumele, clăie peste grămadă, in așteptarea ciorbeli, in așteptarea clipei cînd se vor putea întinde pentru dormit. „Fericea e orizontală” spunea poetul pe nedrept uitat Emil Dorian, intr-un poem de front din timpul primului război mondial. Simțeam acum cit de fericit poți fi și cit de minunată este viața cînd îți poți întinde trupul cit e de lung și poți sta așa, nemiscat, privind in tavan, cu gîndurile incălcite de semnele apropiatului somn binefăcător.

Era încă ziuă, zi de martie, destul de scurtă și destul de rece. Pe neașteptate, clipele de sufundare in lumea somnului fără de vise, s-au risipit. Un simț ascuțit al primejdiei, instinctul colectiv de conservare, au îndreptat spre poartă privirile încordate și nedumerite, spre a descifra ce se întimplă acolo, in febrila discuție a comandantului de lagăr cu plutonierul major al unității și cu delegatul oficial al internaților.

S-a răspîndit repede știrea că trupele germane au ocupat Tiraspolul, că încă in cursul acestei zile nemții vor prelua locul autorităților militare și administrative românești. Maiorul Motora, la primul contact cu comandantul german a intrat cu acesta in conflict acut de atribuții și numai prestigiul crucii sale de fier, de care ofiterii nemți au trebuit să tină seama, l-a dat oarecum ciștig de cauză și i-a permis să afle un amănunt hotărîtor pentru soarta convoiului nostru. Anume, că de la ora nouă seara, ora de schimbare a gărzii, paza podului Tiras-

pol-Tighina peste Nistru nu va mai fi incredintată unităților românești, ci va fi preluată de nemți care, ca una din primele măsuri, nu vor permite convoiului de internați antifasciști să treacă de partea cealaltă a fluviului.

Totul era mai mult decît limpede: Incolonarea rapidă și la drum, cit mai repede, cu atît mai bine. Ușor de spus! Mulți de-abia se mai pot ridica in picioare, de-abia mai pot face doi pași. Mulți bătrîni, multe femei, mulți semiparalitici, dar nu numai ei, ci toți, tineri și bătrîni, sănătoși și bolnavi, toți, pînă la unul, sint flămînzi și frînti de obosală. Nu exista însă decît o singură soluție, nici o variantă! Incolonarea, și la drum!

Ordine severe de incolonare și executarea! Poți, nu poți, garda te obligă la mișcare. „La drum cu ei — ordonă maiorul, — la drum cu ei și cit mai repede!”

Și-așa a început inimaginabilul marș contracronometru cu moartea, goana dantescă și grotescă a cortegiului flancat de ostași, de internați membri de partid sau uteciști care tot indemnau „inainte, nu te opri, inainte că nu mai e mult!” Dracu știe, dacă mai e mult sau puțin, căci și puținul este mult, foarte mult, dar „tot inainte, nu te opri, rezistă că, iată, se apropie podul, nu mai e mult!” Și așa tot inainte, pas cu pas, minut cu minut.

Cîți kilometri-s pînă la pod? Nimeni n-ar putea spune, nici atunci, nici acum, și niciodată de acum-incolo nu se va putea spune dacă au fost trei kilometri sau șapte, sau de șapte ori șapte, căci nu kilometri erau unitatea de măsură, ci minutul, pasul pînă la capătul puterilor și dincolo de capătul puterilor, metru cu metru, pas cu pas, clipă cu clipă. O masă enormă și diformă de trupuri ce se clătinau și se sprijineau cot-la-cot, umăr-la-umăr, intr-o mișcare greoaie, molatecă, in virtutea inerției, in virtutea luptei contra cronometru cu moartea.

Lădițele cu puținele boarfe, săculețele cu cine știe ce mărunchișuri, cite nu au mai încăput in căruțe încărcate cu semiparalitici, au fost zvirlite, una cite una, la marginea drumului.

Unii cădeau din picioare, nu mai puteau merge. Dar „incheietorii de pluton”, militari sau membri de partid mai zdraveni, mai in puteri, intrau in funcțiune, îi ridicau, îi împingeau și, cu binole, cu rîul, îi băgau in convoi.

Pînă la un punct.

Toate merg pînă la un punct. A venit și momentul critic cînd cei ce cădeau nu se mai puteau ridica nici cu forța, ci se întindeau, se incolăceau, se resemnau cu soarta vitregă: „ce-o fi, o fi!” Nici incheietorii de pluton, militari sau internați, nu mai puteau face nimic. Plutonierul major, soldații, erau, desigur, gata să renunțe. „Domnule maior, îl lășăm aici, nu mai avem ce-l face, se prăbușește!” „Să se prăbușească el cit o poftă dincolo de pod. Dar să nu aud vorba asta pînă acolo! Luați-l pe sus, dacă nu se poate altfel, dar unul să nu rămînă pe mina nemților!”

Ușor de spus, dar greu de luat „pe sus”, fie cu binole, fie cu rîul.

In sfîrșit, plutonierul-major a făcut ce-a făcut, a luat cu sine cîțiva soldați, a scormonit prin curțile și, mai ales, prin ascunzătorile gospodarilor din drum și a reușit, slavă domnului, să găsească și să mai rechiziționeze citeva căruțe. A încărcat pe cei istoviți cu totul, a cules din drum „bagajele” ce le mai putea culege, a mai aruncat din ele pe parcurs pentru a face loc altora din cei bătrîni, din femeile ce cădeau din picioare.

Pas cu pas, metru cu metru, tîrș-tîrș, cu binole — cu rîul, pînă, in cele din urmă, după cotitura drumului au început să sclicească in depărtare luminile podului, chiar luminile podului, iar dincolo de ele — minune, minune mare, — luminile orașului Tighina. Fețele s-au luminat și ele, obosala parcă dispăre, pasul pare mai vioi. Iluzie însă, căci de-abia acum pasul lincezește, de-abia acum fiecare simte că a ajuns la capătul oricărui puteri.

Comandantul gărzii podului, un locotenent care, spre norocul nostru, servise cîndva sub ordinea maiorului Motora, l-a informat că așteaptă din moment in moment să sosească ofiterii germani pentru a proceda la formalitățile de predare a punctului de trecere. Deci, de-abia acum, nici o zăbavă! „Tineți pasul, mai repede, mai repede, pînă trecem podul!”

Și așa au ajuns cu toții la capătul de apus al podului, in timp ce la capătul de răsărit începuseră întocmirea proceselor verbale de rigoare între comandantul român și comandantul unității germane de gardă.

Au trecut de atunci aproape 35 de ani, dar și astăzi mă întreb mirat cum de au găsit in ei atîta putere sutele de oameni sleiți complet de puteri, cum de au izbutit să străbată distanța imensă, de ne-străbătută, a celor cîțiva kilometri din oraș pînă la pod, distanța la capătul căreia pînăcă infinitul?

Greul trecuse. Așa cel puțin se putea crede. Relaxare pe toată linia. Nu era,

desigur, deloc ușor a se obține o garnitură specială Tighina-Tg. Jiu, căci calea ferată era pusă in întregime la dispoziția statelor-majore ale marilor unități militare. Trenuri spre front, trenuri din-spre front, evacuarea rapidă a trupelor, a materialelor de război, a unităților și administrației de peste Nistru și cite multe altele. Dar nu ne grăbeam. Nu ne grăbeam, deocamdată, pentru că aveam motive destul de serioase.

Mai intii, desigur, pentru că după efortul fizic și tensiunea nervoasă din ultimele zile, se simțea nevoia unui răgaz de odihnă, de destindere, pur și simplu pentru refacerea forțelor. Ceea ce s-a și convenit cu maiorul care, de altfel, ținea și el seama de asta la fixarea datei de imbarcare și deplasare spre lagărul Tg. Jiu.

In al doilea rînd — ceea ce nu se putea conveni cu maiorul — era necesitatea de a se pregăti cele mai bune condiții pentru evadarea unui număr restrîns de internați.

Un proiect de evadare a aproape patruzeci de inși din trenul care, in septembrie 1943, transfera lagărul de la Vapniarca la Grosulovo, eșuase. De astă dată era vorba de numai trei inși, iar evadarea avea acum toate șansele să meargă „la sigur”.

TOTUL era in ordine. Sabin Motora a izbutit să facă rost de o garnitură de tren iar imbarcarea a decurs normal, tocmai la timp pentru a nu fi stingheriți de trupele germane care deveniseră, de fapt, stăpîne in statia de cale ferată. Intre timp, „cel trei” au „luat-a din loc” fără să se bage de seamă, așa că... ne puteam într-adevăr bucura că totul este in ordine. Așteptam deci in vagoanele de marfă, cu firească nerăbdare și desigur fără pretenții de confort, să traversăm țara de la Tighina pînă in inima Olteniei, să ne revedem, după mai bine de un an și jumătate, cu tovarășii de la Tg. Jiu, să fim mai aproape de viața politică a țării, de familiile noastre.

Nu băusem însă pînă la fund paharul cu amărăciuni. Trecuse o zi, trecuseră două de cînd ne-am îngămădit in vagoane, dar trenul rămînea nemiscat, garat pe „linie moartă”. In ritmul intens al traficului feroviar, in acel „de-tu-vino” neîntrerupt de zi și noapte al trenurilor militare grăbite spre front și, mai ales, grăbite să retragă cit mai e timp, trupe și armament, nici nu era de mirare că liniile erau mereu blocate. Presunile, avertismentele, intervențiile maiorului pe lîngă serviciul de mișcare, pe lîngă militarul care dirijau treburile impieगतului de „mișcare”, nu duceau decît la promisiuni fără acoperire reală.

Pînă intr-o seară, cînd lucrurile s-au complicat și au creat o situație extremă. Ca și cum nu ar fi fost de ajuns că gara fusese practic ocupată de nemți — sau poate ca o consecință a acestui fapt — Motora s-a pomenit cu un colonel de stat-major investit cu toate imputernicirile de a descărca civilii, mărfurile sau materialele de folosință civilă din vagoane, din trenuri, oriunde și oricum le-ar găsi, și să pună trenurile la dispoziția unităților militare. In virtutea acestei imputerniciri a dat ordin scris maiorului Motora, in numele Statului Major, să ne debarce cit mai repede. Ce se va întimpla cu convoiul, pe el asta nu-l interesa. Motora n-avea decît să ne svirle pe linie, să ne lase-n drum, in voia Domnului!

Așa a început un nou episod dramatic, pe care, parafrazînd, l-aș putea numi „noaptea cea mai lungă”. Intr-adevăr, noaptea cea mai lungă pe care am trăit-o pînă atunci și de atunci pînă astăzi, la această vîrstă destul de înaintată.

Confruntarea între maiorul Motora și colonelul de stat major a fost dură, cu aspre și violente amenințări de-o parte și de alta. Cuprins de furie, intr-un moment ce frizează inconștiența, Motora a rupt pur și simplu ordinul in buclă, prevăluindu-se — dacă se mai putea prevala in mod serios de așa ceva in această nouă situație — de ordinul scris pentru transferarea la Tg. Jiu a lagărului, ordin primit cu mai mult de o săptămînă inainte din partea Inspectoratului general al jandarmeriei.

„Sint comandant de lagăr și execut numai ordinele jandarmeriei, nu ordinele dumitale!” — „Ba ești comandant de bolșevici și ai s-o pășești pentru neexecutarea de ordin”. „Eu mi-s moț și dacă mai scoți o vorbă, te rup și te zvirl ca pe hirtia ce mi-ai dat-o!” — „Ai să răspunzi cu capul, pentru rebeliune in timp de război!” — „Ba ai să răspunzi dumneata. De limbă o să te spinzure cînd l-o spinzura pe Hitler!”

Poate nu chiar așa, dar in orice caz cam așa a decurs, din spusele ostașilor care au fost de față, ca și din puținele spuse ale lui Motora, confruntarea între cei doi ofiteri. Ultimul cuvînt l-a avut, desigur, colonelul de stat major care, indignat la culme și tare pe poziție, a avertizat că la ora 5 dimineața vine „la fața locului” cu o gardă puternică și dacă nu găsește trenul liber, îl descarcă el, cu forța armată.

UN OM ÎN TRE OAMENI

De data asta situația a devenit mai gravă decât oricând. Nimeni nu se îndoaie că debarcarea va atrage atenția trupelor germane din gară sau din oraș, cu urmări ce pot fi lesne prevăzute. Ce era de făcut? Dăduse nu știu cine ideea extravagantă a unei evadări în masă, părăsirea vagoanelor de către toți, în timpul nopții, cu consemnul „fiecare pe răspundere proprie”. Poate că, deși e foarte greu de conceput, Motora ar fi consimțit în disperare de cauză să „închidă ochii”, o oră, două la această fugă, dacă — și acest „dacă” era un obstacol de netrecut — el ar avea autoritatea și curajul de a convinge întreaga gardă să „închidă ochii”, ceea ce era absurd să presupui. Chiar și în această imposibilă eventualitate, o asemenea tentativă nu putea duce decât la un deznodământ tragic. Până una-alta, pentru a se evita o posibilă panică sau acțiuni anarhice, nu s-a adus nimic la cunoștința nici măcar a internaților responsabili de vagoane. Lumea se pregătea de culcare, patruzeci-cincizeci într-un vagon, înghesuți unul într-altul, dar mulțumiți, în așteptarea pornirii la drum.

Maiorul a dat o raită prin gară, a mai dat încă o raită, s-a mai potolit puțin, s-a sfătuit el cu cine s-o fi sfătuit și ne-a dat o sugestie: „Să știți bine că eu de-acum încolo nu mai pot face nimic. Nici măcar dacă pun garda-n bătaie cind vine dimineața nebunul ăla, ceea ce vă închipuiți și voi că n-am s-o fac, el tot vă dă jos din tren. Singura scăpare este să pornim trenul la noapte, să rămână pipernicitul ăla cu buzele umflate. Am tatonat terenul pe lângă impieगतul de mișcare, dar mai mult nu mă amestec. Tratați cu el, dați-i bani, dați-i cît vrea, cît aveți! Eu nu mă amestec, nu știu nimic!” Și a mai adăugat: „Dacă impieगतul își ia înimă-n dinți și trece peste ordinele căpitanului ce-i stă pe cap și peste ordinele neamțului ce-și face de cap acolo, pornim la noapte. De mecanicul de locomotivă n-am nici o grijă, e ardelean de-al meu!”

Motora nu s-a amestecat, dar sigur este că a pus „o vorbă bună” unde trebuie și trampa s-a făcut. S-au dat bani, aproape toți banii primii nu mult înainte de la „Ajutorul roșu”. E de înțeles că nici pentru impieगतul de mișcare treaba nu era lipsită de primejdii. Aflat între ciocan și nicovală în ciocnirile, pentru fiecare „deschidere” sau „închidere” de linie, între căpitanul român cu ordine severe din partea statului major și neamțul cu pistolul la sold, impieगतul de mișcare, poate și cam fricos din fire, era grijuliu să-și păzească propria sa piele, nu pielea altora.

Greu, foarte greu, dar în cele din urmă s-a făcut. Bănuș s-a dovedit și de data asta că-i mare putere! La noapte, aproximativ între douăsprezece și unu, vom avea linia liberă! Cîte zile voi mai trăi, și cîte zile vor mai trăi cei zece-doisprezece cîți dintre internați au fost atunci în cunoștință de cauză, nici unul nu va putea uita acea lungă și prea lungă așteptare, în vagon, cu ochii mereu la ceas, la ceasul acela care astăzi, așezat frumos în vitrina Muzeului de Istorie a Partidului, nu spune mare lucru privitorului, dar atunci, cu micuța lui limbă de secundar, care se mișcă încet, exasperant de încet, spunea că tare-i mult de la un minut la altul, iar ora, pînă trece ora, trece o veșnicie.

DE LA un capăt la altul al trenului, maiorul Motora, nervos, fuma țigară după țigară. Sentințelele bocăneau pietrișul dintre linii, de-a lungul trenului, în aceeași încordată așteptare, fumind și ei țigară după țigară, fără ca nimeni să mai țină seama de interdicția regulamentară.

În vagon, unul-cite-unul au adormit. Am rămas treji cîțiva, fiecare cu gîndurile, cu neliniștile și cu speranțele sale. Oare? Pornim oare? E miezul nopții. Secundarul se invită parcă mai încet, mereu mai încet. A izbucnit să treacă și de ora unu, dar nimic, nu se simte nici o mișcare. Oare?

Auzul, încordat la maximum, parcă-parașă prinde un șuierat scurt ca din depărtare, un scîrțit de frînă, se succed repede voci înăbușite ale sentințelor și brusc, o svecitură puternică, tamponalele se ciocnesc cu zgomot, razele slabe ale felinarului dansează straniu, haotic pe figurile palide ale trezitorilor din soma. Se aud apăsate, încă slab, dar bine că se aud, bătăile ritmice, tonurile triumfătoare ale celui mai minunat glas ce poate exista pe pămînt, mult-mulț doritul glas al roților de tren. Nu este nevoie de imaginație prea bogată ca oricine să-și închipuie explozia de bucurie, îmbrățișările, chituiturile ce însoțeau fiecare din zdruncinăturile și bocăniturile vagonului.

Dar toată această euforie a fost de scurtă durată. Parcă ceva nu este, totuși, în regulă. Într-adevăr, trenul și-a încetinit mersul, a trecut de un macaz, a mai înaintat vreo cincizeci de metri și s-a oprit. S-a pus din nou lent în mișcare, s-a tras puțin înapoi și din toate aceste manevre am înțeles că trenul a trecut pe o altă linie. Respirăm ușurat, rîdem. E bine. Sînt deci manevrele de ieșire din stație. Mersul este foarte lent.

trenul se oprește din nou, dar nu e motiv de neliniște, înseamnă că trenul își face drum pentru a intra pe linia de plecare. Iar o mișcare lentă înainte, iar sare peste un macaz, iar dă înapoi, iar înaintează ca la vreo sută de metri și se oprește. Și oprit a rămas.

Spre nedumerirea și, mai cu seamă, spre îngrijorarea noastră, auzim din nou pașii sentințelor răsturnînd pietrișul dintre linii, auzim pașii maiorului îndepărtîndu-se grăbit, șușoteli neinteligibile între gradați și plutonier. Ne dumirim cînd plutonierul, după un răgaz interminabil, ne-a putut relata cele ce a aflat și el, direct sau de la alții. Maiorul l-ar fi găsit pe impieगतul de mișcare în biroul acestuia, galben, tremurînd, transpirat, aproape fără să poată scoate o vorbă. El se străduise să scoată trenul din stație, să-i dea linie liberă, dar neamțul l-a împiedicat, în așteptarea unor trenuri germane ce urmau să se încruciseze în stație.

Toate liniile sînt blocate. Trenurile germane s-au încrucisit și s-au dus, alte două încercări timide de ieșire din stație au rămas și ele fără rezultat, timpul a trecut de data asta mult prea repede, pînă ne-a apucat dimineața. În lumina încă difuză, l-am zărit pe colonelul de stat major înaintînd, prin ceața subțiată a dimineții, spre noi.

Și ce ne-a fost dat să vedem, mirare mare! De neînțeles! Colonelul de stat major s-a îndreptat în pas grăbit spre Sabin Motora, care, frămîntînd țigara, dădea tircoale trenului. S-au salutat, și-au întins mina, au schimbat între ei cîteva cuvinte și — lucru de necrezut — au pornit împreună, aproape braț la braț, în orice caz prietenește, spre clădirea stației.

Explicațiile nu au întîrziat, căci ostașii, uimiți și ei, au avut grijă să observe totul și, poate cu unele exagerări sau cu interpretări și comentarii personale, s-au grăbit să ni le comunice, care-mai-de-care. Mai pe larg și mai exact am aflat apoi de la Motora.

Ce gînduri i-or fi trecut noaptea prin cap celui colonel, ce o înțelege el din incredibila cutezanță cu care Motora a făcut harcea-parcea un ordin scris al Marelui Stat Major, ce perspectivă politică și militară o fi dedus el din amenințarea că va fi spînzurat de limbă odată cu Hitler, cu cine s-o mai fi sfătuit, despre toate acestea, numai el ar putea spune! Fapt este că, spre uimirea lui Motora care încă era în dubiu dacă să-i riposteze cu duritate sau să-l ia „cu binele”, colonelul de stat major și-a cerut, de la primele cuvinte, respectuoase scuze pentru cele ce s-au petrecut ascăr, l-a asigurat de sentimentele sale de camaraderie ostășească, l-a incredintat că-i va da tot sprijinul pentru a scoate trenul din vîzurl trupelor germane staționate în jur și va face tot ce depinde de el pentru ca trenul să pornească, încă în cursul dimineții, spre Galați.

Zis și făcut. Au întocmit împreună un plan de acțiune la un pahar-două de palincă grozavă cu slănă ardelenască, specialitatei casei Sabin Motora. În biroul de mișcare, Crucea de fier și tonul sever de jandarm bătrîn au impus ascultare ofiterului german, impieगतul de mișcare era fericit că ordinul colonelului de stat major îi dă posibilitatea să-și îndeplinească angajamentul pentru care a încasat bănet, astfel că... ce ar mai fi de spus? Decît că nu a trecut nici o oră pînă, spre mulțumirea tuturor, mahalalele Tighinei au rămas departe în urmă.

CHIAR dacă aș intrerupe aci firul relatării, cred că am spus destul pentru a ilustra figura demnă, curajoasă, a maiorului — mai tirziu, în anii de după Eliberare, colonel Sabin Motora, „în perioada de crîncenă prigoană și asuprire din anii 1940—1944”, precum se mărturisește în necrologul publicat de cotidianul din Tg. Mureș și semnat de „un grup de foști deținuți antifasciști”. S-ar părea că multe despre el, propriu zis, în puținele luni cîte au mai rămas din martie pînă la lichidarea definitivă a perioadei de „crîncenă prigoană și asuprire”, nu ar mai fi de adăugat. În acest caz am încheia, amintindu-l pe Schiller: „maurul și-a făcut datoria, maurul poate să plece”. Maurul însă, după cum se va vedea, nu a plecat, nu a părăsit scena, nu pentru că nu a dorit aceasta, ci pentru că nu a mai putut, prins fiind în vârtejul unor furtunoase și complexe evinamente.

La Galați, la sosirea trenului în gară, emoții puternice, mai mult decît firești. Gălățenii s-au îmbrățișat cu familiile, cu prietenii, cu tovarășii care se puteau mișca în libertate. La Brăila iar emoții, brăilenii s-au îmbrățișat cu familiile, cu prietenii, cu tovarășii care se puteau mișca în libertate. La Buzău, la Ploiești, nimic, pentru că am trecut repede, în toila nopții. Ne și grăbeam de altfel, iar Motora intervenea cu succes pe lângă serviciile competente de cale ferată, căci voiam să ajungem mai iute la București. Și a fost de ajuns ca ceferiștii de la București-Triaș să afle cine sînt cei din trenul garat în zorii zilei pe una din liniile moarte, ca veteșă să se răspîndească — am putea spune, ca fulgerul — de la un

capăt la altul al Capitalei. Ce a fost acolo! Seara tirziu trebuia să cedăm stăruințelor comandantului de a respecta ora convenită de retragere în vagoane, căci se țineau lanț revederile și întrevederile cu neamuri, cu prieteni, cu tovarășii, care aveau posibilitatea de mișcare în libertate. Telegramme trimise și primite din partea neamurilor din provincie, îmbrățișări cu soțiile și părinții veniți rapid din orașe mai apropiate, o neobisnuită animație, un du-te-vino neînterupt.

Dar cu cei care ne interesau cel mai mult, și anume cu conducerea de partid, nu s-a reușit a se stabili nici un fel de contact. Deși, cu ajutorul mai ales al ceferiștilor, izbuteam să așezăm de la o zi la alta plecarea trenului spre Tirgu Jiu, în așteptarea zadarnică a unui contact, direct sau indirect, cu cei „de sus”. De ce nu s-a reușit să se transmită absolut nimic, am aflat și am înțeles nu după prea mult timp. Picasem în București tocmai în zilele aceluia început de aprilie în care se pregătea și s-a împlăcut necesara înălțurare a conducerii de partid de pînă atunci și instalarea unei noi conduceri.

Frește, trecerea noastră prin București și avalanșa vizitatorilor au stîrnit, nici nu se putea altfel, interesul și intervenția Siguranței Generale a Statului, a altor organe de informație și reeșione. Întreaga zonă a „triașului” întesată cu agenții de siguranță, percheziționarea și chiar reținerea unor vizitatori, încercări de intimidare a muncitorilor ceferiști care, lucrînd la triaj, aveau permanent contact cu noi, încercări de intimidare a gărzii militare, provocări de tot felul chiar și pe linia de garaj, au sfîrșit prin a crea o situație dificilă căreia i-au pus capac repropunerile și ordinele categorice către maiorul Motora din partea autorităților militare superioare.

Cu multă părere de rău ne-am strîns în vagoane și ne-am urât „drum bun” cînd trenul s-a pus în mișcare.

Norocul nostru! Un bine mai mare, Siguranța Generală și Inspectoratul general al Jandarmeriei nu ne puteau face! Pe la Piatra Olt am aflat că nu mult timp după plecarea trenului, Bucureștiul a fost supus unui teribil bombardament acrian anglo-american, primul, dar și cel mai distrugător bombardament suferit de București. Un imens covor de bombe a căzut asupra „triașului”, praf și pulbere s-au ales din vagoanele, locomotivele, liniile de cale ferată din întreaga zonă pe care noi de-abia o părăsisem cu regretul în suflet.

ACUM, pe măsură ce ne apropiam de Tg. Jiu, se punea o anumită problemă, foarte delicată din multe puncte de vedere. Era absolut necesar ca acum, cînd Motora mai avea încă ceva timp pentru întocmirea rapoartelor și formelor de rigoare, să-i comunicăm că din convoi lipsesc trei inși. Nu se mai putea evita și nu se mai putea amîna căci altfel, ajunși la Tirgu-Jiu, la predarea convoiului i-am crea o situație imposibilă, cu consecințe, pentru el, greu de prevăzut. Și fără îndoială, el nu merita să-l facem o astfel de figură!

Delegatul nostru oficial pe lângă comandant și-a luat înimă-n dinți.

— „Domnule maior, trebuie să vă raportez o știre neplăcută, penibilă. Responsabilități de vagoane mi-au comunicat că la numărătoare les mai puțin cu trei. Am cercetat și am constatat că după plecarea din București lipsesc trei inși. E vorba de cutare, cutare și cutare. I-am căutat în toate vagoanele, nu-s!”

— „Proastă știre mi-ai adus. Ar fi trebuit să nu plecăm din București pînă nu facem numărătorele.”

— „Așa este, domnule maior, aveți dreptate, dar era grabă mare, știți dumneavoastră! Cred că în învălmășeala aceea dinainte de plecare au rămas undeva între linii, au întîrziat să se urce în vagoane.”

Maiorul a rămas pe gînduri, din ce în ce mai prost dispus, mai amărît.

— „Proastă poveste, foarte proastă poveste. O să mă mîninge ăia de viu!”

Și iar a rămas pe gînduri.

— „Mai avem o speranță. Aștia sînt băieți destepti. Dacă nu i-au arstat agenții Siguranței, canalele alca care-s gata la orice miselie ca să facă rău, și dacă nu l-a ucis bombardamentul, să știți că ei se urcă într-un tren rapid și ne așteaptă la Craiova sau la Fîliși!”

Degeaba. La Craiova nu ne-au așteptat decît neamurile și prietenii craiovenilor din trenul nostru, iar la Fîliși, unde maiorul a tergiversat plecarea cu aproape patru ore, ultima lui speranță s-a risipit după trecerea prin stație a „personalului” de București.

Asta e. Nu știu cum s-a descurcat la predarea efectivului. Nu l-am întrecut niciodată. Dar știu ceva din cele ce au urmat. Siguranța Generală, Serviciului Secret, Inspectoratului general al Jandarmeriei, Gestapoului, altor asemenea instituții mai mult sau mai puțin specializate, li s-a părut straniu și suspect un lucru care, într-adevăr, nu putea fi decît straniu și suspect. Cum se face, se întrebau onorabili, că atîtea trupe și atîta armament și alte materiale militare și civile au rămas acolo, părăsite, din lipsa mijloacelor

de transport, dar pentru comuniștii ăștia s-a găsit o garnitură completă de tren iar toate liniile au fost libere pînă la București? Cum se face că patru zile și patru nopți au stat pe linie în „triaș”, de nu a fost posibil să-i misti de-acolo, dar, iată, doar cu două-trei ore înainte de bombardament au părăsit în grabă trenul? Oare toate acestea sînt „din intim-plare”, sînt coincidente?

Din păcate, aveau un serios punct de pornire pentru a-l invinovăți pe maior de înțelegere cu internații. Un provocator introdus de mult în rîndurile internaților sau poate recrutat în lagăr ca informator, raportase că evadarea celor trei a avut loc încă înainte de plecarea din Tighina. Deci, își făceau socoteala anchetatorii, maiorul comandant al lagărului, în loc să raporteze imediat, cum era de datoria lui, a lăsat să treacă mai mult de o săptămîină, pentru ca apoi să înainteze un raport fals precum că aceștia ar fi dispărut doar în seara plecării trenului din București-Triaș. Singura concluzie valabilă este că au evadat cu știrea și în înțelegere cu comandantul lagărului care i-a acoperit un timp îndelungat, după care acesta a încercat să inducă autoritățile în eroare, să deruteze cercetările.

În afară de aceasta, se pretindea că Motora ar fi fost mituit, că pentru a mijloci plecarea trenului din Tighina el e acela care ar fi încasat o sumă mare pe care ar fi împărțit-o cu cei din stație, iar pe deasupra a mai primit din partea internaților un ceasornic de mină, marca Schaffhausen. Că el ar fi luat bani la Tighina, pentru pornirea din stație, era o calomnie ordinară. Dar partea proastă, sau care putea fi proastă, era chestia cu ceasul. Într-adevăr, la Tighina, în zilele de incertitudine cu privire la soarta convoiului și știind că, în cazul cel mai bun, odată sosiți la Tg. Jiu ne vom despărți poate pentru totdeauna, i s-a dat ca amintire omagială un ceas de mină Schaffhausen, intrat în lagăr în ultima perioadă cînd, datorită lui Motora, perchezițiile nu mai erau prea aspre. El a avut imprudența să și-l pună imediat pe mină, astfel că, după cum se vede, informatorul, cu ochii mereu în patru, a reușit să bage de seamă și să afle, nu știu cum, că este un dar din partea internaților.

Acesta a fost punctul de plecare a unei anchete de toată frumusețea, intens desfășurată în lagărul Tg. Jiu și în afara lagărului, de Siguranța Generală, împreună cu Serviciul Secret și cu Inspectoratul general al Jandarmeriei.

Despre data și locul evadării celor trei, nu se putea dovedi că denunțator ar fi responsabil adevărului. Rămînea însă chestia cu ceasul. Ce n-au făcut pentru a găsi ceasornicul, această dovadă materială, indiscutabilă și hotărîtoare, a vinovăției lui Motora! Maiorul lui i s-a făcut o amănunțită percheziție corporală, au fost percheziționați toți cei din gardă care li erau mai aproape, dar nimic! Trei săptămîni de zile o comisie specială de anchetă deplasată la Tg. Jiu a interogat, a confruntat, a luat om cu om la interogatoriu amănunțit, doar-doar o scoate cel mai mic indiciu împotriva maiorului Motora, dar toate fără nici un rezultat.

Ceea ce nu știa informatorul — și deci nu știau nici anchetatorii — este că Motora, într-un moment de extraordinară inspirație, încă la Tighina, a incredintat ceasornicul spre păstrare pînă la stația Tg. Jiu, unuia din internații în care avea deplină încredere căci, ardelean de-al lui, se mai ajuta cu el din cînd în cînd la o vorbă despre acasă sau la goliul unei sticle de palincă. Iar acesta, cînd a venit timpul să-l înapoieze ceasornicul, nu a mai avut posibilitatea să se vadă cu Motora. La debarcarea din vagoane, noaptea tirziu, am fost luați în primire și încadrați numai de garda lagărului Tg. Jiu chiar din clipa opririi trenului, ceea ce, din fericire, nu putea Motora să prevadă.

Ancheta, pornită cu mult tapaj, a căzut în apă.

De altfel, ca să fim drepti, la începutul de vară al aceluia an, puțini mai erau accia care aveau răbdarea să caute un ceasornic corp-delicat. Mulți dintre anchetatori nu mai știau unde le stă capul, căci cursul evenimentelor politice și militare, cursul ultimelor pregătiri de insurecție armată se îndreptau vertiginos într-o singură direcție, semnalind că zilele dictaturii antonoscience și ale ocupației hitleriste sînt numărate. Istoria bătea puternic și irevocabil la porțile cetății.

AU TRECUT ani și ani de zile. În decembrie 1970, sunetul strident al telefonului însoțind sălbaticul vuet al viscolului îmi aducea, la oră tirzie de simbătă noapte, trista veste că Sabin Motora a încetat din viață.

Vremea amarnică, drumurile înzăpezite, nu au dat posibilitatea multora din foștii internați, aflați în diferite orașe ale țării, să-l aducă un ultim și binemeritat omagiu, la marginea mormintului din Tirgu Mureș.

Fie ca aceste pagini să se adauge scurțului necrolog care mi-a evocat figura maiorului de jandarni Sabin Motora, comandant de lagăr care, ca om între oameni, a știut să străbată, cu curaj și demnitate, „perioada de crîncenă prigoană și asuprire”.

Ștefan Voicu

5 piese sub un titlu

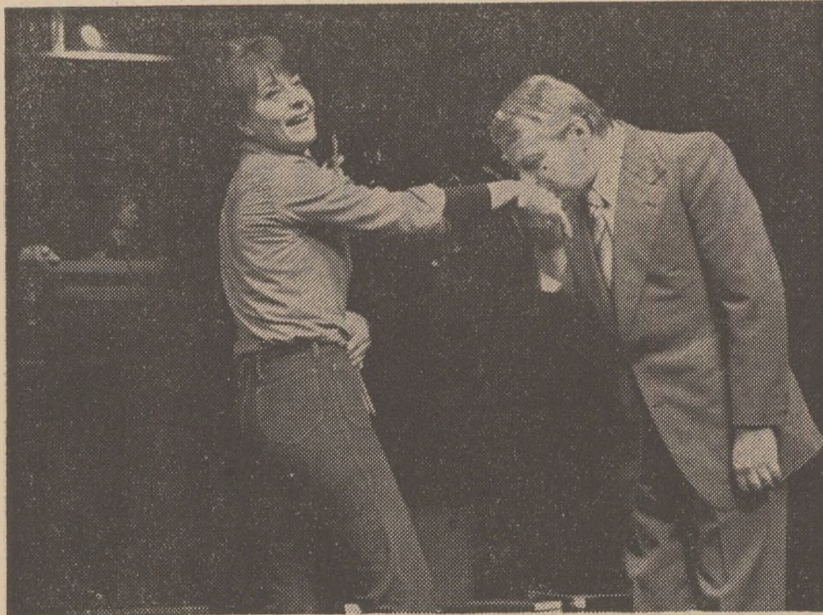
NU se poate să nu observi că piesele de teatru, ca și oamenii, au o soartă, meritată sau nemeritată, uneori explicabilă, alteori de neînțeles. Uneori adevărul vine spre tine fără să-l cauți. E o șansa care se acordă rar. Lucrând la spectacolul **La ceasul al 13-lea** am înțeles, din reacțiile actorilor care mai jucaseră sau mai văzuseră lucrări dramatice de-ale lui Dumitru Solomon, unde s-a greșit în înțelegerea anterioară a textelor. M-au mai ajutat, în aceeași direcție, reacțiile actorilor care nu erau în distribuție, dar care, ca iubitori de meserie, au venit să asiste la repetiții și, mai ales, discuțiile pe care le-am avut în timpul Săptămânii teatrului scurt de la Orașuța cu actorii și colegii de breșă care doreau să-și limpezească propriile gânduri. Pentru mine era clar că mi se povestea cum au fost jucate odinioară schițele satirice ale autorului, pentru că punerea în scenă de stăruie interesul, îi provocase. Și iată ce am aflat pe această cale.

Teatrul acesta este un teatru filosofic, mi s-a spus, în care dacă autorul scrie în **Liftul** că un personaj e gras, altul slab și cel de al treilea miop, regizorul e liber, ba chiar ar face foarte bine să nu respecte indicațiile. Pentru că, de pildă, dacă grasul ar fi mai slab decât slabul, atunci ura lui îndreptată împotriva celui alt personaj, pornită de la impresia că a rămas între etaje datorită grăsimii inexistente a celui alt, ar fi absurdă. Ura e absurdă chiar dacă celălalt e gras, așa cum rasismul e condamnat chiar dacă e îndreptat împotriva negrilor, care sunt totuși negri. Sau în **Apă**: dacă autorul indică jucarea scenei în intineric, nu e obligatoriu ca intinericul să fie jucat, pentru că intinericul e o metaforă. Sigur că e, dar cum să ajungă la spectator dacă nu îl jucăm, cum să-l transmitem ideea de intineric dacă el nu „vede” intinericul? Nu, nu trebuie să se joace intinericul pentru că spectatorii rid. Și aici mi-a fost dat să aud a doua teorie despre acest fel de teatru, chiar de la un coleg de breșă, care susținea că risul îl împiedică pe spectator să gândească. Un text filosofic (ce grea povară pentru un text să fie poreclit filosofic!) n-ar trebui deci să distreze, ar fi... vulgar. Meditația provocată de spectacol, înțelegând ca o activitate plicticoasă și obligatorie, se pare că ar fi trebuit să fie privată de voluptate. Norocul spectacolului **La ceasul al 13-lea** a fost inteligența actorilor, care au înțeles perfect fina alunecare din particular în general, din gluma mică în actul grav, ireversibil al huliganismului. Mircea Crețu mi s-a părut senzational. Din enervarea mărunțică a rămănerii în lift a crescut furia huliganică: agresorul care dorește să dea o lege ca tuturor oamenilor grași să li se interzică să se urce în lifuri, în tramvaie, în trenuri. I-ar stringe de gît cu mina lui. Gra-su-le! scandează el, amintind de vechi episoade de tristă amintire din istoria încă proaspătă a omenirii. Și pentru că actorul Mircea Crețu mi-a sugerat să proiectez secvențe din jurnalele de actualități, fiecare scenetă am continuat-o cu film, cu bandă sonoră. La **Liftul**, de pildă, se scandează în limbi necunoscute nouă. Dar ritmul, rezonanța sînt aceleași.

Unii spun că schițele alese de noi sînt vechi pentru că au fost scrise acum zece, cincisprezece ani. Alții spun că sînt vechi pentru că au o problematică depășită. Și aici intervine cel de al treilea handicap de care beneficiază teatrul lui Dumitru Solomon: lipsa noastră de informare, asociată cu sfînta noastră nepăsare. Celor sceptici le-aș pune la dispoziție o listă cu fondurile alocate violenței în lumea întreagă și o bibliografie completă cu poziția rațională a țării noastre în această problemă. Sau le-aș povesti fiecare cadru de film intrat în spectacol la ce manifestație neofascistă din Occident a fost filmat și mai ales cînd.

Nu, cele cinci piese scurte reunite sub titlul **La ceasul al 13-lea** nu mi se par nici depășite, nici „filosofice”, înțelegîndu-se prin asta plicticoase, și nici absurde. Mi se pare că fac parte din familia unui veritabil și de calitate teatru politic de care spectatorul are nevoie ca să mediteze cu mai multă responsabilitate la condiția sa în contextul lumii contemporane.

Letiția Popa

Teatrul Bulandra continuă să prezinte, în această stagiune estivală, două din spectacolele sale de succes: **Interviu de Ecaterina Oproiu** (cu Gina Patrichi și Octavian Cotescu) și **Alibi de Ion Băieșu** (cu Tamara Buciuceanu și Aurel Cioranu)

Autonomia dramaturgului

CRED că primul și cel mai important act de creație al dramaturgului este să spună un adevăr general și dramatic capabil să intereseze o colectivitate. Abia apoi își poate pune problemele formei prin care să ni-l transmită. Un conflict fals instaurază minciuna, un personaj fals poate contamina structura unei piese sănătoase.

Problema fundamentală a dramaturgiei mi se pare a fi conflictul, adevărul acestuia și desfășurarea lui în arhitectura dramatică a piesei.

O piesă fără conflict este un material ce se derulează neted și flasc, cu un mesaj clar dar care nu convinge pe nimeni sau cel mult pe cei ce se simt datorii să construiască viitorul escamotînd prezentul, făcînd marea greșală de a considera lumea pe care o făurim un fel „Frumoasă din pădurea adormită”...

Uneori ne dezmoștenim singuri de adevăr pe care ne-au agonisit-o cu trudă înaintașii. Caragiale ne-a dat o lecție teoretică și concretă, care prin valoarea ei universală ne situează, istoric, în fruntea mișcării teatrale moderne — prin producție dramatică și gândire despre teatru. La 8 august 1897, în „Epoca”, el afirma că „Teatrul este o artă constructivă, al cărei material sînt conflictele ivite între oameni din cauza caracterelor și patimilor lor”.

Un conflict adevărat fie și într-o piesă mai puțin izbutită din punct de vedere arhitectonic — folosesc termenul arhitectură propus de Caragiale în locul aceluia de literatură cînd mă refer la dramaturgie — se poate transforma într-o premisă de spectacol cert.

Specificitatea teatrului și a componentelor sale încă nu este cunoscută de toți autorii dramatici. În teatru, tot Caragiale ne atrage atenția, „toate sînt nu spuse, ci aievea înfățișate”. Ca element constructiv, specific sintezei tuturor artelor care este teatrul, arhitectura (literatură) dramatică își cucerește autonomia și se emancipează devenind de sine stătătoare, iar dramaturgul nu este un literat ci un arhitect, iar piesa nu e o producție literară, ci o construcție.

Exegeza sporadică pe care o fac criticii de prestigiu ai literaturii este încă o dovadă, intuitivă sau consientă, că teritoriul dramaturgiei nu se află în perimetrul literaturii decît prin materialul comun pe care-l folosește: cuvîntul.

Cuvîntul dramatic, născut de conflict, este un produs final care începe sub formă de impuls stimulat de atitudinea și comportamentul ce dictează nevoia de exprimare. Cuvîntul dramatic este deci rezultatul unui proces interior creat de nevoia de comunicare a acestui proces ce se desfășoară într-un personaj aflat într-un conflict cu un alt personaj, care la rîndul său etc., etc. Este deci emanația unui conflict interior al personajului.

Altfel dramaturgul nu va putea păstra o legătură vie și continuă între mecanismul de formare a cuvîntelor și înțelegerea acestora; numai așa textul leagă cuvîntul de vizualitate schimbîndu-și funcția literară, reflexivă, într-una dramatică, teatrală. Doar așa acțiunea devine strîns legată de psihologia personajelor, psihologia de imagini și pînă la urmă toată structura dramatică devine înveliș al acestui combustibil care nu este altceva decît conflict.

Nu întimplător piesele lui D. R. Popescu, Teodor Mazilu și Marin Sorescu sînt cele mai solicitate de regizori. Ele au o combustie, o energie interioară, pentru că urmăresc procesul de desfășurare a unor adevăruri, adică a unor conflicte care păstrează personajele într-o permanentă relație adevărată, vie.

Ioan Ieremia

Condiția debutului

NU există o rubrică permanentă gen **Prima verba** care să se ocupe exclusiv de acești mai tîneri, ori mai virșnici, mai îndrăzneți, ori mai timizi aspiranți la gloria teatrală. De aceea, am considerat necesar ca în aceste rînduri să reamintesc că, în ultimele trei stagiuni, au debutat pe scenele teatrelor din Capitală și din țară (aproximativ) **doizeci și opt** de scriitori! (Ceea ce, dacă ne gîndim la numărul restrîns al premierelor anumitor teatre, la riscurile implicite, sau la sarcinile multiple cărora trebuie să le facă față orice colectiv, nu e deloc puțin.) Și trebuie să precizez că în această cifră nu i-am inclus pe autorii dramatizărilor și ai prelucrărilor — mulți din ei, posibili dramaturgi — sau pe cei ce se și aflau în repertoriile teatrelor, dar nu sînt încă trecuți pe aviziere.

Impune, îndeosebi, diversitatea tematică și stilistică a lucrărilor acestor debutanți, înscrise pe un arc de cerc considerabil, care pornește de la istoria îndepărtată a patriei și se oprește în realitatea imediată; de la piesa evocatoare, la reportajul dramatic. Astfel, și-au găsit sursa de inspirație în cronicile și documentele trecutului Mihai Vasiliu (coautor al unei piese dedicate figurii spectaculoase a lui Vlad Tepeș — **Se-adună vremile**), Virgil Costea și Anghel Th. Popescu (preocupat — în dramele **Noaptea marilor întîlniri** și **Viteaz între viteji** — de personalitatea dominantă a lui Mihai Viteazul), Mircea Micu (reabundînd cu har subiectul **Avram Iancu**) și Ion Ochilnicu (aducînd în fața noastră personaje reale sau imaginare din timpul războiului pentru Independență — **Acțiunea Codalbul**). Mai aproape de zilele

noastre, în perioada celui de-al doilea război mondial, își plasează acțiunea piesei **Gloanțe sub cerul nostru** cunoscutul scriitor clujean Al. Căprariu — deși drama depășește prin aspirații cadrul istoric, propunînd și o dezbateră mai amplă — sau Cristian Munteanu — atras de latura lirică-eroică a epocii (**Recitîndu-l pe Shakespeare**). Evident, fiecare din aceste texte are — lucru subînțeles condiției debutului — lipsurile lui; dar încercarea de-a privi printr-o prismă nouă, deosebită, paginile îngălbenite de vreme ale manualului de istorie este de netăgăduit.

Cantitativ și calitativ, recolta dramatică apare mai clocotentă, mai promițătoare, pe teritoriile piesei de actualitate. Aici înțelegim nume care au încetat să mai fie o simplă promisiune, aflîndu-se la a doua piesă jucată — cu egal succes de stimă (Ovidiu Genaru) sau public (Corneliu Marcu-Loneanu), ori scriitorii așteptați cu interes în arena teatrală după prima lor lucrare (Ion Brad — mult comentat cu ocazia premierei sale de la Teatrul Nottara, Dimitrie Roman, Eugen Lumezianu, Hristu Limona, Viorel Căcovanu, Mihai Ispirescu, Dan Rebreanu), fiecare din ei aducînd cu sine un univers propriu, impunîndu-se printr-o voce distinctă; faptul că **Sentința pentru martori** se și joacă în patru teatre, ori că **Balada pentru îndrăgostiți** se află pe afișul teatrului arădean de trei stagiuni, cred că reprezintă mai mult decît simple performanțe.

În fine, lista debuturilor scenice din ultimele trei stagiuni nu se poate încheia fără să-l pomenim și pe Tudor Popescu, Dinu Georgescu, Eugen Onu, Doru Moțoc, Al. Monciu-Sudinski, Victor Frunză, Sergiu Levin, Dan Stoica — mai mult sau mai puțin cunoscuți, mai mult sau mai puțin interesați, dar înregistrați conștiincios de către opinia teatrală. Unii au văzut lumina rampei în mod orecum surprinzător (spun „oarecum” gîndindu-mă că aceeași soartă au avut-o și D. R. Popescu sau Petru Vintilă) la peste un deceniu de la data elaborării piesei, în timp ce alții au fost victima unui fenomen invers — au debutat prea devreme; o mai îndelungată priticorie a textelor ar fi fost certamente benefic.

Bogdan Ulmu

Radio
Televiziune

Moment teatral

■ Urmînd experiența teatrelor obișnuite, a celor cu scenă de scîndură, cum se spune uneori, stagiunea teatrală radio-t.v. nu mai cunoaște vacanțe, dimpotrivă, în acest sezon înregistrăm cu bucurie transmiterea citorva foarte bune spectacole, interesante din mai multe puncte de vedere, al opțiunii repertoriale și al calității interpretării, în primul rînd.

■ Iată, luni seara, premiera radiofonică **Pavilionul de pe malul riului** de Kuan Han Ching, renumit scriitor al secolului al XIII-lea, autor a peste 60 de piese, multe dintre ele, din păcate, pierdute, binecunoscut publicului nostru prin **Zăpadă în toată verile** ce s-a menținut constant (asa cum arată sondajele de opinie și vasta corespondență primită la redacție) de la data primei sale transmisii la radio în fruntea preferințelor exprimate de ascultători. **Pavilionul de pe malul**

riului a cărui acțiune se desfășoară în preajma Sărbătorii Lunii, din a 15-a zi a celui de a opta luni a anului, este un elogiu al purității și fidelității în iubire ca și al înțelepciunii în politică și administrație: un dregător, spune eroina principala, trebuie să împartă poporul lui pace și dreptate. Binele, adevărul, frumosul sînt, astfel, gîndite de autor și de personajele sale într-o fericită unitate ale cărei consecințe — în psihologie și comportament — sînt urmărite cu pătrundere și acuratețe. Sugestiv în text este și ceea ce s-ar putea numi tehnica repetițiilor ca și felul în care personajele își explicitează cu insistență intențiile și acțiunile. Încredintată unuia dintre cei mai originali regizori de teatru radiofonic, l-am numit pe Cristian Munteanu, interpretată de foarte cunoscuți actori (Gina Patrichi, Melania Cirje, George Constan-

tin, Emil Hossu, Al. Rebran, Ovidiu Schumacher...), piesa **Pavilionul de pe malul riului** se impune întemeiat în ansamblul premierelor din acest an teatral.

■ Tot la radio, duminică seara, **Semnătură pentru mama de Marian Speranța** (regia artistică Cornel Revent în colaborare cu Titel Constantinescu) ne-a interesat mai ales pentru că astfel am putut cunoaște realizările și preocupările unui colectiv de artiști amatori, cei de la Casa de cultură din Vălenii de Munte. Este încă o dovadă a faptului că pasiunea și interesul pentru teatru înregistrează în ultimii ani cote foarte înalte la nivelul larg al opiniei publice.

■ Ascară, pe programul II, s-a transmis, în reluare, o piesă de rezistență a repertoriului contemporan, **Puterea și adevărul** de Titus Popovici. Revenind asupra unor observații ce ne-au fost prilejuite de premiera spectacolului, remarcăm originala viziune a echipei de realizatori radiofonic (adaptare de Valeriu Sirbu, regia Cristian Munteanu) și marea forță a creațiilor actoricești: Mircea Albușescu, George Constantin, Ion Marinescu, Victor Rebenziuc, Șt. Mihăilescu-Brăila...

■ Virtuțile de excepție ale scolii contemporane actoricești ne-au fost relegate recent și de teatre-

Surprize

SAPTĂMINA aceasta am avut mai multe surprize. Mai întâi, un film sovietic, nu inspirat din epopeea Far Westului american, adică din tipica legendă cu șerif salvator al ordinii și onoarei, ci inspirat din literatura marelui prozator american, Bret Harte, care a trăit tot acel exod al coloniștilor veniți în Texas și California în tot cuprinsul celei de a doua jumătăți a veacului trecut. Epoca petrolului și a căutărilor de aur. Filmul **Inarmat și foarte periculos** nu e o ecranizare a unei nuvele, ci e inspirat din întreaga operă a acestui original scriitor care a fost Bret Harte. Altă surpriză: printre interpreți, găsim doi români: regizorul Mircea Veroiu și actrița Maria Ploae, amândoi în roluri principale. Altă surpriză: sensul special al adjectivului „principal”. Eroul nostru e în centrul tuturor acțiunilor. El intervine, el salvează pe alții, riscă ștreangul, conduce lupta împotriva bandiților mari și mici, lubește pe eroină, fuge cu ea dar... habar n-avem de ce, nici pentru ce, după auzul, foarte mulți ani, se întorsese el în acel al său oraș natal. Și la sfârșitul poveștii, nu știm încotro fuge. Și nici de ce mai fuge. Căci, grație lui, toate primele fuseseră înfățișate, bandiții doborâți...

În schimb, faptele celorlalte personaje, crimele, luptele, combinațiile lor comerciale, păcălețile lor reciproce, toate acestea sînt arătate clar și destul de palpabil. O altă calitate a filmului este prezența unei foarte mari cîntărețe sovietice de muzică ușoară (și mai ales neașoară, căci ea face adevărate acrobatii vocale). Se numește Ludmila Sencina, este teribil de frumoasă, este plină de haz și este și remarcabilă dansatoare. Numerele ei sînt povești dramatico-hazlie, fiecare frază a cîntecului fiind altceva decît fraza precedentă, prin fapta povestită, prin mimica obrazului, cînd grav, cînd comic, și prin mereu altă performanță de cascadorie primadonicească. (Regizorul filmului se numește Vladimir Vainstok).

Celălalt film cu surprize e american: **Corsarul din insulă**, regizat de James Goldstone și mulți interpreți cunoscuți, ca Robert Shaw (**Un om pentru eternitate**, **Pirații din metrou**) sau Genevieve Bujold, eroina din **Alt bărbat, altă femeie**, și mai ales din admirabilul **Ana celor o mie de zile**. A fost o mare surpriză ca pe această făptură sfioasă, tandră, gentilă, cuminte, să o vedem acum în rolul unei diavolice cu temperament de hippi 1700, boxînd cu soldații, duelînd mai iscusit și mai elegant decît un Pardaillan, minuind cuțitul și înjurătura, ca o nobilă și demnă fiică de lord și ministru britanic. Căpitanul piraților e și el ceva actoricește nou:

șef de corsari, spaimă a oceanelor, el are bunul gust să nu posedă nici chip de Făt-Frumos, nici mutră de gorilă preistorică, ci o simpatică figură de om de treabă, delicat și plin de simțul onoarei, fiind totuși perfect fidel meseriei și vocației sale de uliu al mărilor. În sfârșit, marea surpriză din acest film este — ca să zic așa — personală. Cititorii mei știu că am mania să cer filmelor bune o **poveste bis**, o completare a celei de pe ecran cu una compusă în mintea spectatorului. Colegii mei croniciari privesc cu antipatie această obligație. Ei au însă, în acest film, un prilej de revanșă. Într-adevăr, anecdotă e așa de absurdă, illogică, contradictorie, încît îl obligă pe bietul spectator la o neînțelegătoare colaborare cu autorii. În zgomotoasa sală unde se dădea filmul, auzeam mereu voci. Era „bravul” intelectual explicînd aloc săi de ce cutare lucru, perfect stupid, se explica prin cutare fapt presupus și inventat de domnia sa; sau alteori, în loc să inventeze un trecut, coautorul nostru făcea pronosticuri, prezicea fapte care nu prea implineau profetia, sau, și mai rău, fapte care o implineau întocmai, cu o egală doză de neverosimilitate și absurd.

Vă voi semnala un fapt (care de altfel e faptul principal al poveștii) ca să vedeți la ce culmi de nepăsare logică se înalță acest film. Guvernatorul insulei Jamaica (pe la începutul secolului al 18-lea), lordul Durand, un sinistru bandit, jefuiește pe colegul său, Sir Barnett, ministru de justiție, îi fură mai multe lăzi pline cu bani și bijuterii și-l arestează. A doua zi, lăzile sînt furate

de pirați. Deci, guvernatorul știe că Sir Barnett nu le mai are. Atunci (logic) îl supune la torturi ca să-l oblighe să spună unde a ascuns lăzile, deși ele fuseseră deja furate înainte de dînsul, guvernatorul, apoi a doua oară, de la dînsul, de pirați. Deci (logic): camera de tortură pentru a face pe prizonier să spună ceea ce nici el, nici guvernatorul habar n-aveau... Altă ispravă de o logică perfectă. Guvernatorul vrea să-și adune toate averile și să plece cu ele înapoi la Londra, unde, bineînțeles, îl așteaptă judecata, poate și ștreangul.

Și toată povestea e mereu așa. Mereu cerînd bietului spectator o biată, neînțelegătoare „poveste bis”.

Toate acestea însă nu împiedică filmul să fie foarte amuzant, grație excelenței actorilor și a unor nemaipozomentele cascadorii: sărituri de 10 metri lungime dintr-un imobil în imobilul de vizavi; sau plonjon în mare, de pe o faleză înaltă de 30 de metri (trei persoane, doi cai, e drept, o singură căruță); sau acel negru de 2 metri și ceva, cu trupul încins în niște centuri de tip cartușieră, cu 30 de pumnale suspendate. Cînd va fi la o adică, bravul lungan, de pe acoperiș va arunca cite un pumnal de fiecare inamic; pe rînd...

Dar justificarea succesului acestui film e mai ales sincera lui dorință de a ne demonstra, de a ne convinge să nu căutăm în el nici un fel de „artă a șaptea”, ci o distracție pentru copii mari. Foarte mari.

D. I. Suchianu

Pe ecranele bucureștene, în premieră, două filme cehoslovace: **Umbră păsării în zbor** (cu Eva Pichová, în imagine) și **Visul roz**

Cinema

FLASH-BACK

Gînduri despre vedetă

■ ISTORIA cinematografului spune că, în 1910, cînd Florence Lawrence apărea la o premieră și multiplica uluitor numărul spectatorilor la următoarele reprezentații, se inventa de fapt o nouă noțiune: aceea de vedetă.

Alții atribuie invenția vedetelor producătorilor care, un an mai tîrziu, au început să o distribuie pe Asta Nielsen într-un mereu același tip de roluri, făcînd publicul să aștepte pe viitor nu alt filmul, ci pe vedeta sa.

Oricum ar fi fost, ceea ce se petrecea era un atentat la persoană: vedeta devenea un zălog. În ce privește filmul, înțorrea pe jumătate spatele idealului său, înceta să mai fie doar un candid căutător de utopii artistice și își descoperea (la o destul de fragedă vîrstă!) plăcerile nopții valpurice.

Multiplacabil la infinit și universal ca răspîndire, filmul devenea posedatul propriului public. Acesta îi cerea indiscreții: voia să afle de pe pînză ce se petrecea în lumile inaccesibile, scutindu-se astfel, de fapt, de eforturile, riscurile și umilințele privitului prin gaura cheii. Ce era, în fond, ecranul decît o astfel de uriașă fantă?

Apariția vedetelor era momentul psihologic cînd dominantă în film devenea curiozitatea pentru paradisul extrovertit al ecranului. Naivii, donquijotii, care continuau să-și pună întrebări, pe poteci umile, asupra esenței sufletului omenească devenit excepții.

În schimb, lumea din spatele ecranului a devenit un olimp răsplătit de public cu adorație și cu onoruri. Un olimp cu zei, cu zeițe mai ales, de un film, de o zi, de o săptămînă, de un deceniu. Muritorii de rînd voiau modele și idealuri. Acum le aveau. Producătorii au descoperit secretul de a le da iluzia că ele vin din slava olimpului, cînd în realitate erau mimate tot după standardele vieții de pe pămînt, ale impasurilor și aspirațiilor ei.

Cînd pe pămînt era nevoie de filinte energice și întreprinzătoare, producătorii găseau astfel de vedete; cînd se simțea nevoia ființelor plîngăcioase și limfatice, producătorii le procurau. Vedeta era sondajul Gallup al epocii respective. Numărul de scrisori primite echivala cu un test electoral, dar și cu o apreciere socială.

De bine, de rău, filmul se reintorrea spre felul său inițial. Dar unde rămăsese arta?

Romulus Rusan

vizune. Premiera **Turnul de fildeș** de Camil Petrescu (dramatizare de Manase Radnev) și **Telerecitalul Marianei Mișuț** (emisiune de Tudor Caranfil, prezentare de Florian Potra) ne-au dat, astfel, posibilitatea de a admira încă o dată trei mari interpreți: Ileana Predescu, Valeria Seciu și Mariana Mișuț, actrițe ce știu să acopere cu o inefabilă și bogată perdea de gînduri replica, deschizînd dincolo de cuvinte abisuri rotînd de idei și sentimente. Trei actrițe al căror talent este un triumf al inteligenței și spontaneității, trei actrițe cu un timbru distinct și original, trei actrițe ce au rara capacitate de a potența misterul ce sălășluiește în fiecare gest și eveniment al firii, trei actrițe pentru care rolul este o lume, un univers, un prilej de confesiune dar și un „obiect” de studiat cu prețioasă detasare, trei actrițe care ne obligă să gîndim căci domeniul lor nu este certitudinea, linia fermă ci surpriza, nuanța, spațiul imens, încercarea de înțelesuri, al ambiguității. În ansamblul repertoriului teatrului t.v. din ultima vreme, **Turnul de fildeș** de Camil Petrescu s-a dovedit a fi un incontestabil succes la care a contribuit într-o măsură decisivă și regizorul Cornel Todea ce ne-a dat, cu acest prilej,

Ioana Mălin

SECVENȚA

■ ÎN aceste zile de vară aurorei peliculelor românești trăiesc două importante evenimente: juriile Asociației cineaștilor au stabilit palmaresul anului 1977, în timp ce, la Costinești, se află în plină desfășurare cea de a doua ediție a Festivalului filmelor de și pentru tineri. Marcele premiu A.C.I.N. încununează opera, cu „merite excepționale în dezvoltarea cinematografiei naționale”, a doi regizori septuagenari, Jean Georgescu și Paul Călinescu, iar celelalte distincții principale sînt decernate, de asemenea, creatorilor cu o bogată filmografie, precum Elisabeta Bostan (ce s-a dedicat, în urmă cu peste două decenii, artei ecranului), Mirela Ilieșu (cineast al actualității, de peste un pătrar de secol) ori Eugen Mandric (implicat prin activitatea și prin scrisul său în evoluția celor mai diferite genuri, de la documentar la ficțiune) Desigur, suita premiilor reliefează și valoarea realizatorilor mai de curînd apăruți în studiourile noastre — a operatorului Iosif Demian, a debutantului Stere Gulea ori a documentaristei Ada Pistiner. Iar în tabăra de pe malul mării, reprezentanții noilor generații de cineaști primesc, încă o dată, omagiul publicului.

L. a.

TELECINEMA

Un Kramer estival...

■ Sigur, am putea merge cu hazul pînă la necaz (ca să fim fonetici pînă la capăt) de acest **Mindrie și pasiune** al lui Stanley Kramer făcut prin '57-'58 (ce ani, ce lume — îmi vine să analizez și să surid cinematografic), sigur, putem glumi fără margini pe marginea acestui film (al doilea, dacă nu mă înșel) al lui Kramer, în stare totuși a-ți tăia răsuflarea prin... Chiar, prin ce? Prin nespusa și nemăsurata-i (ca să nu spun clasic) idee că oamenii sînt ființe incerte, psihologic vorbind —, oricît de schematic ar fi tradusă ideea în imagini — și aici vine hazul nostru, care ridem cu putere (poate și adevăr...) despre ceea ce, prezentat altfel, în alt „ambalaj”, ne-ar seca, poate, risul pe buze; prin gîndul ce nu poate să nu apară în min-

tea oricărui om care, de bine, de rău, știe ceva despre Kramer, că, oricît ar părea de ciudat (după cum vedeți, evit cuvîntul „paradoxal”), acest film, bizar în felul său, ne dă măsura moralei și a „moralismului” care „zace” în Kramer. Altfel spus, descifrăm dintr-odată în această peliculă de început, cu subiect „exotic”, însă eroic, „malraux”-ian, acel Kramer pe care îl știm ea pe un om care, indiferent de ce ți-ar povesti, indiferent de chipul în care îți povestește (și în acest **Mindrie și pasiune** se povestește, cum spuneam, realmente hazos și superficial), se ridică la o idee (și asta n-ar fi rău...), dar mai ales la o morală (cu riscul de a fi învinuit de incultură cinematografică, eu zic că Stanley Kramer = morală, moralist).

Care ar fi, așadar, morala? Una singură. Anume că, unul singur nu face (la propriu și la figurat) cît mai mulți. Aritmetică simplă și complicată în același timp.

Iar dacă îmi pun prohibitivitatea la îndoială, atunci ea se îndoiește nu spre acest copilăros și totuși interesant Kramer, ci spre copilăroasele și interesantele începuturi ale filmului românesc, așa cum le evocă (la „Albumul dumincal”) Jean Georgescu. Salutare! (cum zice nenea Iancu), salutare maestre Jean Georgescu, și să vedem mai departe... Sau, cum se spune: vom reveni. Expresia mi se pare profund amuzantă. Ori-cum, acesta este adevărul „tragic” estival: vom reveni...

Aurel Bădescu

Plastică

JURNALUL GALERIILOR

● **BOGDAN STIHI**, expozantul de la „Simeza”, este un ilustrator în sensul „clasic” al notiunii, menținându-se ca univers imagistic și stil în limitele accepțiunii tradiționale. Traducerea dintr-un sistem de semne în celălalt se face prin alegerea momentelor celor mai tipice, explicate și spectaculoase, căutându-se o corespondență cât mai corectă între descrierea literară și imaginea plastică, mizându-se pe respectarea detaliilor și a întregii atmosfere, ceea ce, până la urmă, creează senzația de „dublu”, desigur satisfăcătoare în cazul naratiunii epice, de acțiune. Căci, programat temperamental și conștient de propriile disponibilități, Bogdan Stihii preferă textele istorice, atractive și în același timp generoase sub aspectul sugestiilor plastice, generatoare de atitudine eroizantă și în recuzită pitorească — arme, cai, armuri, cetăți — care furnizează, fără îndoială, delicii optice tuturor vizitatorilor, mai ales celor tineri. Astfel, paralel cu funcția ilustrativă, în cazul acestei expunerii virtuale, pentru că nu se referă la un text anumit, niciodată gratuită chiar dacă se apelează la implicații simbolice și metaforice, gravurile artistului realizează și una educativă, imaginile atestând o evidentă etapă a documentării serioase. Eposul istoriei se interferează frecvent cu legenda, unele gravuri de mici dimensiuni aduc ceva din pretiozitatea miniaturii, pateticul își pune frecvent amprenta, la fel ca și o anumită grandilocvență, explicabilă în acest caz. Bine realizate sub raport tehnic, aparținând unui univers monocord, dar evoluind destul de liber sub raportul compunerii și al atitudinilor, gravurile lui Bogdan Stihii plac mai ales pentru sinceritatea și investitura lor narativă, aducând un ton „retro” în contextul unui gen tot mai rar prezent în starea sa de existență socială firească — deci cartea — și în cea expozițională.

Celălalt expozant de la „Simeza”, **GHEORGHE BOȚAN**, cunoscut mai mult ca un gravor de nuanță socială și simbolistă, se prezintă de această dată publicului cu un grupaj de picturi, peisaje, gândite ca o posibilă articulare de variațiuni pe temă. În această situație am putea lua în discuție modul în care artistul execută deplasări cromatice și acorduri tonale diferite pornind de la un motiv devenit suport, obținând în unele cazuri efecte remarcabile, mai ales atunci când operează cu game joase și subtile, cu toate că ele sînt dominate de un accentuat sentiment intimist. Se adaugă, de asemenea, limita perceptivă generată de excesul de piese mici, multe și alăturate ca în vechile „cabinete”, care copleșesc și derutează retina vizitatorului, împiedicându-l să izoleze și să judece adecvat fiecare pictură. Există, desigur, o nevoie a prezentării cât mai complete și mai explicite, dar ea se poate realiza printr-o severă și logică selecție, în raport cu un program propriu, clar conturat și exprimat, capabil să sublinieze intențiile, calitățile și rezultatele, mai ușor de citit și asimilat de public decât o expunere aglomerată. Poate de aceea se creează și o vizibilă discrepanță între cele câteva gravuri expuse, de o altă calitate a concepției și exprimării, mult mai grave și mai aluzive, și pictura de un ton vag romantic și ușor impresionist, desigur corectă și cu multă implicare afectivă dar diminuată în condițiile contextului. Reținînd ceea ce reprezintă cu adevărat dimensiunile reale ale artistului Gheorghe Boțan, acuitatea observației și calitatea exprimării, așteptăm aceea expunere în care tonul rostirii să fie clar, distinct și convingător, prin lucrări-sumă, sinteze semnificative și dense, concluziile unei activități meritorii în cîmpul artei noastre.

V.M.

Gravură de G.H. BOȚAN

Istorie și artă

„România rupindu-și cătușele” — tablou de C. D. Rosenthal

MERITUL unei expoziții cum este cea intitulată: **Societatea românească în preajma anului revoluționar 1848**, organizată la „Muzeul de artă al Republicii Socialiste România” constă în principal, deci dincolo de incontestabila sa valoare documentară, istorică și afectivă, în faptul că dilată pozitiv limitele și convențiile unei manifestări de artă, implicînd dimensiuni de ambianță semnificative și necesare pentru înțelegerea fenomenului în complexitatea sa.

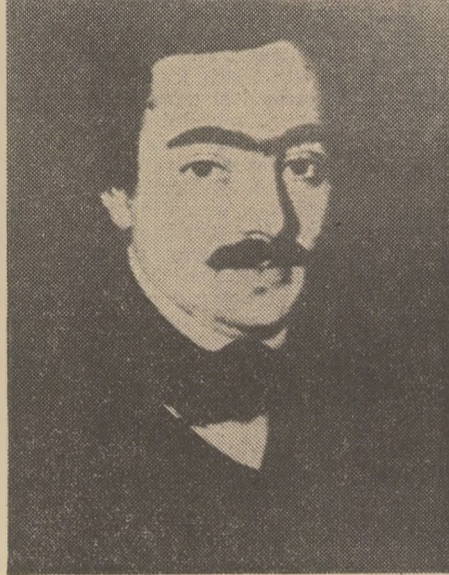
Desigur, pentru cei ce cunosc din arta anului 1848 doar operele pictorilor revoluționari — Negulici, Iscovescu, Rosenthal — expoziția poate însemna o surpriză, în sensul cel mai pozitiv, deoarece piesele prezentate, fiecare cu un rol evident în economia ansamblului, justifică și amplifică sensul atitudinii celor trei, ce au făcut din artă un mijloc de a servi cauza socială, iar din societate subiectul și suportul creației lor. Firește, atrage și impune caracterul documentar al exponatelor, faptul că, poate parcimonios dar cu o logică articulare a pieselor disponibile, se restituie schita — fie chiar incompletă — a unei atmosfere tensionate de contradicții sociale, politice, economice, al căror rezultat avea să fie Revoluția. Din acest unghi existau încă materiale în fondul patrimonial al culturii noastre, se mai puteau alătura, pe firul asocierii operelor de artă cu obiecte de interior și vestimentație, și alte elemente, poate cărți,

AVRAM IANCU — portret de Barbu Iscovescu

manuscrise, documente, păstrătoarele și evocatoarele unui parfum de epocă oricum degajat de fiecare piesă prezentată. S-ar fi putut realiza, de asemenea, reconstituirea unui interior tipic, poate chiar a două, din moment ce exista și se manifestă contradicția irecuperabilă dintre „tombatele” retrograde și „bonjuristii” progresiști. Oricum, apelînd la sugestiile bogate ale iconografiei, adeseori de o emoționantă naivitate a exprimării, dar cu incontestabile merite de autenticitate, și la concretizarea evocatoare a obiectelor, reușim să refacem sentimentul dar și unilateral atmosfera începutului de veac XIX. Unilateral, firește, pentru că, în afara imaginilor cu valoare de reportaj, scene pitorești sau înregistrate în mediul rural și în cel al țirgovetilor, nu avem alte piese care să ne comunice date semnificative, concrete, despre condiția materială a celor două clase sociale implicate în evenimentele revoluționare. În această situație se amplifică sensul și funcțiile gravurilor sau picturilor rămase de la primii artiști străini ce ne-au vizitat țara, unii stabilindu-se chiar definitiv aici și integrîndu-se în spiritualitatea noastră.

Iată de ce, din perspectiva temei propuse de expunere, trebuie să apreciem și mai mult, dincolo de calitățile artistice, documentele vizuale înregistrate și transmise de un Raffet, bine reprezentat în expoziție, Bouquet, Hering, Trenk, Pappazoglu, de Livaditti, Schiavoni, Stawski, Nicolae Polcovnicu, Balomir, Tople, Lof-

VASILE ALECSANDRI — portret de N. Livaditti

fler, artiști față de care opera celor trei pictori revoluționari apare evident vizionară și romantică, promovînd alegoria și simbolul cu finalitate socială, militantă, în locul înregistrării „corecte” a datelor de existență, obiceiuri, vestimentație. Ar mai fi de subliniat, în încercarea de a releva — sumar — meritele expoziției, faptul că ea furnizează suficiente și interesante date despre o epocă extrem de complexă din istoria culturii noastre, contradictorie și uncoară chiar paradoxală, schițînd un tur de orizont al timidelor încercări de sincronizare cu arta europeană a epocii, desigur nu la un nivel paradigmatic.

Insumînd toate sugestiile furnizate de expoziția de la „Muzeul de artă al Republicii Socialiste România”, calitățile și limitele obiective, și regretînd absența unui catalog al cărui text explicativ ar fi accentuat sensul expunerii mixte, de un pronunțat caracter socio-artistice, putem saluta ca pozitivă inițiativa și realizarea — probabil un prim jalon dintr-o serie de manifestări tematice posibile și necesare. Este acesta un gest de cultură dar și de responsabilitate socială, politică, ideologică, este o necesară încercare de restituire prin artă a unui dintre cele mai trainice momente afective ale istoriei noastre moderne, revoluția de la 1848, cu tot ceea ce a însemnat și însemnă ea pentru români.

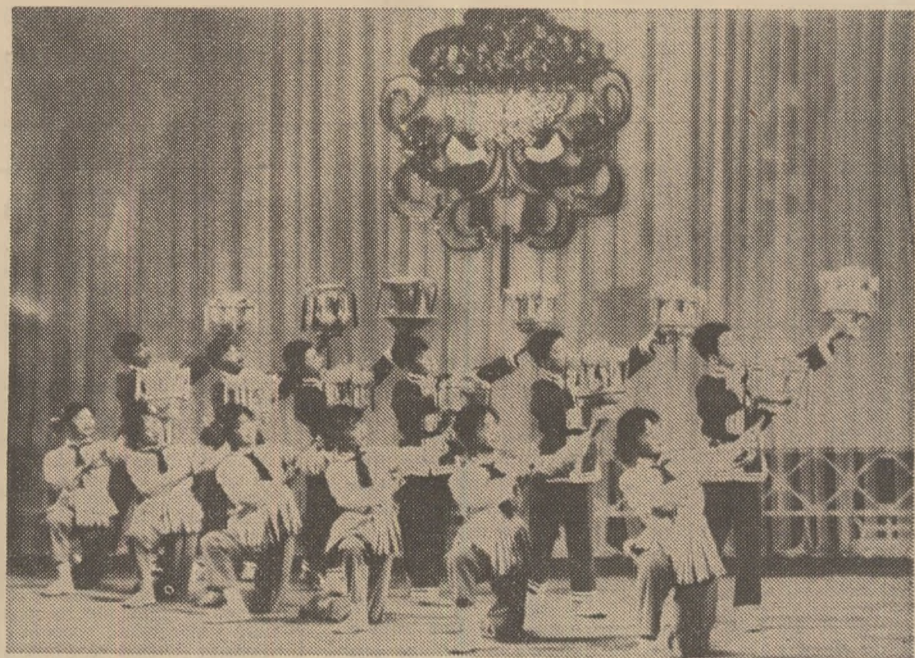
Virgil Mocanu

Muzică

Acei formidabili copii din Nankin

S-AU prezentat simplu, modest: „Un ansamblu de amatori”, fără pretenții; și, au venit în România, să cunoască, la rîndul lor, arta copiilor români. Acesta a fost începutul. Începutul unui lung turneu care cuprinde întreg litoralul, de la Năvodari la Eforie, și Rîmnicu Vilcea, Călimănești, București. Un turneu de mare, de foarte mare succes. Numai citînd programul, îți dădeai seama că toți cei 44 de copii din Nankin, cel mai mic, de 7 ani, cel mai „în vîrstă”, de 15, au un repertoriu de larg ambitus, gata oricînd să alcătuiască trei spectacole, că, în înțelesul lor, a fi amator înseamnă a fi aproape perfect instruit, chiar dacă este vorba de vîrstă, de anotimpul copilăriei!

Au cîntat, au dansat, au demonstrat virtuozitatea stăpînirii instrumentelor populare. Așa am aflat cum sună Er-hu și Pi-pa, țambalul chinez, fluierul, xilofonul, cită agilitate, sincronizare a mișcărilor, dozarea la centimetru cer dansurile despre culesul cealului, despre lupta cu săbiile, despre tradiția tobelor. Cîtă sensibilitate impun melopeile ce povestesc despre șerpii

„Dansul lampioanelor”

de aur, simbolul petalelor roșii, despre luna care se ogîndește în izvorul limpede... Cum se impun, cîntate cu convingere, „Melodia bambusului purpuriu”, „Toboșarii veseli”... I-am cunoscut pe Giau-Giun — micul prezentator în vîrstă de 7 ani, foarte sigur, fără pic de ezitare, pe Li-Biao — tot de 7 ani, strălucit toboșar, impresionant virtuoz al xilofon; apoi trio-ul Cen Ing-Giu, Ciu Siao-hon, Wan-wei, fetițe de vîrstă grădiniței care au spus un convingător „Hel-rup”, Li Miu, excelentă în lansarea „Ciocirliei” noastre.

Ansamblu de instrumente populare, ansamblu coregrafic, soliști vocali, instrumentiști... 44 la număr; soli ai artei chineze, mici artiști în strălucitoare dansuri, în veșminte multicolore în roșu și roz și galben, punctate de pitorești evantai de corzi strălucitoare, de coșuri aurii de bambus, de feerice lampioane în avîntate tăl-

măciri ale cîntecelor din provincia Tslansu, în culgeri de melodii românești. „Sintem un ansamblu de amatori” — cit de modest sună astfel de vorbe... Dar fiecare dintre cei 44, au învățat în familie, odată cu primele vorbe, să respecte, să cultive, să înțeleagă taina artei lor milenare, să stăpînească dansul și cîntecul popular. Și înainte de a vorbi de profesionalismul lor, de seriozitate, de măiestrie, e de notat vibrația sinceră. Stăpînesc ancestralul „Dans cu săbiile” pentru că, în primul rînd cred în el, îl respectă; te impresionează cîntînd despre împrejurimile orașului Nankin, despre pămîntul care l-a născut.

...Cei 44 de copii din Nankin ne-au dăruit, fără îndoială, marele spectacol estival.

S. Marian

ARTĂ ȘI POEZIE DIN

Wang Wei (699-759) : Peisaj montan cu zăpadă

Ma Iuan (1190-1224) : Peisaj montan

Wang Yuan-ki (epoca Cing) : Riuri și munți în răsărit de soare

Milenara tradiție a capodoperelor

„A PICTA înseamnă a desena frontiere”, scria, la sfârșitul primului secol al erei noastre, autorul volumului **Chou wen**, primul dicționar chinez. Într-adevăr, se argumentează aici, caracterul **houa** care înscamnă „a picta” nu reprezintă oare o mină trasind cu o pensulă cele patru laturi ale unui cimp, delimitind un cimp? O mie șase sute de ani mai târziu, opera teoretică a marelui pictor Tao-tsi începe printr-un elogiu adresat Simplei Trăsături de Penel, „sursă a întregii existențe, rădăcină a diversității fenomenelor”. Este aici, în acest Elogiu al Liniei, punctul de pornire, chintesenta întregii arte picturale chineze. Aceasta face ca pictura chineză să fie, după expresia lui Mal-raux, „arta extremei vizualizării, a contururilor atât de perfecte încât nu pot să nu fie simbolice”, o artă concepută pentru a fi descoperită pe măsura vizualizării sale. Căci să nu uităm că majoritatea operelor artistice erau executate pe ruloari de mătase ce, desfășurându-se, introduceau privitorul, treptat, în nesfârșitul farmec al contemplației.

O artă a liniei și contururilor vizibilă încă în cele două fragmente de mătase datind din jurul sec. III î.e.n., cele mai vechi exemplare actuale, prezentind o stilizare a personajelor și plantelor pe un fond neutru, cu rădăcini în hexagramele simbolice străvechi ale Cărții Mutațiilor. O artă a liniei ce avea, de-a lungul secolelor, să învețe dubla expresie a peisajului static și a mișcării. Perioada dinastiilor Han (206 î.e.n. — 221 e.n.) și Cele Șase Dinastii (până în sec. VI) prezintă opere ca aceea atribuită lui Gu Kai-dji, ruloarul dat de maestra de ceremonii doamnelor de la curte păstrat la British Museum, expresii ale primelor încercări de a trece de la jocul linear la cel pe verticală specific artiștilor perioadelor Sul (581-618) și Tang (618-906). Începând cu perioada Tang, în paralel cu descoperirea unor noi procedee de expresie coloristică (atribuite în special marelui pictor și poet T'ang Wang Wei, cel care a inventat pictura peisajului monocrom în cerneală) continuă o evoluție a liniei care face ca la un moment dat culoarea să fie complet eliminată în reprezentarea, cu predominanță, a chipului omenesc.

Ca o trăsătură esențială a sfârșitului de epocă Ming și începutului de perioadă Sung (960-1279) este orientarea pictorilor către peisaj, oferind creații de o extraordinară frumusețe și de o mare diversitate de subiecte. În perioada Sung, momentul de maximă înflorire al picturii chineze clasice, creează splendide opere de artă artiști ca Tong-Yuan, Ma Fen, Li Long-mien, Ma-Iuan sau Sia Gui, cel care a dus poate cel mai departe simplificarea temei și eliminarea maselor so-

lide în favoarea liniei simbolice. Ea este redusă la un minimum, înconjurată, de o parte și de alta, de mari zone de ceață, dar fiind atât de elocventă încât, grație ei, întreaga compoziție se organizează în fața privirii. Pictorii perioadei Sung au dus la apogeu ceea ce Mal-raux în volumul său **L'Intemporel** numea „o artă a ceții”, o artă a simbolizării extreme, o artă ce va imbrina — și de acum înainte — mesajul artistic cu cel filosofic, exprimind în cel mai înalt grad personalitatea individului ce o crează. Calitatea picturii, spuneau cei care au creat spre sfârșitul perioadei Sung ceea ce a primit numele de **wen-jen-houa** „pictura învățaților”, ține de personalitatea artistului, este reflexul și conținutul expresiv al acestuia și nu este neapărat în raport cu ceea ce artistul sau privitorul pot simți privind-o. De aici o tendință spre o completă abstractizare a desenului, spre o linie ce să nu mai fie decât un contur, așa cum se întâmplă în cazul caligrafiei și picturii lui Sou Che (1036-1101), cunoscut sub numele de Sou Tong-p'o, cel care spunea că „orice persoană care vorbește despre asemănare în pictură este bună de trimis la joacă cu copiii”. Este aceasta începutul unei largi dezbateri teoretice asupra rolului picturii, asemănătoare, cumva, cu cea care a opus școlile academice și pe cele moderne, ale „artei abstracte”, în Europa începutului de secol XX, în epoca post-impresionistă. „Asemănarea, doar asta înseamnă ceva în pictură” — scria un literat al epocii Sung. Iar replica, peste timp, vine în acest text datind din sec. XIV și semnat de T'ang Heou : „Nobilul literat este interesat de pictură ca de un joc. Urmind hazardul penelului, imaginile pe care le pictează sint adesea forme cu totul noi... Pictorul vrea pur și simplu să exprime un moment de intensă fericire interioară...”. În perioada Ming (1368-1644), „școala învățaților” se va opune cu hotărâre curentului academic reprezentat de pictorii „de curte”, aceștia din urmă rămânind închiși într-un stil rigid, cel ilustrat de reprezentanții școlii Tch'ou-kiang din care s-au desprins totuși câteva mari personalități, așa cum au fost pictorii Tai Tzin și U Wei. Dar, în această epocă Ming, ilustrând „tradiția capodoperelor”, desprinsi de orice școală, au creat și câțiva mari maestri : Tang In și Ciu Ing care au demonstrat odată în plus un adevăr ce fusese negat în cursul secolelor precedente și anume că măiestria tehnică nu este incompatibilă cu geniul și că o execuție îngrijită nu generează imediat plictiseala.

Acesta este punctul de pornire al unei alte școli de creație, cea care va domina începuturile perioadei următoare, Cing (1644-1912), marcată de prezența „pictorilor individualiști” ca Dao-Tzi care spunea : „atunci când sint întrebat dacă pictez în maniera celor de Sud sau celor de Nord, nu pot decât să rid pentru că nu știu dacă aparțin unei școli sau dacă vreo școală îmi aparține ; pictez cu propriul meu stil”, tot el promovind „metoda care nu este metodă”, principiu ce a rămas foarte nou până în dezbaterile contemporane. Perioada Cing va cunoaște și confruntarea de stiluri între școala Lou-tong — din care au făcut parte peisagistul Wang Hui și literatul Wang Iuan-k'i și cea denumită Ngan-Houei, de fapt o confruntare între ceea ce, între timp, devenise academism și noul stil caracterizat, așa cum subliniază James Cahill, printr-o „intensă melancolie, prezentă în opera ultimului mare pictor al perioadei clasice, Lo P'ing, situat atât de departe, prin multiplul său joc de referințe, de problemele lumii reale”.

Dar este dificil ca într-un spațiu restrâns să se ofere o veritabilă imagine asupra evoluției unei „tradiții a capodoperelor”, fără a mai putea aminti și ceea ce arta chineză a adus ca aport decisiv în alte domenii ale creației artistice : sculptură, arhitectură, ceramică. Un întreg ansamblu de mari opere de artă ce se constituie ca o moștenire de inestimabilă valoare pe care două milenii de artă chineză au lăsat-o prezentului. China contemporană a știut să valorifice din plin acest imens tezaur al tradiției sale atât prin marile sale muzee și expoziții cât și prin opera artiștilor de astăzi ce au preluat, ca de atâtea ori în decursul istoriei artei în țara lor, tot ceea ce era valoros ca experiență artistică, adăugind valențele proprii ale vieții noi, socialiste, de astăzi.

Păsări și flori — pictură în tuș din epoca dinastiei Sung

Cen Yi

Contraofensivă

Sint mii de li de la Fuțien pină-n Ţiangsi,
Și roșii flori de mai în lut străpung.
Armata-ne de fier e chiar de fier
Și dintr-un salt ajunge la Ting tung.

Iunie 1929

Ambuscadă

Loc sterp. Nisip și pietre călătoare
Rar, lupii urlă-n munți prin nopți stelare
Impingem perna, luăm arma-n mină
Așa cum fac vitejii în marea înțeleștare.

1936, primăvara

Pe malul lacului

Sub munți înalți ecouri de visle curg răzlețe
Și ca un vis, pe ape curg ceruri plimbărețe —
Poetul și-al lui suflet tot mai trăiesc,
drumețe ?
Pe lac lumina șterge milenii de tristețe.

1939

Plimbare în primăvară

Pe fluviul Huai se-arată un stol de insule cu
sălci,
Pur, firul salciei cel verde răsare din nisipul
calp, —
E primăvară și din urbe pornesc afară,
de-a-ncălare
Intr-o viață plutitoare ca-n zboru-i
pescărușul alb.

Să bem deci pentru primăvara mereu plăcută
și rivniță
Cînd vînt și ploaie, în rafale ne-mping într-un
duios amar,
Căci panoramele frumoase, din lume, nu se
trec, cu timpul
Și flori de păr ne-ncing privirea cu zbor de
aur prin cleștar.

Cam zece li pe lung de fluviu, că e tîrziu ne
spune luna.
Lumini ușoare mă inspiră și-n gînduri dulci
mi se deschid.
Nici anticii cei plini de faimă nu au disprețuit
surisul
Iar glasurile noastre care se-nalță și decid
Ca arcul de sprinceană către cotropitori ni se
deschid.

1943

Kai Chi (epoca Cing) : Portretul lui Lu Chu

Cristian Unteanu

R. P. CHINEZĂ

Tan Kă-Ţia

Trei generații

Copilul
Pe pământ se joacă blind.

Iar tatăl
Nădușește pe pământ.

Bunicul
E-n pământ și e mormînt.

1942

Aur

Vegheat de bezna nopții
în arena luminiscentelor
țăranul
visează aur.

Dar, trezindu-se din vis,
împarte, din nou,
altora
snopii lui de aur.

1942

Brațele împotrivirii

Cerescul împărat a dat
celui bogat
nesăturată, gura.
I-a dat spinare-ncovoiată
slugii

iar lui Napoleon
i-a dat o spadă.

Ci, totuși, în același timp,
el, sclavilor le-a dat, în dar,
puterea brațelor împotrivirii.

1942

Stelele

Imi place să ascult
cum unii spun planetelor
că-s stele.

Văzduhul nopții e o altă lume
în care stelele sînt cetățeni
și-n care nimeni nu alinaiază
pe nimenea.

O ! poate că de-accea stelele-s atît
de-aproape una de cealaltă.

Și mai sînt stelele-atît de mici,
de mici

încît nici nu au nume
și se îndreptățesc în lumea lor,
doar prin coroana de lumină lină.

Ridic încet privirea
spre riul de argint scăpărător.

Și număr :
una, două, trei.

Și număr,
pată,
sînt atît de multe
că nici n-au număr.

1946

Luna

Durerea a trecut prin toate porțile
Dar în această noapte plinsetul
El-al nimănuia.

Stă atîrnat, de-o grindă, miezul toamnei
iar fața oamenilor noștri
Ca florile de primăvară
S-a îndreptat spre răsăritul lunii.

Din clar de lună iese vînt de-apus.
Pe scări de piatră, într-un templu antic
Tesuta pînză-a razelor tresare
și vîntul intră ca un talger viu
în templul sfînt din codrul adumbrît.

1934

Geao Şu Li

Firul de aur

Se-ntorc și virstele în pagini noi
Și reparcurg, ferice,
Anul scurs
Cu împlinirile-i nenumărate.
În brațe tari, cazmale ca de-arginturi
Săpînd, să schimbe datele cerești
Cînd nici nu bagi în seamă cum
Cresc apele și munții pleacă-n zbor.
Și pretutindenea un stol de steaguri
Și-un stol de cîntece
La nunta Chinei.

Și cîți eroi se nasc sub stolul lor
Cînd mii de lumi exultă-n
Miez de pace.

E cosmosul bogat și înspicat
Dar el se cere cucerit și iată
Cum aripile noastre largi străpung
Albastrul cerului, ca să vinăm
Sus,
Albul tigrului
Și să-atingem
Frumosul lampion al lunii... !

1965

Siao Hua

La trei strîmtori

„Gisca sălbatecă“, pagodă sub norii
multicolori
Copaci încheagă primăvara, nenumărați pe
munții Li
Furtuni de bambus fac primire acestei
scumpe sărbători
Și-n anticul oraș, de aur e darul jerbelor de
flori

Tot ceea ce din miini ne iese, se face roșu
de uimire
Și se învață-n orice parte de la acci
desăvirșiți,
Căci generații următoare vor ține dreapta
moștenire
Din precursorii puși pe cartea ce e de la
Yenan citire.

Politica ridică țara întinerită către stele
Și luminează marșul nostru mereu cu ochii
înainte

Cînd oamenii toți, ca poezii, și-ascult
străvechile penele
Să-i dea Pekinului deschideri, jubilînd sub
ele.

1978

Lin Lin

În stil clasic

Cinci lacuri, patru mări, amintitorul
Loc de-ntîlnire-al celor virtuoși,
Dau primăverii timpurii fiorul
Deschiderii acestei țări cînd toți
Își spun că ea va ferici poporul.

Luptăm cu monstrul, diavolul severul,
Urcînd să prindem globul lunii, blond.
Mai tinere ni-s patria și cerul,
Voința, cauza ni-s caracterul
Și dirză inima și grea ca fierul.

În lungul marș înaintăm măreți
În soare steagul flutură înalt
Mereu mai proaspeți. Și se șterg, răzleț
Vechi pete. Sprijin ne e timonierul
Deschiderii, spre pulsul noii vieți.

Gu Kai-dji (344-406) : Sfatul dat de maestra de ceremonii doamnelor de la curte

La Ping San

Fluviul Yarlung Zangbo

Yarlung Zangbo e fluviu mare și
Izvorul i-i departe și curge mii de li
Cu valuri verzi el ține-n putere primăvara
Să urce seve-n codri, pășuni și-orezării.

Mai 1956

Din nou la Cheile Fluviului Albastru

În toamna anului 1959 am trecut
Cheile Fluviului Albastru. Sînt 32 de ani
de cînd am pornit deghizat spre nord.

Absorb cu sete robustețea acestor munți
și-acestor ape
Și-n visul fără corp văd parcă o diră-a
singelui căzut.
Primejdii vechi, nenumărate le-am fost trecut
cu bine, toate,
Și-acum văd valul, ca o spadă, prin Poarta
Monstrului, trecut.
1959

Fluviul Albastru

Trec Fluviul, înotătorii,
Voinici de ieri și azi, ca-n mit.
Cîștigă, în întinderi, norii, —
De-azur e cosmosul smintit.

1960

Tîrgul de flori de la Canton

Anul trecut, tîrgul de flori fu bun,
Mai altfel decît penultimul an
Anul acesta-s flori mult mai frumoase
Iar porțile-s de-un roșu de mărgean.

Ca ziua luminoasă lampionilor
Și-s cîntece florale. Auziți !
Se-nghesuiesc la flori cumpărătorii,
Iar vinzătorii-s foarte osteniți.

Trecu de miezul nopții-n urbea florii,
Văzduh de mai ne intră în plămîni,
Și oameni-milioane, fericîți,
Se duc spre casă toți cu flori în miini

La anul vor fi flori și mai frumoase
Căci viața-i mai frumoasă zi de zi, —
Mai aurie primăvara. Omul
Mai roșu decît florile va fi !

1966

În românește de Al. ANDRIȘOIU și C. LUPEANU

Li Long-mien (1040-1106) : Cal ținut de grăjdor

Lili Brik

● La Moscova a încetat din viață, în vîrstă de 87 de ani, Lili Brik, fosta tovară de viață a lui Vladimir Maia-kovski. L-a cunoscut pe marele poet sovietic în 1915 și a fost muza sa pînă la moartea acestuia, în 1930. Împreună cu marele specialist sovietic în creația maiakovskiană, Assil Katanian, Lili Brik s-a ocupat de studiul și valorificarea moștenirii artistice a fostului ei tovarăș de viață.

Lili Brik — desen de Maiakovski

„Popoare negre, popoare africane”

● Este titlul noii reviste apărute la Paris sub conducerea scriitorului Mongo Betti. Sumarul numărului 2 din „Peuples noirs, peuples africains” cuprinde, în afară de editorialul directorului asupra „Violenței imperialiste”, studiul semnat de Abel Eyinga asupra Camerunului, analiza „aparaturii juridice unei dictaturi fasciste francofile” în Togo, semnată de Albert Mesnard, un eseu asupra ipocriziei franceze față de apartheid, în sfîrșit patru poeme fermecătoare ale unui student de 20 de ani, Ango-Severin Malanda.

Premiul internațional Simon Bolivar

● A fost instituit de UNESCO pentru a recompensa, la fiecare doi ani, o activitate meritorie conformă idealurilor lui Bolivar. Premiul va onora o contribuție de seamă la libertatea, independența și demnitatea popoarelor, precum și la întărirea solidarității între națiuni, tradusă în viață prin promovarea dezvoltării lor sau instituirea unei noi ordini economice, sociale și culturale internaționale. Distincția va fi acordată, pentru prima oară, la 24 iulie 1983, data bicentenarului nașterii lui Simon Bolivar, una sau mai multe personalități.

Un film consacrat Angelei Davis

● De un succes deosebit s-a bucurat printre telespectatorii elvețieni filmul pe care realizatorul Jean-Daniel Simon l-a consacrat Angelei Davis, cunoscuta militanță pentru drepturile oamenilor de culoare din S.U.A., bucurîndu-se de o deosebită stimă în rândurile intelectualității progresiste americane. Originară din Birmingham, Alabama, Angela (al cărui tată e gestionarul unei stațiuni de benzină, iar mama învățătoare) poate să-și facă studiile liceale grație unei asociații de quakeri. Dar, totodată, ea descoperă încă de mică violența rasistă, segregatia, sărăcia și umilințele la care sînt supuși negrii. Este epoca „marșurilor pentru libertate” și Angela Davis participă la primele manifestări colective protestatare. Totuși, în 1963, ea reușește să studieze la Sorbona, unde descoperă dezbaterea ideologică, marxis-

mul și grelele condiții ale muncitorilor emigrați. Reîntorsă în S.U.A., devine eleva lui Herbert Marcuse, la sfaturile cărui ea studiază doi ani în R.F.G., consacrindu-se filosofiei marxiste și pregătind o teză de doctorat cu tema „Conceptia kantiană asupra violenței în Revoluția franceză”. Cînd revine în Statele Unite, în 1967, situația politică îi apare ușor schimbată, dar procesul reformist e foarte lent. Asasinarea lui Martin Luther King e un moment decisiv și Angela Davis se raliază mișcării create de Partidul comunist. Urmare acestui angajament politic, este obligată să abandoneze postul de asistentă la Universitatea din Los Angeles, în ciuda succesului pe care-l înregistrase: numărul studenților înscriși (200) la cursul său se înzecise. În aceeași perioadă, tinăra militanță se interesează de soarta a

trei deținuți negri acuzați de a fi ucis un gardian alb. Implicată în procesul din 1970, Angela — sub presuarea opiniei publice mondiale — este achitată. Ea întreprinde un turneu de propagandă în U.R.S.S. și în alte țări din Europa răsăriteană. Obține, totuși, un post de profes-

soară în S.U.A. și continuă activitatea în favoarea populației de culoare. Astăzi, Angela Davis a devenit un simbol al luptei progresiste în lumea întreagă. Ca atare o prezintă filmul T.V. al lui Jean-Daniel Simon.

m.r.

Avignon

● Săptămîna trecută s-a încheiat ediția din acest an a Festivalului de la Avignon, inaugurat la 10 iulie cu Cercul de creație caucazian al lui Brecht, în versiunea de la Palais Chaillot din Paris, semnată de Benno Besson. În program au mai figurat: Așteptîndu-l pe Godot de Samuel Beckett, patru piese de Molière — Școala femeilor, Tartuffe, Don Juan, Mizantropul —, prezentate de Teatrul din suburbia pariziană muncitorească Ivry, o dramatizare a nuvelei Remagen de Anna Seghers, interpretată de Teatrul Studio din Vitry, precum și concerte de muzică sacră, un concurs de orgă, o săptămîină a filmului, seminarul și dialogurile ale oamenilor de teatru, coregrafi etc.

Neruda la Madrid

● Ca omagiu adus memoriei lui Pablo Neruda, de la a cărui naștere s-au împlinit recent 74 de ani, Editura Seix Barral din capitala Spaniei a publicat o culegere de opere ale marelui poet chilian. Volumul se intitulează M-am născut pentru a crea. Îngrijirea ediției a fost încredințată văduvei poetului și scriitorului venezuelan Miguel Otero Silva.

„Ulenspiegel” din nou pe ecran

● Un nou film după romanul lui Charles de Coster a fost realizat în Uniunea Sovietică: Legenda lui Till Ulenspiegel, în regia lui Alexandr Alov și Vladimir Naumov. Rolul lui Till este interpretat de Lambit Ulsak, iar Nele este jucată de Natalia Bolohovstikova. Criticii au apreciat însă cel mai mult contribuția lui Innokenti Smoktunovski, în rolul regelui Karl. În imagine: afișul pentru noua ecranizare a lui Till Ulenspiegel, editat de întreprinderea Sovexportfilm.

Comedie pentru vară

● Marele Burgtheater din Viena este închis pe timpul verii, dar nu toți membrii săi sînt în vacanță. Există o stagiune estivală care prezintă în fiecare an cea mai populară dintre piesele stagiunii. Anul acesta recordul de popularitate a fost reputat de mureu tinăra comedie a lui Lessing, Minna von Barnhelm, scrisă în 1766. Cronicile amintesc cu acest prilej că Lessing, pe lângă faptul că a fost un eminent dramaturg, a fost și întemeietorul criticii moderne. Cariera lui infirmă teoria care susține că un critic nu este capabil de creație. De la Lessing încoace nenumărați critici au scris piese dintre cele mai bune. Printre aceștia, în secolul nostru au fost Granville Barker, Bernard Shaw, St. John Ervine, Lennox Robinson, Perez Galdos, Hermann Behr, George S. Kaufman, André Obey, Robert de Flers, Pierre Veber, A. E. Thomas, Ashley Dukes etc., etc.

Teatrul și tinăra generație

● În Editura Henschel din Berlin, R.D.G., a apărut recent o amplă antologie ilustrată, cu titlul Teatrul de copii și tineret din lume, semnată de Christel Hoffmann și realizată la cererea Centrului național al Asociației internaționale a teatrului pentru copii și tineret (ASITEJ). Lucrarea oferă în cele 170 de pagini o imagine asupra particularităților metodelor și formelor de organizare artistică a teatrelor pentru copii și tineret din 28 de țări membre ale ASITEJ.

U.R.S.S. — bilanț editorial

● În 1977, tirajul total al cărților de autori străini apărute în Uniunea Sovietică s-a cifrat la 110 milioane exemplare. După cum a arătat recent Boris Stukalin, președintele Comitetului pentru edituri din U.R.S.S., în Uniunea Sovietică au fost publicate, începînd de la crearea acesteia, lucrări de literatură străină într-un tiraj de peste 2 miliarde de exemplare, aparținînd unor autori din 136 de țări ale lumii.

Fotografia latino-americană

● Cu acest titlu a fost organizat — nu demult — în capitala Mexicului, de către Consejo mexicano de Fotografia, un uriaș festival al fotografiei latino-americane, prezentat în trei expoziții: una la Muzeul de artă modernă, a doua la Muzeul de Istorie în castelul de la Chapultepec și a treia la Muzeul de Antropologie, acesta caracterizat de Malraux „cel mai frumos din lume”. Un collocvii, de trei zile, a pus în lumină valorile — inestimabile, ca document și ca artă, ale celor trei expoziții. Între

altele, din acest collocvii s-a desprins și o critică împotriva celor ce „au falsificat realitatea latino-americană”, prezentînd-o, ca în revista „Life”, a anilor '50, doar „ditoarească, nu reală”, venezuelcanul Paolo Gasparini afirmînd că, „în genere, fotografia este unul din cele mai frecvente mijloace de mistificare a culturii contemporane capitaliste”. În replica, argentinianul Lazaro Blanco a argumentat cu o fotografie a sa (reprodusă în pagina noastră) că în America de Sud e „un pitoresc greu de stăpînit”...

Bardem filmează la Madrid

● Filmul se intitulează Cele șapte zile din ianuarie, acțiunea desfășurîndu-se în ianuarie 1977, cînd în Spania s-au produs cîteva fapte care au tulburat întreaga opinie publică: asasinarea unui student, sechestrarea generalului Villacusa, moartea unui tînăr manifestant, primul dialog guvern-opoziție și, mai ales, pătrunderea cu forța a unui grup de extremă dreaptă în biroul unor avocați comunisti. „Păreră mea — spunea Juan Antonio Bardem — este că în timpul acelei faimoase săptămîni, extrema dreaptă a apreciat că evoluția Spaniei spre democrație trebuie stopată. Ea a manipulat deci grupuri extremiste pentru a crea un climat de tensiune, în speranța că țara va apela la unul din acei oameni providențiali care știu să restabilească ordinea cu forța. Filmul meu va da poate de gîndit, oriunde libertatea este în pericol”.

„Filmex '78”

● La Los Angeles s-a desfășurat, timp de trei săptămîni, un original „tiraj mondial al filmului” — Filmex '78. În cadrul acestui festival internațional, la care nu s-au acordat premii, au fost prezentate 150 de noi producții cinematografice care au fost supuse discuțiilor specialiștilor. Festivalul a fost inaugurat cu filmul Fist care-l are ca protagonist pe Sylvester Stallone, capul de afiș din Rocky.

Robinson Crusoe inedit

● Biblioteca centrală a clasicismului german din Weimar a achiziționat recent volumul al doilea al cărții Robinson Crusoe de Johann Wolfgang Wezel, apărută în 1780. În afară de Weimar, doar în biblioteca din Viena se mai găsește un exemplar al acestei cărți. Cel de al doilea volum al lui Wezel constituie, după părerea cercetătorilor literaturii, o continuare a lui Robinson Crusoe pentru tineret scris de Daniel Defoe. Volumul întâi al Robinsonului lui Wezel conține traducerea cărții lui Defoe.

Seiji Ozawa

● Elev al lui Leonard Bernstein, dirijorul japonez Seiji Ozawa este considerat unul din cei mai înzestrați din tinăra generație a șefilor de orchestră, confruntînd armonios atît tradiția orientală cît și cea occidentală, „Patetica” lui Cealkovski cît și „November Stops” a compozitorului său Takemitsu. Seiji Ozawa are deja în palmaresul său înscrișe o serie de turnee, nu numai la Tokio sau Hongkong, dar, de asemenea, la Aberdeen, San Francisco, Roma, precum și în U.R.S.S.

„Africana” Grace Bumbry

● Noul repertoriu pentru stagiunea 1978-79 de la Opera Regală din capitala britanică include prima reprezentație după cea din 1888 de la Covent Garden cu opera lui Meyerbeer Africana, avînd în rolurile principale pe celebra soprana de culoare Grace Bumbry și pe baritonul Pacido Domingo.

Balzac libretist

● La Opera din Lyon regizorul Louis Erlo a pus în scenă opera Gambara de Antoine Duhamel, inspirată de una din nuvelele filosofice ale lui Balzac, mai puțin cunoscută, care are ca personaj pe muzicianul iluminist Gambara, o figură hoffmanescă, obseda de inventarea unei mașini sonore, care să poată înlocui o orchestră, cînd o realizează constată că deznădejde aceasta nu poate reproduce nici măcar cîntecul păsărelelor.

● „M-am născut la Iasnai Poliana, pe o canapea de piele. Lev Tolstoi, 1828”. Așa stă scris în „Calendarul-jurnal” ținut de Tolstoi, în dreptul zilei de 28 august. Acest calendar-jurnal în care sînt trecute și alte date privind familia Tolstoi constituie piesa cea mai recentă achiziționată de Muzeul de Stat Lev Tolstoi din Moscova și va fi prezentat la expoziția ce se va deschide în septembrie cu ocazia împlinirii a 150 de ani de la nașterea marelui romancier.

Un Chaplin văzut de aproape...

...va oferi cititorilor Oona O'Neil Chaplin, văduva celebrului actor. Ea s-a hotărît să scrie această carte deoarece crede că „lumea nu știe încă ce om mare și minunat a fost Chaplin”. Vom avea deci posibilitatea să cunoaștem un Chaplin văzut de aproape, înfățișat prin cea mai autentică sursă — Oona Chaplin.

Zweig : scrisori necunoscute

● Scrisori, pînă în prezent necunoscute, pe care Stefan Zweig le-a adresat între anii 1925—1934 Editurii „Vremia” din Leningrad au fost publicate de curind, pentru prima dată, în Analice Institutului pentru literatură rusă al Academiei de Științe din U.R.S.S. În cele șalzece de scrisori epistolare, Zweig face considerații asupra literaturii ruse și își notează impresiile călătoriei sale de la Leningrad la Moscova.

El Greco la Toledo

● La Toledo, în Spania, în loc o serie de manifestări consacrate picturii El Greco (Domenikos Theotokopoulos) cu prilejul împlinirii a 400 de ani de la sosirea artistului în 1578 la Toledo — capitala de atunci a Spaniei (din 1591, Filip al II-lea a mutat capitala la Madrid) — pe care nu l-a mai părăsit niciodată pînă la moartea sa.

Miguel Hernandez

● La Madrid a fost deschisă recent o expoziție omagială Miguel Hernandez. Cu această ocazie a fost lansată și o parte la care au colaborat, printre alții, scriitorii Rafael Alberti, Alejandro Saura, Buero Vallejo, Jorge Guillen, Carmen Conde, Juan Ortega și pictorii Mayo, Muñoz, Serrano, Rivera, Sanchez, Verdes.

Picasso la Malaga

● Primăria din Malaga a achiziționat recent casa în care a văzut lumina zilei Picasso. Într-un viitor apropiat, casa, complet restaurată, va fi transformată într-un muzeu Picasso, în care exponatele vor fi o mică măturie a primilor ani de viață ai celui care avea să revoluționeze arta secolului XX.

Joseph Kessel la 80 de ani

● Romancierul Joseph Kessel, membru al Academiei Franceze, a împlinit 80 de ani. Dintre numeroasele sale romane, foarte populare (unele ecranizate), amintim: „Echipajul”, 1923, „Leul”, 1933, „Pămînt al dragostei”, pămînt al focului, 1965, „Cavalerii”, 1967. În 1956 a apărut volumul de memorialistică „Mărturie de oameni”. Joseph Kessel a primit mare premiu al Academiei Franceze pentru roman, 1927, Premiul Ambasadorilor, în 1958, Premiul Principatului Monaco, în 1959.

Sartre supus psihanalizei

● Nu de mult, la Sorbona, Universitatea Paris IV, a fost susținut un doctorat de stat cu teza: „Biografia și bibliografia sartiene. Incercare de critică psihanalitică”. Autoarea, Josette Pascali, este „maitre-assistant” la Facultatea de Litere a Universității din Rabat. O prezentare a lucrării din „Nouvelles littéraires” (21 iulie 1970), nu fără a-i recunoaște autoarei merite asupra „rigorii analitice”, îi reproșă totuși, lipsa unei „veritabile analize a specificității geniului sartrian”. Căci „dacă inconstiența lui Sartre a fost descifrat în direcția regresivă, nu același lucru se poate spune despre direcția progresivă” — cu alte cuvinte lucrarea suferă de unilateralitate. De unde — cum au și subliniat doi din membrii juriului, necesitatea unei „critici existențiale”.

O poveste adevărată

● La poliția din Columbus, Ohio, S.U.A. a venit într-o zi din luna iulie a.c. o tină fată cu un manuscris. Fusese scris de tatăl ei, Jack Drummond, și părea să fie începutul unei povestiri sau al unui roman polițist: „Capitolul întâi, pagina întâi. Sînt un spărgător de bancă. Adică voi fi, începînd de mine. ...E o șansă, dar ce nu-i o șansă? Voi lucra singur. Nimic original în asta? UN OM, UN ORAS, TREI BĂNCI, O ZI! Curat și îngrijit și nu va lua chiar așa de mult timp”. Găsiînd pagina aceasta în mașina de scris a tatălui ei, tinăra fată a intrat în panică. Mai ales că Jack Drummond dispăruse fără urmă de acasă, încă din zori. Comisarul de poliție a dat ordin să se facă cercetări: prin oraș și la locuința lui Drummond. Printre hîrtiile acestuia s-au găsit însemnări din care reieșea că scrisese mai înainte, sub pseudonimul George Redder, două romane polițiste. De apărut a apărut doar unul. Drummond notase că un editor i-a spus că vînzarea literaturii polițiste scade. Socotea că de vină e televiziunea care saturează cererea și care a sădit gustul pentru „crima reală”. „Dacă voi scrie o poveste adevărată, voi putea cuprinde în ea ceva din incertitudinile și din suspensurile unui bun roman polițist” — era altă însemnare a nenorocosului autor. Destul pentru a convinge poliția că trebuie să-și concentreze eforturile „pe teren”. Astfel a fost găsit Jack Drummond într-un scuar, exact în momentul în care se pregătea să dea la banca de peste drum, prima lovitură din cele trei plătuite. Somat să arunce arma pe care o ținea în mînă și să se predea, el a deschis focul asupra polițistilor. În lupta care a urmat, Drummond s-a plătit cu viața încercarea de a forța o piață supraturată de violență și de crimă.

Premiul Blasco Ibañez

● Anul acesta Premiul Blasco Ibañez a fost atribuit scriitorului peruan Gutierrez Souca pentru romanul „Asi me dijo Arturo”.

Mozaicuri

● Galeria de artă Wol-verhampton (Londra) expune mozaicuri din epoca victoriană, „epocă de aur” a mozaicului în Marea Britanie.

Expoziția urmărește evoluția acestei arte, începînd cu dalele care ornamentau podelele, în 1840, și pînă la panourile murale. Ea include desene originale și cărți oferind motive și surse de inspirație precum și ornamente pentru mobilă aparținînd unor nume faimoase ca: De Morgan, Pugin, Walter Crane etc.

Gonzalo Suarez

● De un mare succes se bucură în Occident cartea „Doble Dos” a lui Gonzalo Suarez, autor, între altele, a vreo trei romane și al unui film („La Parranda”). În „Doble Dos” unul din personajele principale este fostul dictator Franco. Personajul, o sinteză de eroare și absurd, traversează paginile acestui roman-document de psihologie socială a dezumanizării dictatoriale.

Parisul în 150 de opere celebre

● Povestea Parisului de la 1880 pînă în prezent, „scrisă cu pensula” de Cézanne, Francis Bacon, Robert Delaunay și alte celebrități, poate fi văzută într-o expoziție deschisă la Paris, care cuprinde 150 de lucrări de artă de ieri și de azi. Expoziția este de fapt istoria ultimilor 100 de ani ai Parisului și demonstrează, între altele, că și pictorii știu la fel de bine „să povestească” ca și scriitorii.

O statueta hawaiiană...

...a fost achiziționată la Londra, cu 865.000 franci elvețieni, în cadrul „desfacerii” unei mari colecții de artă africană și oceanică. Colecția a aparținut familiei Georges și Catherine Ortiz, obligată la această vînzare de răpitorii fetiței lor, Graziella, care au pretins o „răscumpărare” de 4 milioane fr. Printre obiectele achiziționate, statueta hawaiiană (din imagine) a atîns cea mai mare sumă datorită faptului că a făcut parte din colecția ilustrului căpitan Cook care a „descoperit-o” în cursul celebrului său voiaj în Oceania.

ATLAS

Vapor 1974

■ IN fiecare seară, între 9 și 10, pe vapor se joacă bingo, un fel de loterie cu numere trase pe loc, la care participă foarte puțini, dar toată lumea stă îngrămădită, timp, ca la un mare spectacol. În vremea aceasta, sus, pe covertă, aerul oceanului e tare și aromat, aproape material, iar deasupra transatlanticului aflat mereu în centrul, mișcător, al universului, bolta cerească se rotunjește perfectă, totală, cu stelele și constelațiile mustitoare, imense, sărate, desenate clar ca în zodiac. Dar pe covertă nu e aproape niciodată nimeni. După cum la filmele, excelente, care rulează de câteva ori pe zi, sînt foarte puțini. M-am întrebant adesea ce îi face pe acești oameni, evident simpli, — emigranți italieni deveniți cetățeni americani și întorși acum în vizite menite să demonstreze lumii pe care au părăsit-o învinși noua lor situație de învingători — ce îi face să stea strînși unii într-altii în sălile acelea mirosind a linoleum din pinteul vaporului, așteptînd silnic și resemnați să treacă timpul. Și cred că am găsit răspunsul ciudat. Toți acei oameni, toată viața lor nu au făcut decît să muncească, apoi să-și refacă forțele prin somn pentru a putea munci mai departe. Faptul că pe vapor nu trebuie să facă nimic greu, nimic neplăcut îi sperie, îi neliniștește. Nu au cu ce să-și umple inactivitatea asta idilică. Nu obișnuiesc să citească, sau poate nici nu știu, nu obișnuiesc să meargă la cinema, poate chiar îi obosește, nu știu să se bucure, nu știu să mediteze, nu știu să contemple. Stau strînși unul într-altul în sala de jocuri sau stau așezați pe scaune la ușa cabinelor, reconstituind în universul de neon și plastic al vaporului milenarului stat-la-poartă din toate satele lumii. În viața lor de dinaintea și de după acest drum, bunăstarea exagerată a acestei călătorii, vacanța totală a acestei suspendări sînt nefirești și le acceptă cu un fel de reținere și nehotărîre, ca și cum nu ar fi chiar siguri că lor le aparțin orele acelea libere, mesele acelea copioase, distracțiile acelea cu care nu știu ce să facă. Cu o seară înainte ajungerii, după jocul de bingo, se strînseseră, stîngerli și emoționați, mai multe zeci de femei și bărbați și începuseră să cînte nostalgic și nesigur cîntece siciliene, sîrînd dureros de la unul la altul pentru că nu-și mai aminteau cuvintele și dîndu-și comenzile de sincronizare într-o aproximativă, și ea, engleză.

Ana Blandiana

PREZENȚE ROMĂNEȘTI

„Ethnologica”

● Primul caiet din „Ethnologica”, anexă a publicației „Recherches sur l'histoire comparative des institutions et du droit”, abordează, conform programului ce și l-a propus, sinteza tematică de tipul genului scurt în etnologie, expunînd astfel mai direct și făcînd mai accesibile problemele speciale de discutat. Conducerea publicației înțelege prin etnologie o disciplină de sinteză integratoare a rezultatelor parțiale obținute de științele etnologice particulare, dintre care fac parte etnografia, folcloristica și știința artei populare. Această interpretare nouă a etnol-

giei sprijinită pe cuceririle științelor etnologice particulare largeste orizontul cunoașterii și adîncite înțelegerea fenomenelor și faptelor de cultură și implicit de civilizație expuse.

În ansamblul ei, publicația se face ecoul acestei interpretări relevînd prin sumarul ei variat, câteva din coordonatele etnologiei românești subliniate în sase microstudii teoretice: „The economic premises of the ethnological phenomena (Aneta Spiridon)”; „Homeopathology a problem of medical ethnology (Constantin Neacsu)”; „L'ethnophilosophie (Vasile Vetsanu)”; „The hermeneutical method in ethnology (Lucian Staniciu)”; „Les rites d'incinera-

tion dans quelques ballades roumaines (Paul Tuntungiu)”; „Primitive and folk funerary masks (Romanus Vulcănescu)”.

Partea finală a publicației este consacrată nouătilor în etnologie: „Ethnological News”.

Pentru obiectivele de care le urmărește: cunoașterea receptivă a aspectelor esențiale ale culturii și implicit civilizației tradiționale autohtone, ilustrarea concretă a capacității de creație științifică a etnologiei românești și comunicarea în limbi de circulație a rezultatelor gândirii etnologice românești. „Ethnologica” este o publicație necesară, serioasă, și, ca atare, binevenită.

Sport

Povești cu floare-naltă

■ Se luminează de toamnă cu lemne care nu știu, nu vor și nu pot să-și gîndească moartea. Sfîntească-se, deci, numele fagului din inima Bucovinei, sfîntească-se numele spinului întepat în bob de smeură sălbatecă, sfîntească-se numele salcîmului cu zăpada magică din ziua ce-o încearcă berzele în ziua de Sîntămăria mare și mai presus de toate sfîntească-se numele viței de vie, lemnul legănat din care se împletește viața, dragostea și catapeteasma păcatelor frumoase. Așa cîntăm în ziua-n care-am plecat de la Mare, trădînd-o înainte de-a se scutura de trei stele de pe aripi cocoșii de dropie supti pe gorganele Dobrogei. Era spre dimineață, mi se pare, și luna, în cer, era pălăria lui Dumnezeu plină cu flori de doivleci de toamnă lungă. Luceafărul înmuia doi dumicați de piine neagră în untura ciulinilor și-n eternitatea stînjeneilor ce prevestesc răsaritul soarelui, iar eu, cuprins de nebunia stepei și de apropierea Dunării, am schimbat cîntecul pe dunga Brăilei: hal, dintr-un os și dintr-o piine / am hrănit un om și-un cîine / omul nu mă mai cunoaște /

cîinele mă recunoaște / vă-ntreb azi, vă-ntreb și mîine / care-l om și care-l cîine?... Și apoi am trecut Dunărea. Părul ei de un galben nepotolit, streășina malului lucrată din micul rugăciuni de lemn de salcie. Umbla-n mine un fel de burulană rea, fiindcă eu, ca să fiu bun, trebuie să așez un măr de la Bistrița între două căderi de lună, să mă umflu pînă-n gît de lene dulce timp de două zile și să mîngîi în palme, nestîngerit, povești cu floare-naltă. Iubirea din vis are pielea roșie și netedă asemenea boabelor de măceș care hrănesc migrația păsărilor spre zimbetul de fildes verde al unor lumi de neatinți.

Bună seara, domnule greier, i-am zis greierului din grădina casei, nu te-am ascultat de-o lună. Dar el, ca și Dunărea la Ostrov, era numai cîntec. Trei picături de lună pe fiecare rană. Cînta cu arcusul pe umărul meu, frumos, ingenuncheat și deznădăjduit.

Iertare, se luminează de toamnă și mă cuprinde dorul de-a fi pe drumurile Moldovei.

Fănuș Neagu

URARE ROMÂNIEI

Știu Bucureștiu-n nopți de primăvară
sub trimbe de feerice lumini
căci soarele își uită-n el, spre seară,
întregul snop de raze prin vitriini.

Și l-am văzut frumos ca bucuria,
c-un briu de-albastre ape împrejur
și parcuri verzi în care ciocirlia
din mai își strigă setea de azur.

Și știu pe dealuri sate răsfirate
cu case mici cu iederă-n pridvor
și prunci ce iau din slăvile curate
seninul tot și-l pun în ochii lor.

Cunosc și-n munte șerpuind șoseaua,
sub codrii beți de vînt și legănări
pe cînd Negoii își înalță neaua
stindardelor de pace peste zări.

Cum marmura „Scintei” strălucindă
se vede-n unda limpedelui lac,
așa în mine, chipu-ți se ogîndă,
o, Românie! Și urare-ți fac:

— Pe drumul tău de glorie, înainte,
în frunte c-un partid cutezător
să mergi sub steagul libertății sfinte
urmată de întregul tău popor!

Iuan Shui-Po
(R. P. Chineză)

În românește de Raluca și Victor Tulbure

Acuarela chineză din epoca Sung

TRADIȚII VII

DOUĂ cărți recent apărute, una la Paris, alta la București, ne aduc interesante confirmări ale unor observații socio-culturale făcute cu trei secole în urmă de primul mare călător român în China: Spătarul Nicolae Milescu. Este vorba de lucrarea lui Georgette Jaeger, „Les let-trés chinois. Poètes T'ang et leur milieu” și de romanul clasicului U Ţing-zi, „Intimplări din lumea cărturarilor”, publicate simultan acum câteva săptămîni, prima de Editura La Baconniere, a doua de Editura Univers, în tîlmăcirea Mirei și a lui Constantin Lupescu. Amîndouă cărțile înfățișează o instituție specifică civilizației chineze medievale, și anume recrutarea și promovarea funcționarilor civili ai statului prin examene publice. Pentru contracararea puterii aristocrației militare care luase o primejdioasă extensie, aceste examene, adevărate concursuri de cărturari, au fost organizate încă din epoca dinastiei Sui, la începutul secolului al VII-lea. Sistemul s-a dezvoltat în dinastiile T'ang Ţung, și cele următoare. El consta în probe variate, caracteristice culturii tradiționale chineze: erudiție, drept, istoria scrierii, matematici și arte militare. Dar precumpănitoare erau proba de poezie și examenul de cultură generală. În special cărturarilor epocii Ţung, excelind în cultură umanistă și rafinament literar-artistic au creat modelul mandarinelor învățate pe care candidații la concursurile publice s-au străduit mai tîrziu să-l imite.

Concursurile se dădeau mai întîi în județe sau prefecturi, iar cei reușiți se puteau prezenta la examenul din capitală supravegheat de un secretar imperial, apoi la examenul prezidat de împăratul însuși la palat. Li se cerea candidaților să compună o disertație în opt puncte, un fel de eseu denumit *pa ku*, constînd din exegeza unui pasaj din textele chineze clasice. Cu timpul, din încercare erudită, intelectuală, menită să promoveze tinerii cei mai calificați pentru cadrele administrației de stat, sistemul concursurilor a devenit factor de frînare a înaintării pe scara socială. Influențele politice sau complexența interesată a examinatorilor corupți a favorizat ridicarea în ranguri a incapabililor.

Dacă lucrarea Georgettei Jaeger ne înfățișează lumea cărturarilor epocii T'ang (618—907), vîrsta de aur a poeziei chineze, ilustrată de creațiile lui Li Po, Han Yu, Wan Wei sau Po Kiu-i, epocă în care casta funcționarilor cultiva confucianismul, budismul și taoismul, rigoarea clasică și respectul canoanelor tradiționale, romanul lui U Ţing-zi evocă perioada de decadentă a sistemului concursurilor, foarte apropiată în timp de generația pe care o cunoscuse Milescu însuși. U Ţing-zi s-a născut în 1701, așadar, la numai un sfert de veac după ce spătarul se întorcea spre casă din ambasada sa în China în serviciul țarului Alexei Mihailovici. Ambiția lui U Ţing-zi a fost de a intra la rîndul lui în îndelungatul și penibilul sistem al concursurilor după pilda strălucitorilor cărturari și demnitari din familia lui, dar deși talentat poet și profund erudit el n-a reușit să depășească treapta de licențiat, absolvent al examenului județean. El a renunțat astfel la proiectul de a ajunge dregător și s-a consacrat literaturii scriind comentarii la texte clasice chineze, din nefericire pierdute azi, poeme și eseuri și romanul tradus acum în limba română „Intimplări din lumea cărturarilor”. Opera lui U Ţing-zi vădește, sub mai multe raporturi, înnoire și curaj. Este, mai întîi, act de curaj însăși angajarea unui cărturar rafinat în genul romanului, considerat minor în literatura chineză a timpului. Act de curaj este deopotrivă scrierea cărții nu în limba clasică a literaților, ci în limba vorbită,

populară, dovadă a dorinței lui U Ţing-zi ca romanul lui să fie cunoscut de un cit mai mare număr de cititori. Dorință împlinită, deoarece cartea, care a circulat mai întîi în copii manuscrise, a cunoscut un foarte mare număr de ediții după imprimarea ei la Yangeou (1768—1779). Dar favoarea de care s-a bucurat cartea rezidă în special în atitudinea autorului față de casta privilegiată a cărturarilor în China. U Ţing-zi (el însuși prezent între personajele cărții sub numele de Tu Ţao-Cing) distinge între o categorie retrogradă și coruptă de funcționari care au reușit prin examene îndoielnice să ajungă la poziții sociale înalte, influență politică și avere, și un grup mai restrîns de învățați și poeți, grup ilustrat îndeosebi prin cinci literați de valoare. Cu toții recrutați din pătura meșteșugărească sau negustorească a orașelor. Ei sînt oameni modești (un vinzător, un croitor etc.), dar se disting printr-o profundă conștiință a culturii, literelor și artei pe care le slujesc cu exemplară umilință. Muzician și poet, croitorul Ţing Yuan declară: „Eu nu vreau să par un om subțire. Mă simt apropiat de aceste lucruri și, tocmai de aceea, studiez mereu. Cît despre umila mea meserie, ea a fost transmisă din moși-strămoși pînă la mine și oare este vreo dezonoare pentru studiu faptul că croiesc și cos haine?”

Lumea în care ne introduce U Ţing-zi întrunește asemenea cărturari, în care erudiția și talentul trebuie să se realizeze pe fondul unei profunde conștiințe morale. În romanul alcătuit dintr-o fascinantă suită de scurte povestiri, adesea reportaje, înfățișînd desigur viața cotidiană a Chinei secolului al XVIII-lea (deși autorul își plasează acțiunea cu două secole mai devreme), ies în evidență figurile luminoase ale acestor învățați poeți și artiști pentru care „în cărți sînt care de galbeni, banițe de orez și femei frumoase” și care cred că „într-un cărturar însușirile morale contează mai mult decît aptitudinile literare”.

Este foarte probabil că în via lui preocupare de a cunoaște și descrie realitățile chineze ale timpului său, Nicolae Milescu a întîlnit nu numai pe funcționarii chinezi veniți să întîmpine în el pe ambasadorul țarului Alexei Mihailovici, dar și cărturari din tagma pe care o pretuia U Ţing-zi. Lectura descrierii Chinei, alcătuită de învățatul spătar moldovean, cuprinde următoarea prețioasă observație: „Cu cît este cineva mai învățat, cu atîta primește mai mare cinste; la ei de la învățatură pornește orice mărime [...]. Astfel, în China nu se ia în seamă noblețea; la ei cel mai nobil este cel mai învățat”.

ÎN literatura românească a secolului al XVII-lea, observația lui Milescu se întîlnește cu alte texte (ale lui Dosoftei, Canteimir sau Daniil Panonianul în prefața la „Îndreptarea legii”), care pun deopotrivă în lumină o temă specific umanistă, niciodată pînă atunci atît de puternic afirmată în scrierile românesce: innobilarea prin cultură, convingerea că superioritatea intelectuală și morală este singura adevărată, că pozițiile sociale datorate descendenței aristocratice sau averii este derizorie. Dar dacă ceilalți cărturari români din acel veac care au scris despre innobilarea prin cultură aflaseră temeiul convingerilor lor în lecturi umaniste occidentale, accesibile lor prin cultura italiană, poloneză sau prin Levant, spătarul Milescu era singurul învățat al nostru care dă acestei convingeri un temel luat din realitatea socială și culturală chineză.

Ni s-a părut interesant de semnalat confirmarea observațiilor lui Milescu din descrierea Chinei pe care am întîlnit-o recent în cele două cărți, publicate la Pa-

ris și București, aceasta din urmă, opera lui U Ţing-zi fiind o prestigioasă mărturie aproape contemporană a istoricului călătorii a spătarului. Faptul trebuie adăugat interesantului dosar al contactelor româno-chineze de-a lungul timpurilor. El cuprinde informații sau documente de cel mai mare interes, insuficient izolate sau studiate pînă acum și la recoltarea cărora au participat deopotrivă arheologii, istorici sau istorici literari. Preludiile acestor relații ar trebui căutate, după unii specialiști, în perioada neolitică, pentru că vasele din cultura Cucuteni-Tripolie, descoperite la Traian (județul Bacău), prezintă asemănări frapante cu acelea dezgrocate în cursul săpăturilor din provinciile chineze Kan-Su și Honan. În epoca veche, sciții și popoarele migratoare au reprezentat, pentru intervale mai lungi sau mai scurte, elemente de contact între spațiul definit de antica Dacie și îndepărtata Chină. În evul mediu legătura au făcut-o mongolii, ale căror armate foloseau, cum știm, în bună măsură meșteșugarii și funcționarii chinezi. În Moldova medievală ajungeau porțelanurile chinezești și mătasea și unul călător turc care a descris țările noastre pe la mijlocul secolului al XVII-lea, Evliyâ Çelebi, i se păruese că a întîlnit negustorii chinezi în tîrgul de la Focșani. În „Letopisețul Țării Moldovei”, Grigore Ureche croniclează tratatează și despre „împărăția tătarească și de obiceiul lor”, în care descrie China sub numele de „Țara Cataiia”, „Sireca” (din latinescul *Sericum* = „Țara mătăsii”) și Țara Senariilor. Despre această țară Ureche știa că „rodește griu, orez și de altă piine (adică cereale *n.n.*), mătase se face, imbir (ghimbir, un condiment asiatic, *n.n.*), scoartă dulce, piper raven (plantă medicinală tibetană, *n.n.*), zahăr, mușcatin (nucsoară, *n.n.*)”. Dintre bogățiile naturale, croniclează amintește de „smoală, pre alocuri și argint scot [...] află-se și stînci negre de piatră (căruni, *n.n.*) ce fac foc cu dînsa deacă o sapă și arde în loc de lemne, pentru lipsa lemnelor”. Țara e bogată în animale („de toate dobitoacile se află multe”, dar „vîr pe puține locuri se face, că în țara Cataiia nu se face”). Ureche mai amintește de împărați din dinastia mongolă (Mongu, Kublai).

După Milescu, Antim Ivireanu dădea lui Constantin Brîncoveanu sfaturi de bună guvernare ilustrate printr-un exemplu luat din istoria Chinei: conducătorii trebuie să fie pildă supușilor lor făcînd ei mai întîi „aceia ce pohtesc să se facă de alții, precum au făcut Tumcuin, împăratul Chitaiului, că punîndu-și întîi mina pe coarnele plugului, s-au îndemnat toți supușii lui de s-au apucat de lucrul pămîntului”.

ÎN documentația atît de interesantă a relațiilor evocate figurează încă multe nume, opere și fapte, de la călătoria de studii a transilvăneanului de origine maghiară Kórosi Csoma Sandor, la începutul secolului trecut, pînă la acele ale lui Iulius Poper, Ing. B. G. Assan sau dr. Nicolae Russel, revoluționarul expulzat în 1881 din România care avea să sfîrșească după îndelungate peregrinări la Tientsiu în 1930. Nume și călătorii vechi pe care ne le readuce în minte lectura cărții lui U Ţing-zi și a Georgettei Jaeger, atît de exotice aparent, dar totuși capabile să arunce atîta lumină asupra unei pagini marcabile din opera Spătarului Nicolae Milescu.

O lumină cu atît mai vie, în contextul actualelor relații de prietenie și colaborare dintre cele două țări și popoare.

Virgil Cîndea

„România literară”

Săptămînal de literatură și artă editat de Uniunea Scriitorilor din Republica Socialistă România

Director GEORGE IVAȘCU